

DEĞERLENDİRME RAPORU

VAN-ERCİŞ DEPREMLERİ SONRASI
YÜRÜTÜLEN PSİKOSOSYAL DESTEK
PROGRAMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

T.C.
AİLE VE
SOSYAL POLİTİKALAR
BAKANLIĞI

unicef

İÇİNDEKİLER

YÖNETİCİ ÖZETİ	8
1. GİRİŞ	12
1.1. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Psikososyal Destek Uygulamalarındaki Rolü.....	14
1.2. UNICEF'in Misyonu.....	16
1.3. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile UNICEF Ortak Çalışması.....	18
1.4. Van ve Erciş Depremlerinden Sonra Uygulanan Psikososyal Destek Faaliyetlerinin Değerlendirilmesinin Amacı.....	20
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	22
2.1. Psikososyal Destek.....	22
2.2. Afetlerde Psikososyal Müdahalenin Aşamaları.....	23
2.3. Türkiye'de Uygulanan Psikososyal Müdahalelerin Tarihsel Gelişimi.....	26
3. DEĞERLENDİRMENİN KAPSAM ve SINIRLILIKLARI	30
3.1. Değerlendirmenin Kapsamı.....	30
3.2. Değerlendirmenin Sınırlılıkları.....	33
4. YÖNTEM	34
4.1. Masa Başı Taraması.....	34
4.2. Saha Çalışması.....	35
4.2.1. Değerlendirmenin Hedef Grupları.....	36
4.2.2. Hizmet Sunanlar.....	37
4.2.3. Değerlendirme Araçları.....	38
4.3. Veri Analizi.....	42
4.4. İnsan Hakları, Eşitlik ve Etik.....	44
4.5. Paydaşların Katılımı.....	44
5. BULGULAR	46
5.1. Nicel Araştırma Bulguları.....	46
5.1.1. Hanehalkı Anketleri.....	46
5.1.2. Personele Yönelik Çevrim İçi Anketler.....	57

5.2. Nitel Araştırma Bulguları	61
5.2.1. Göç Eden Haneleri Temsilen Kadınlar ile Yapılan Derinlemesine Görüşmeler	61
5.2.2. Çocuklar ile Yapılan Odak Grup Görüşmeleri	67
5.2.3. Karar Vericiler ile Yapılan Derinlemesine Görüşmeler	71
5.2.4. Yerel Çalışmacılar ile Yapılan Derinlemesine Görüşmeler	75
5.2.5. Sivil Toplum Kuruluşu Temsilcileri ile Yapılan Odak Grup Görüşmesi	80
5.3. Uygunluk	83
5.4. Kapsam	90
5.5. Etkinlik	90
5.6. Etkililik	93
5.7. Sürdürülebilirlik	95
5.8. Etki	96
6. SONUÇLAR VE ÖĞRENİLEN DERSLER	100
7. ÖNERİLER	106
7.1. Psikososyal Müdahale Uygulamaları	106
7.2. Afet Risk Yönetimi	107
8. KAYNAKÇA	110
9. EKLER	112
EK I Değişim Teorisi	112
EK II Hedef Gruplar, Programın Hedefleri, Değerlendirmenin Hedefleri ve Değerlendirme Araçları	113
EK III Van ve Erciş Depremleri Sonrası Yürütülen Temel Faaliyetler	116
EK IV Değerlendirme Matrisi	119
EK V Veri Toplama Araçları	122

ŐEKİLLER

Şekil 1 Van İli Deprem Haritası	12
Şekil 2 Psikososyal Kavramının Açıklanması	22
Şekil 3 Psikososyal Müdahale AŞamaları	24
Şekil 4 Psikososyal Destek Programlarına İlişkin Çerçeve	25
Şekil 5 Psikososyal Etkililik Alanları	30
Şekil 6 Psikososyal Etkinin Yönü	31
Şekil 7 Değerlendirmenin Kapsamı	32
Şekil 8 Hedef Gruplar	38
Şekil 9 Örneklemler Hasar Durumu Dağılımı	46
Şekil 10 Çalışma Durumu	48
Şekil 11 Engel Durumu	48
Şekil 12 İl Dışı Nakil	49
Şekil 13 Deprem Sonrası İhtiyaçlar	51
Şekil 14 GörüŐölen Personellerin Cinsiyet Dağılımı	58
Şekil 15 Afet Sonrası Psikososyal Destek Deneyimi	59

TABLolar

Tablo 1 Uygulanan Hanehalkı Anketleri	39
Tablo 2 Değerlendirme Çalışması ile Ulaşılan Hedef Gruplar	41
Tablo 3 Görüşülen Hanelerin Demografik Özellikleri	47
Tablo 4 Göç Edilen İllerde Destek Alınan Kurumlar	50
Tablo 5 Devlet Aracılığıyla Göç Edenlerin Gidilen İllerde Alınan Hizmetten Memnuniyet Durumu	50
Tablo 6 Deprem Sonrası Temel İhtiyaçlar (ilk 5)	51
Tablo 7 İhtiyaçların Karşılama Oranı (%)	52
Tablo 8 Kurumların Sunduğu Hizmetlerin Yeterliliği (%)	53
Tablo 9 Alınan Destekler Sonrası Durum-Yetişkinler (%)	54
Tablo 10 Alınan Destekler Sonrası Durum-Çocuklar (%)	54
Tablo 11 Alınan Destekler Sonrası Durum-Ergenler (%)	55
Tablo 12 Alınan Destekler Sonrası Durum-Yaşlılar-Engelliler-Kronik Hastalar	56
Tablo 13 Gruplar Bazında Psikososyal Destek Etkilerinin Sonuçları	57
Tablo 14 Van ve Erciş’de Görev Yapma Durumu (%)	58
Tablo 15 UNICEF ve ASPB İşbirliği ile Verilen Eğitimlere Katılma Durumu (%)	60
Tablo 16 Kadınların aileleri ile birlikte Göç Ettikleri İller	61
Tablo 17 İl Dışına Çıkan Kadınların Birlikte Gittiği Kişiler	62
Tablo 18 Kadınların İl Dışında Kalma Süreleri	63
Tablo 19 Gidilen Yerde Sağlanan Destekler	64
Tablo 20 Çocuklar ile Yapılan Odak Grup Görüşmeleri	67
Tablo 21 Karar Vericilerin Temsil Ettikleri Kurumlar Tarafından Yürütülen Psikososyal Destek Faaliyetleri	72
Tablo 22 Yerel Karar Vericilere Göre ASPB’nin Faaliyetlerinin Güçlü ve Zayıf Yönleri	75
Tablo 23 Yerel Çalışmacıların Van-Erciş Depremi Öncesi Afet Sonrası Çalışma Deneyimi	76

Tablo 24 Yerel Çalışmacıların Psikososyal Destek Konusundaki Bilgi Birikimi Derecesi	76
Tablo 25 ASPB Tarafından Sürdürülen Faaliyetlerin Güçlü ve Zayıf Yönleri	80
Tablo 26 STK'ların Deprem Sonrası Faaliyetleri	81
Tablo 27 STK'lar Tarafından Yürütülen Çalışmaların Güçlü ve Zayıf Yönleri	82
Tablo 28 Van - Erciş Depremleri Sonrasında Uygulanan Psikososyal Destek Programının Genel Değerlendirmesi	100

KISALTMALAR

AFAD	Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
APHB	Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği
ASPB	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
AYM	Afet Yönetim Merkezi
BM	Birleşmiş Milletler
BMKP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
CEDAW	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
CERF	Merkezi Acil Durum Müdahale Fonu
DE	Değerlendirme Ekibi
DK	Danışma Kurulu
IASC	Kuruluşlar Arası Daimi Komite
IFRC	Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
Mw	Moment Büyüklük
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OGG	Odak Grup Görüşmeleri
SB	Sağlık Bakanlığı
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TAMP	Türkiye Afet Müdahale Planı
TUİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNEG	Birleşmiş Milletler Değerlendirme Grubu
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

UDA Danışmanlık tarafından yürütölen bağımsız proje değerlendirme çalışması raporu konunun uzmanları tarafından tarafsız bir bakış açısıyla yazılmıştır. ASPB ve UNICEF tarafından sağlanan dokümanların analizi ve değerlendirme ekibindeki araştırmacıların sahadaki görüşmeleri sonucunda edinilen bilgiler ışığında yapılan “Program Değerlendirme alışması”nda, uygulanan psikososyal programların sonucundaki başarıların ve karşılaşılan zorlukların bağımsız bir bakış açısıyla değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmada gelecekte uygulanacak psikososyal programlara ışık tutmak ve karşılaşılan sorunların bir daha yaşanmaması amacıyla çözüm önerileri sunulmuştur.

YÖNETİCİ ÖZETİ

2011 yılında meydana gelen Van-Erciş Depremlerinden sonra bölgede çok sayıda ulusal ve uluslararası kurum kuruluş tarafından psikososyal destek çalışmaları yürütülmüştür. Ardarda yaşanan depremler sonrasında hayatı normale döndürmek amacıyla psikososyal destek konusunda **ana çözüm ortağı** olan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) ile UNICEF bölgede uygulanan psikososyal desteklerin iyileştirilmesi amacıyla ortak çalışmalarını sürdürmüştür.

Afetlerin bireyler ve toplum üzerindeki etkileri göz önüne alındığında, içinde bulunulan kültüre uygun, afetzedelerin ihtiyaçlarını karşılayan standart hale getirilmiş psikososyal müdahale modelleri geliştirme ve uygulama ihtiyacı belirgin hale gelmektedir. Bu ihtiyaçlar doğrultusunda Van ve Erciş depremleri sonrasında uygulanmış olan psikososyal desteklerin değerlendirilmesinin gerekliliği ortaya çıkmış ve değerlendirme çalışması nicel ve nitel araştırma yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma *a) paydaşlara (Van-Erciş Depremlerinde mağdur olan toplulukların yanı sıra, ASPB, MEB, UNICEF, AFAD ve SB dahil), programlarda elde edilen başarıları konusunda hesap verebilirlik sağlamak; b) uygulamanın sonraki aşamalarında programlama sürecini geliştirmeye ve iyileştirmeye yönelik bilgiler sunmak; c) programlamada istenmeyen her türlü olumsuz sonucu ve eksikliği tespit etmek; ve son olarak d) başka durumlarda ve ortamlarda psikososyal program geliştirmek için daha etkili bir kanıt temelinin geliştirilmesine yardımcı olmayı amaçlamıştır.*

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nda deprem sonrası dönemde yürütülen tüm psikososyal destek faaliyetlerini ve UNICEF'in desteği ile ilgili kurum personeline verilen eğitimlerin ve çocuklara yönelik iyileştirme çalışmalarını değerlendirmek amacıyla UDA Danışmanlık ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi Afet Yönetim Merkezi işbirliği ile bir değerlendirme çalışması yürütülmüştür. Değerlendirme süresince, Değerlendirme Ekibi psikososyal desteklerin uygulanmasından sorumlu temel paydaşlar olan UNICEF ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın yanı sıra Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), AFAD, Sağlık Bakanlığı ve Türk Kızılayı ile sürekli işbirliğinde bulunmuştur.

Afet sonrası psikososyal destekler konusunda deneyimli uzmanlar ve akademisyenlerden oluşan değerlendirme ekibi sadece süreçte aktif olan karar verici mercilere değil psikososyal destek uygulayan personele, desteklerden faydalanan hane halklarına ulaşılması için en uygun yöntem ve araçları geliştirmiştir. Yürütülen saha çalışması kapsamında iki ana hedef gruba ulaşılmıştır; 1. Hizmetlerden faydalananlar ve 2. Hizmet sunanlar. Hizmetlerden faydalananlar Van ve Erciş'te depremler esnasında yaşamakta

olan hanehalkları, kadınlar ve çocuklar olarak belirlenmiştir. Hizmet sunanlar ise karar vericiler, yerel çalışmacılar, ASPB personeli ve STK'lardan oluşmaktadır.

Değerlendirme çalışması kapsamında depremden etkilenen bireylere ve psikososyal desteklerin sağlanması konusunda aktif görev almış tüm paydaşlara ulaşılması için geniş çaplı bir saha araştırma yürütülmüştür. Saha çalışmasının yöntemi ve örnekleme Değerlendirme Ekibi tarafından yapılan masa başı araştırması sonrasında belirlenmiştir. Araştırmanın kısıtları da göz önünde bulundurularak saha çalışmasında karma araştırma yöntemleri kullanılmış ve belirlenen hedef kitlelere ulaşılmıştır. Afet sonrasında incinebilirliği yüksek gruplara (kadın, çocuk, engelli ve yaşlı) verilen psikososyal destekler büyük önem taşıdığından değerlendirme çalışması bu grupların da temsiliyetinin sağlanacağı şekilde tasarlanmıştır.

Nicel araştırma örnekleme ile TÜİK nüfus verilerinin karşılaştırılması sonucunda araştırma örnekleminin çalışmanın yapıldığı Van ve Erciş'e ilişkin genel nüfus bilgileri ile benzerlik gösterdiği belirlenmiştir. Bu benzerlik nedeniyle; örnekleme sonucunda elde edilen nicel verinin genel kitleyi yansıttığı söylenebilir. Ancak yürütülen değerlendirme çalışmasının bir takım sınırlılıkları olduğu da ifade edilmelidir. Bunlardan ilki değerlendirme çalışmasının afetten üç yıl sonra yürütülmüş olmasıdır. Afet sonrası müdahalenin doğal sonuçlarından biri olan eş zamanlı yürütülen çok aktörlü psikososyal müdahale de değerlendirmenin sınırlılıklarından birisidir. Bunun sonucu olarak, kurumların direkt etkisini ayırt etmek mümkün olmadığı için bu değerlendirme çalışması sürece dahil olan tüm kurumların kümülatif etkisini değerlendirilmiştir. Son olarak, psikososyal destekler öncesi ve sonrası dönem incelenerek verilen destekler sonucunda ortaya çıkan değişiklikleri yansıtacak bir karşılaştırma yapmayı mümkün kılacak bir ana hat verisi olmadığı için değerlendirme çalışması sadece bu araştırma kapsamında toplanan verilere dayanmaktadır.

Yaklaşık bir ay süren veri toplama sürecinde hanehalkı anketleri ile Van ve Erciş'te depremden etkilenmiş toplam 2235 kişiye, çevrim içi anketler ile psikososyal destek çalışmalarında görev almış 49 kurum personeline, derinlemesine görüşmeler ile deprem sonrası il dışına giden 30 kadın, deprem bölgesinde psikososyal destek çalışmalarına katılmış 30 yerel uygulayıcı ve deprem sonrasında yürütülen psikososyal destek çalışmalarında karar verici pozisyonunda görev almış 11 yöneticiye, odak grup görüşmeleri ile ise 10 çocuk ve deprem sonrası bölgede aktif çalışmalar yürüten Sivil Toplum Örgütü temsilcilerine ulaşılmıştır.

Saha çalışması kapsamında elde edilen veriler nicel ve nitel veriler, UNICEF'in değerlendirme

kriterleri göz önünde bulundurularak analiz edilmiştir. Analizler sırasında betimsel istatistiksel yöntemlere ek olarak, çapraz tablo, t testi ve anova analizleri kullanılmıştır. Araştırma kapsamında toplanan veriler doğrultusunda Van-Erciş Depremleri sonrasında uygulanan psikososyal desteklerin değerlendirilmesine ilişkin sonuçlar aşağıda listelenmiştir:

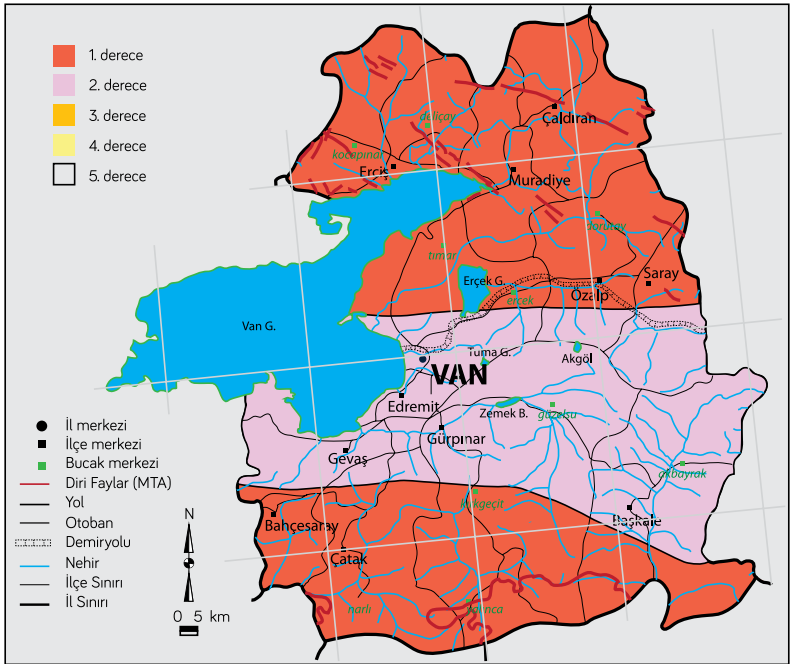
- Acil ihtiyaçları karşılamak için akut dönemde yapılan müdahale güçlü bir yapıya sahip olup ve psikososyal sorunların azaltılması için olumlu etkiler yaratmayı başarmıştır.
- Kamu kurumları arasındaki koordinasyon ~~eksikliği~~, psikososyal destek hizmetlerinin sürekliliğini olumsuz etkilemiştir. Kurumların rolleri ve sorumlulukları üzerine var olan karışıklılar psikososyal destek programlarının etkilerinin sınırlı olmasına neden olmuştur.
- İzleme ve değerlendirme sisteminin eksikliği ile iletişim ve koordinasyon yetersizliği depremden etkilenmiş nüfusun uygulanan psikososyal destek programından duydukları genel memnuniyet seviyesini olumsuz anlamda etkilemiştir.
- UNICEF'in ASPB vasıtasıyla deprem sonrası psikososyal destek çalışmalarına sunduğu katkı nüfusun ihtiyaçlarına uygun bulunmuştur.
- Psikososyal Destek faaliyetlerini yürütmekten sorumlu yardım kuruluşlarının özellikle yerel örgütlerin deprem sonrası Van'da psikososyal destek hizmetleri yürütmek adına yeterli insan kaynakları kapasitesine sahip olmadıkları görülmüştür. Buna ek olarak, Van ve Erciş'te ikamet eden yerel sorumlular da birincil olarak afetten etkilendikleri ve mağdur oldukları için psikososyal müdahaleye düzgün bir şekilde katılmadıkları ve bunun program çıktılarında bariz eksikler yarattığı görülmüştür. Ayrıca psikososyal destek programında yer alan Bakanlık personelinin bölgenin kültürel koşullara uyum sağlamakta zorlandığı ve bunun destek programlarının sonuçlarının verimliliği üzerinde olumsuz etkiler yarattığı gözlemlenmiştir.
- Kurum desteği ya da kendi çabaları ile diğer şehirlere giden ve geçici bir süreyle Van harici şehirlerde ikamet ettirilen bireylerin maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamakta zaman zaman güçlükler yaşadıkları ve özellikle başka illere misafir olarak nakledilmelerinin psikososyal iyileşme sürecini olumsuz bir şekilde etkilediği görülmüştür. Toplumdaki güçlü bağların yarattığı manevi desteğin toplumun psikososyal iyilik durumlarını sürdürmekteki önemi fark edilmiştir. Bu yüzden geçici süre için bile olsa diğer şehirlere yerleşmenin toplum üzerinde olumlu sonuçlar oluşturmak yerine aile üyelerinden uzak düşmek, normal hayatın gündelik alışkanlıklarının sekteye uğraması, tedirginlik ve kaygı, kültürel uyum güçlüğü gibi olumsuz sonuçlar doğurduğu görülmüştür.

Değerlendirmenin bulguları ve çıkarılan derslere paralel olarak gelecekte benzer problemlerin oluşmasını engellemek adına geliştirilen öneriler aşağıda şu şekilde sıralanmıştır:

- ASPB bütünleşik afet yönetimi sürecinde psikososyal destek programlarının ana paydaşı olarak Türkiye Afet Müdahale Planı'nın belirlediği temel prensip ve görevleri takip ederek psikososyal destek faaliyetlerinin koordinasyonundan ve bu iş için Bakanlıktan insan kaynağı sağlamaktan, ve afet sonrası psikososyal destek programlarında yer alacak diğer paydaşlar arasındaki koordinasyonu yönetmekten sorumludur . Bu kapsamda hazırlık çalışmalarının yürütülmesi önemlidir.
- Yerel psikososyal destek personeli de afet sonrası durumdan birebir etkilenmiş olduğu ve bu performansını etkilediği için ASPB'nin öncelikli müdahaleyi (TAMP kapsamında belirlenen) destek illerden gelecek eğitilmiş ve deneyimli elemanlar ile organize etmesi gerekmektedir. Bu elemanların destek illerden sağlanması adaptasyon ve düzensizlik sorunlarını kolayca aşabilmek için önemlidir.
- Vakitli müdahale ve psikososyal destek faaliyetlerinin kazanım ve eşit olmayan uygulamalarının takip edilebilmesi adına, izleme ve değerlendirilme sistemi ASPB koordinasyonunda uygulanmalı ve afet sonrası psikososyal müdahalenin evrensel insan hakları ve eşitlik prensiplerinin gereğince yürütülmelidir.

Türkiye'nin doğusunda yer alan ve nüfus açısından bölgenin en büyük ili olan Van'da 2011 yılında art arda iki büyük deprem meydana gelmiştir. İlki merkeze bağlı Tabanlı köyü merkezli ve Richter ölçeğine göre 7,2 Mw büyüklüğünde; ikincisi Edremit ilçesi merkezli ve Richter ölçeğine göre 5,6 Mw büyüklüğünde olan depremler yıkıcı hasar yaratmış ve çok sayıda can kaybına yol açmıştır (EERC, 2011). Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın (AFAD) açıklamalarına göre depremlerin etkisiyle 644 kişi hayatını kaybetmiş, 4,000'den fazla kişi de yaralanmıştır¹. Depremlerden en çok etkilenen ilçelerden biri de Erciş olmuştur (Şekil 1). Yaşanan depremlerin ardından bölgede neredeyse yarım milyona yakın kişi evleri yıkıldığı veya oturulamaz hale geldiği için evsiz kalmıştır. Depremler birçok insanın Van'ı geçici süreyle de olsa terk etmesine yol açmış, bölgedeki ekonomik ve sosyal hayat kısa süre içinde neredeyse yok olma noktasına gelmiştir.

Şekil 1 Van İli Deprem Haritası

Depremler bölgede yaşayan toplam 296,175 çocuğu da derinden etkilemiştir. Yıkılan evler, okullar, kaybedilen arkadaşlar ve aile üyeleri Van ve Erciş'te yaşayan çocuklar da dahil olmak üzere herkesin hayatlarını derinden etkilemiş ve birçok çocuk psikolojik sıkıntılarla karşı karşıya kalmıştır (Van Depremi Psikososyal Destek Çalışmaları Sonuç Raporu, 2012)³.

¹AFAD Müdahale, İyileştirme ve Sosyoekonomik Açından 2011 Van Depremi, pp. 20

²Bu harita AFAD İl Deprem Haritaları sayfasından alınmıştır.

³Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği Van Depremi Psikososyal Destek Çalışmaları Sonuç Raporu'na göre bireysel görüşmelere katılan çocukların yaklaşık %20'sinin ileri düzeyde psikolojik sıkıntıları olduğu saptanmıştır.

Art arda yaşanan depremler dolayısıyla yaklaşık olarak 43,329 çocuk Çocuk Hakları Sözleşmesi ile garanti ve koruma altına alınmış olan eğitim hakkından mahrum kalmıştır.

Genel anlamda afetler toplumsal yaşantıyı kesintiye uğratan, maddi ve manevi kayıplara neden olarak bireylerin hayatını olumsuz etkileyen ve psikolojik sıkıntılara yol açan olağanüstü olaylardır. Afetler sosyal, ekonomik ve fiziksel kayıplar doğurmakta ve kişilerin yaşamlarını doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. Afet sonrası ilk olarak göze çarpan şey can ve mal kaybı olmakla birlikte sonradan ortaya çıkan fiziksel ve ruhsal hasarlar da oldukça önemlidir. Depremler kişilerin güvende olma duygusunu yıpratarak bir güvensizlik ortamı yaratmaktadır. Çocuklar güvende olma hislerini ebeveyn, aile ve toplum ilişkisinde yetişkinler üzerinden sağlamakta, dolayısıyla afet durumundan da en çok çocuklar etkilenmektedir (Erdoğan). Çocukların yanı sıra incinebilir gruplar olarak tanımlanan kadınlar, yaşlılar, engelliler ve kronik hastalar da normal şartlar altında da maruz kaldıkları bir takım sıkıntıları deprem ile birlikte daha yoğun yaşamaktadırlar. Afetten etkilenen tüm bireylerin ve özellikle incinebilir grupların yaşadıkları psikolojik ve sosyal sıkıntılar travmaya karşı normal tepkiler olarak kabul edilirler. Afetlerde psikososyal destek afet sonrası görülebilecek psikolojik bozukluklara ilk evrede müdahale edilmesi ve ileri derecede psikolojik sıkıntılara yol açmasının önüne geçilmesi; aile ve toplum ilişkilerinin normale dönmesi; bireylerin ve toplumun öz kaynaklarını kullanabilmesi ve içinde buldukları olumsuz durumla başa çıkabilmeleri için önemli ve öncelikli alanlardan birisidir.

Coğrafi özellikleri nedeniyle, Türkiye'nin pek çok farklı bölgesi yıllar boyu çeşitli depremlere maruz kalmıştır. Bu depremlerde yaşanan ölüm oranları ve yıkıcı etkiler dikkate alındığında, Türkiye'nin önceliği psikososyal programları afet sonrası müdahale sürecinin bir parçası olarak görmektir. 1987 yılında Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan Avrupa ve Akdeniz Büyük Tehlikeler Anlaşması'na (EUR-OPA) taraf olan Türkiye psikososyal desteğin önemini şu ifadelerle vurgulamaktadır: "1. Afetlerin ardından hayatta kalanların, yakınlarını kaybedenlerin ve kurtarma personelinin psikososyal yardıma ve hizmetlere ücretsiz olarak erişimini sağlamak 2. Ulusal hukuk ve kanunlarda psikososyal desteğe yer vererek bu tür uygulamaların acil durum planlarının bir parçası olmasını sağlamak."⁴

Gelişmiş pek çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de afetlerin ardından sürdürülen çalışmalarda psikososyal boyutun önemi giderek daha fazla kabul edilmeye başlanmıştır. Bu nedenle, Van- Erciş Depremlerinin ardından da psikososyal destek çalışmaları, diğer müdahalelerle bütünlük içinde yer almıştır. İzleyen bölümde bu ASPB ve UNICEF'in girişimlerine ilişkin bilgiler aktarılmaktadır.

⁴<http://www.coe.int/t/dg4/majorhazards/>

1.1. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Psikososyal Destek Uygulamalarındaki Rolü

Sivil Savunma Genel Müdürlüğü ve Afet İşleri Genel Müdürlüğü'nün 2009 yılında Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) bünyesine alınmasından sonra afet sonrası yapılan tüm müdahalelerin tek elden ve koordineli olarak yapılması hedeflenmiş ve afet müdahale aşamalarına göre ilgili tüm bakanlıklar çözüm ortağı olarak afet sonrası müdahalelerde yer almışlardır.

5902 sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun ve Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği hükümlerine göre ulusal afet müdahale planının hazırlanması, Afet ve Acil Durum Yüksek Kurulu tarafından kararlaştırılarak bu plan çerçevesinde ülkemizin karşılaşacağı afet ve acil durumlarda psikososyal destek hizmetlerini sunmak üzere Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) ana çözüm ortağı olarak görevlendirilmiştir. Van ve Erciş depremlerinin yaşandığı 2011 yılında da afet sonrası psikososyal müdahaleler konusunda **ana çözüm ortağı olan** ASPB henüz yeni kurulmuş bir kurum olmasına karşın bölgede aktif olarak görev yapmıştır.

2013 yılında yayınlanarak yürürlüğe giren Afet ve Acil Durum Hizmetleri Yönetmeliği afet ve acil durumlara ilişkin müdahale çalışmalarında görev alacak hizmet grupları ve koordinasyon birimlerine ait rolleri ve sorumlulukları tanımlamak, afet öncesi, sırası ve sonrasındaki müdahale planlamasının temel ilkelerini belirlemek amacıyla oluşturulmuştur. Psikososyal destekler kapsamında Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Sağlık Bakanlığı (SB), Diyanet İşleri Başkanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Uluslararası Kurum ve Kuruluşlar, özel sektör, Kızılay ve diğer sivil toplum kuruluşları, ve üniversiteler kurum ve kuruluş olarak belirlenmişken Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) sorumlu bakanlık olarak AFAD ile koordinasyon içinde çalışmalarını sürdürmektedir.⁵

TAMP kapsamında afet sonrası psikososyal müdahaleler konusunda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Ana Çözüm ortağı ve afet bölgesinde afetzedelere yönelik psikososyal destek hizmetlerinin koordinasyonundan sorumlu kurum olarak belirlenmiştir (AFAD, 2013). TAMP kapsamında, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın 03.01.2014 tarihinde yayımlanan sorumluluk alanı,

- Afetlerde çalışacak olan bütün personele psikososyal destek eğitimlerinin verilmesini sağlamak,

⁵AFAD (2013), Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP)

- Afet hallerinde afetzedelerin temel ve psikososyal ihtiyaçlarının tespit edilmesini sağlamak,
- Tespit edilen ihtiyaçların ve ihtiyaç sahiplerinin ilgili hizmet gruplarına bildirilmesini sağlamak,
- Afettede vatandaşlara ve afet alanında çalışan personele psikososyal destek vermek,
- İncinebilir grupların ihtiyaçlarına özel güçlendirme çalışmaları yapmak,
- Afetten etkilenen korumaya muhtaç bireyleri kurum bakımına almak,
- Afetzedelerin normal hayata uyum sağlaması için sosyo-kültürel etkinlikler planlamak ve yapmak olarak belirlenmiştir.

Bu bölümde 2011 yılında gerçekleşen Van ve Erciş Depremlerinden sonra ASPB tarafından yürütülen destek faaliyetleri açıklanmaktadır.

Van ve Erciş Depremlerinden sonra 2011 Ekim - 2012 Temmuz ayları arasında kamu hizmetlerinin yürütülmesi ve depremde etkilenen bireylere psikososyal destek verilmesi için ASPB tarafından kurulan 30 sahra çadırında, 200'den fazla sosyal çalışmacı, sosyolog, psikolog ve psikolojik danışman depremzedelere psikososyal destek sağlamıştır. Van Merkez ve Erciş'te 15'er kişiden oluşan 9 ekip, depremde etkilenen vatandaşlarımızı ziyaret ederek, yerinde tespitle ihtiyaç belirleme ve ihtiyaçların karşılanması hizmetini yürütmüştür. Anne ve/veya babasını kaybetmiş çocuklar ile kimsesiz kalan yaşlı ve engelli kişiler yuvalara ve bakımevlerine yerleştirilmiştir. Engelli ve engelli yakınları başta olmak üzere bine yakın kişi, havayolu ile İstanbul'daki misafirhanelere ve yakınlarının yanına gönderilmiştir. Çeşitli konularda eğitim ve sağlık seminerleri, beceri geliştirme, insan hakları konulu eğitimler ile sosyal etkinlik çalışmaları yapılmıştır.

Psikososyal destekler kapsamında ASPB tarafından yapılan çalışmalar aşağıda dört ana başlıkta aktarılmaktadır (ASPB):

1. Durum ve İhtiyaç Tespiti Çalışmaları

Meslek elemanları tarafından gerçekleştirilen aile ziyaretleri sonrasında durum ve ihtiyaç tespiti yapılmış, alan taramaları sonucu elde edilen veriler işlenerek ilgili kuruluşlarla paylaşılmıştır. Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve ASPB meslek elemanları tarafından tüm aileler ziyaret edilerek durum tespiti yapılmış ve ilk psikososyal destek süreci başlatılmıştır. Yapılan alan taraması kapsamında 54.000 haneden 315.000 kişi ziyaret edilmiş, ihtiyaç tespiti yapılmış, veriler kayıt altına alınmış ve ihtiyaçların giderilmesi için ilgili kuruluşlara bilgi paylaşımı sağlanmıştır.

2. Eğitim ve Seminerler

Koordinasyon birim yöneticileri ile meslek elemanlarının eğitim çalışmaları paralelinde, afetzedelere yönelik aile içi eğitim, sağlık eğitimleri, beceri geliştirme ve insan hakları konularında eğitim seminerleri düzenlenmiştir. Konteynır kentlerdeki yetişkin erkeklere yönelik aile içi eğitim, sağlık eğitim seminerleri, beceri geliştirme, insan hakları eğitim programları ile sosyal ve kültürel etkinlikler (sinema günleri, tiyatro ve şehirlerarası geziler) düzenlenmiştir. Faaliyetlere yaklaşık olarak 15.000 yetişkin erkeğin katılımı sağlanmıştır. Çadır ve konteynır kentlerdeki kadınlara yönelik aile içi eğitim, sağlık eğitim seminerleri, beceri geliştirme, insan hakları eğitim programları ile sinema günleri, kahvaltı programları, piknikler ve şehirlerarası gezilere ise 30.000'i aşkın kadın katılmıştır.

3. Sosyal ve Kültürel Etkinlikler

Sosyal ve kültürel etkinlikler kapsamında; sinema günleri, tiyatro, kahvaltı, piknikler ve şehirlerarası sosyal geziler ve kültür turları yapılmıştır. Sosyal Hizmet Merkezleri faaliyete geçirilerek çadır ve konteynır kentlerde sosyal mekanlar oluşturulmuştur. Çocuklara yönelik olarak; kütüphane, okul öncesi eğitimi ile kurs faaliyetleri (satranç, dama, tiyatro, müzik, resim) düzenlenerek tiyatro, sinema, Hacivat-Karagöz, kukla, palyaço, stand-up show gibi görsel etkinlikler yapılmıştır. Bu faaliyetlere 0-18 yaş aralığında yaklaşık 120.000 çocuk ve genç katılmıştır.

4. İl Dışı Nakil Hizmetleri

Nakil hizmetleri kapsamında; öncelikle bakım evlerinde ve engelsiz yaşam merkezlerinde bulunan çocuk, yaşlı ve bedensel engelliler ile depremde evsiz ve kimsesiz kalan vatandaşların nakil ve bakım hizmetleri ASPB tarafından karşılanmıştır. Deprem ve devam eden artçı sarsıntılar ile ağır kış koşulları sebebiyle depremzedelerin farklı illerdeki kamu kurum kuruluşlarında misafir edilmek üzere nakilleri sağlanmıştır. Bu çerçevede; toplam 136.000 kişi başvurmuş ve bunlardan durumu uygun olan 56.000 kişinin nakilleri her türlü ulaşım imkanları seferber edilerek gerçekleştirilmiştir.

1.2. UNICEF'in Misyonu

UNICEF, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu, çocuk haklarının uygulanmasını destekleme konusunda uzmanlaşmış Birleşmiş Milletler kurumudur. Kurumun bütün çalışmaları, tarihte en yaygın olarak benimsenen insan hakları sözleşmesi olan BM Çocuk

Haklarına dair Sözleşme doğrultusunda yürütülmektedir. UNICEF çocuk haklarını, Birleşmiş Milletler Şartı'nda ve Binyıl Kalkınma Hedefleri'nde de öngörüldüğü gibi, beşeri kalkınmanın vazgeçilmez bir bileşeni olarak görmekte, bu doğrultuda siyasi irade ve maddi kaynakların harekete geçirilerek özellikle gelişmekte olan ülkelerde 'çocuklara yönelik çağrı'larda bulunulması, uygun politikalar geliştirilmesi ve hizmetlerin çocuklar ve ailelerine ulaştırılabilmesi için kapasite geliştirme çalışmaları yapılmaktadır.

UNICEF çocukların yaşaması, korunması ve gelişmesinin insani gelişmenin bir parçası olan uluslararası kalkınmanın koşulları olduğunu savunmaktadır. Bu gelişmeyi desteklemek üzere UNICEF'in aktif olarak desteklediği ülke stratejileri aşağıdaki gibidir;

- Bilgi alışverişi - eğitim programlarının geliştirilmesi için girdi sağlanması, personelin yeniden eğitilmesi, üniversitelerde yeni uzmanlık alanları için (sosyal hizmet vb) giriş niteliğinde derslerin verilmesi;
- Politika önerileri sunmak ve çocuklar ile gençlerin 'ses'i olabilmek - kampanyaların düzenlenmesi ve desteklenmesi, bilgilendirme materyallerinin hazırlanması, meclisteki görüşmeler hakkında bilgi aktarılması vb;
- İzleme ve değerlendirme - Aile bakımı, reform süreci dışında kalan çocuklara ilişkin bilgi toplanması;
- Politika önerileri ve teknik destek - destekleyici politika değişiklikleri, yasal düzenlemeler ve hizmet standartları oluşturulması, teknik uzmanlıkların geliştirilmesi, reformların planlanması, bütçelendirilmesi ve finansman sağlanması;
- Kamu ve özel sektör kaynaklarının güçlendirilmesi - gelişmeyi destekleyen uluslararası paydaşlarla (Avrupa Birliği, Dünya Bankası, STKlar) stratejik diyalog kurulması, strateji dokümanlarına girdi sağlanması (Aday ülkeler için AB ilerleme raporları)
- Çocuk koruma sisteminin uluslararası standartlara getirilmesi amacıyla ulusal diyalog sağlanması - hükümetin, özel sektörün ve sivil toplumun ulusal düzeydeki toplantı ve konferanslarda bir araya gelmesi;
- Politika üreticilerini bilgilendirmek ve çocuk koruma sisteminin yönetim, koordinasyon ve planlama açısından iyileştirilmesi amacıyla yeni hizmetlerin planlanması ve bunlara ilişkin standartların oluşturulması,

Türkiye, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), çocuk haklarını desteklemek ve bireylerden ve özel sektörden fon toplamak için bir UNICEF Milli Komitesi'nin yanında bir de çocuk refahıyla ilgili kilit alanlarda işbirliği program uygulayan bir Ülke Ofisi'nin bir arada bulunduğu tek ülkedir. Diğer ülkelerde olduğu gibi, Ülke Ofisi Hükümetle görüşülen, üzerinde anlaşılan ve imzalanan bir Ülke Programı temelinde faaliyet göstermektedir. Mevcut Ülke programı 2011-2015 dönemini kapsamaktadır. Ülke programı altında, UNICEF

Türkiye çok sayıda bakanlık ve devlet kurumu ile birlikte çalışmaktadır; bunlar arasında Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı yer almaktadır. UNICEF aynı zamanda Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) ve yerel yönetimlerle ortak çalışmaktadır. Uygun yerlerde, Avrupa Birliği ve Dünya Bankası gibi diğer uluslararası kuruluşlarla bağlantı içinde çalışmalar yürütülmektedir. Üniversiteler ve araştırma kurumları, sivil toplum, medya ve bizzat çocuklar, Ülke programının uygulanmasında yer almaktadır. UNICEF özellikle dezavantajlı çocuklar - savaş, yoksulluk ve her türlü şiddet mağduru ve engelli çocuklar - için özel koruma programları sunmaktadır. Bu doğrultuda afet ve acil durumlarda çocuk haklarının korunması amaçlanmaktadır. BM ortakları ve insani yardım kuruluşları ile işbirliği içerisinde olan UNICEF kendi ve işbirlikçi kurumların tüm imkanlarını çocukların ve onlara bakmakla yükümlü kişilerin korunması için seferber etmektedir.

2011 yılında gerçekleşen Van ve Erciş Depremlerinin ardından UNICEF yardımlarını Türkiye Cumhuriyeti yetkililerinin yönlendirmesine göre şekillendirmiştir.

UNICEF Türkiye Ofisi Milli Eğitim Bakanlığı ile bölgedeki çocukların eğitim ihtiyaçlarını belirlemek için birlikte çalışmalar yürütmüştür. Bu bağlamda depremde okulları zarar görmüş öğrencilerin eğitimlerine devam edebilmeleri için geçici sınıfların satın alımı ve bölgeye gönderilmesinde UNICEF etkin bir rol oynamıştır. Buna ek olarak UNICEF ve Milli Eğitim Bakanlığı bölgedeki psikososyal destek programına duyulan ihtiyacı belirlemek amacıyla bir saha ziyareti gerçekleştirmiştir.

UNICEF'in öncelikleri; yeni okulları yapılanaya kadar çocukların eğitimlerine devam edebileceği çocuk dostu eğitim ortamları yaratılması ve başta çocuklar olmak üzere bölgede yaşayanlara psikososyal yardım sağlamayı içermektedir. UNICEF aynı zamanda Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği'nin (APHB) çalışmalarını da desteklemekte ve farklı paydaşlar arası koordinasyonun sağlanması ve rehber öğretmenlere psikososyal destek alanında gerekli yardımların yapılmasını sağlamıştır. UNICEF ile ASPB'nin işbirliği içerisinde yürüttükleri psikososyal destek faaliyetleri bir sonraki bölümde açıklanmaktadır.

1.3. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile UNICEF Ortak Çalışması

Van ve Erciş Depremlerinden sonra Türk Hükümeti'nin uluslararası yardım çağrısı ile birlikte Birleşmiş Milletler Acil Yardım Fonu (CERF) aracılığıyla yapılan insani yardım çocukların normal hayata dönebilmelerini sağlamayı hedeflemiştir. UNICEF, Aile ve Sosyal

Politikalar Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, ve Sivil Toplum Kuruluşları ile işbirliği içinde aşağıdaki iki temel amaç doğrultusunda çalışmalarını yürütmüştür:

- **Eğitim olanaklarının iyileştirilmesi**
- **Çocuklara yönelik psikososyal destek faaliyetlerinin güçlendirilmesi**

Deprem sonrası çocuk ve gençleri korumaya yönelik olarak UNICEF, BM Acil Yardım Fonu tarafından desteklenen 'Van Depreminden Etkilenen Çocuklar için Sağlıklı Eğitim Ortamı, İyileştirici Alanlar ve Psikososyal Destek Sağlanması' projesini hayata geçirmiştir. UNICEF CERF fonunu Van ve Erciş'te depremden etkilenen çocukların okullar açılana kadar eğitimlerine devam edebileceği çocuk dostu ortamların yaratılması ve başta çocuklar olmak üzere bölgede yaşayanlara psikososyal yardım sağlanması için kullanılmıştır. Bu amaç doğrultusunda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile işbirliği içerisinde yapılan çalışmalar ile 296,175 kişiye ulaşılmıştır. Bu sayının 164,843'ünü 5 yaş altındaki çocuklar oluşturmaktadır.

Aşağıda bu alanlarda yapılan çalışmalar aktarılmaktadır.

Eğitim Olanaklarının İyileştirilmesi: Afet bölgesinde kullanılmak üzere özel konteynırlar temin edilerek geçici derslikler oluşturulmuş ve depremden etkilenen çocukların okullar açılana kadar eğitim faaliyetlerine devam etmeleri sağlanmıştır. Bu geçici konteynırlar çocuklar için uygun bir öğrenme ortamı sağlayacak şekilde özel olarak tasarlanmış ve UNICEF tarafından temin edilmiştir. Toplamda 80 konteynır 40 sınıf oluşturacak şekilde tasarlanmış bunun yanında 11 konteynır da tuvalet ihtiyacı için temin edilmiştir.

Çocuklara Yönelik Psikososyal Destek Hizmetlerinin Güçlendirilmesi: Depremden etkilenen çocuklar ve ailelerine yönelik olarak uygulanan psikososyal destek faaliyetleri kapsamında UNICEF, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, ve Sivil Toplum Kuruluşları ile işbirliği içerisinde çalışmalarını yürütmüştür. Öğretmenler ve psikososyal destek personeline yönelik eğitimler düzenlenerek çocuklarla doğrudan etkileşime geçen herkesin sağlıklı ve doğru bir şekilde müdahale ve yönlendirme yapması amaçlanmıştır. Bu eğitimlerin yanı sıra Kızılay, Milli Eğitim Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı aracılığıyla çocuklara yönelik eğitim ve eğlence materyalleri (200 adet Erken Çocukluk Dönemi Gelişim Kiti, 201 Eğlence Kiti) sağlanmıştır. Ankara'da APHB'nin desteği ile Milli Eğitim Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı personeline verilen psikososyal destek eğitimi ile kurum personelinin Van ve Erciş'te psikososyal destek anlamında yerel çalışmacılara yol gösterici olması ve psikososyal destek faaliyetlerinin amaca yönelik uygulanmasını sağlamaları hedeflenmiştir.

1.4. Van ve Erciş Depremlerinden Sonra Uygulanan Psikososyal Destek Faaliyetlerinin Değerlendirilmesinin Amacı

Afetlerin bireyler ve toplum üzerindeki etkileri göz önüne alındığında, içinde bulunulan kültüre uygun, afetzedelerin ihtiyaçlarını karşılayan psikososyal müdahale modelleri geliştirme ve uygulama ihtiyacı belirgin hale gelmektedir. Afet sonrası psikososyal destek programları, Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında Türkiye’de ancak son dönemde yaygın olarak uygulanmaya başladığı için bu alanda bölgesel hassasiyetler ve farklılıkları da dikkate alan standartlaştırılmış bir programa ihtiyaç duyulmaktadır. Bu standartları tanımlamak için, programın hem zayıf ve güçlü yanlarını hem de genel anlamda başarı getiren ya da eksikliğe yol açan sebeplerin bilinmesi gerekmektedir. Deprem sonrası yürütülen psikososyal destek faaliyetleri kapsamında ulusal ve yerel kurumların birbirleri ile nasıl işbirliği yaptıkları ve kaynaklarını iyi bir şekilde koordine edip etmedikleri de daha sonraki süreçlerde etkili bir müdahale için değerlendirilmesi gereken önemli bir noktadır. Bu ihtiyaçlar doğrultusunda Van ve Erciş depremleri sonrasında uygulanmış olan psikososyal desteklerin değerlendirilmesinin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Değerlendirmenin bahsi geçen stratejilerin geliştirilebilmesi ve psikososyal destek programlarının yeniden planlanması için geliştirilecek politikalara ışık tutması hedeflenmektedir. Daha ayrıntılı bakıldığında, Değerlendirme Ekibi değerlendirme stratejisini aşağıdaki hedeflere ulaşacak şekilde oluşturmuştur:

- Paydaşlara (Van-Erciş Depremlerinde mağdur olan toplulukların yanı sıra, ASPB, MEB, UNICEF, AFAD ve SB dahil), programlarda elde edilen başarıları konusunda hesap verebilirlik sağlamak.
- Uygulamanın sonraki aşamalarında programlama sürecini geliştirmeye ve iyileştirmeye yönelik bilgiler sunmak ve programlamada istenmeyen her türlü olumsuz sonucu ve eksikliği tespit etmek.
- Başka durumlarda ve ortamlarda psikososyal program geliştirmek için daha etkili bir kanıt temelinin geliştirilmesine yardımcı olmak.

Bir önceki bölümde de belirtildiği üzere, Van-Erciş Depremlerinin ardından çeşitli kamu kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, ulusal ve uluslararası kuruluşlar tarafından eş zamanlı olarak farklı programlar yürütülmüştür. Her ne kadar bu faaliyetleri birbirinden ayrı değerlendirmek zor olsa da mevcut çalışmanın kapsamında, UNICEF tarafından ASPB personeline verilen psikososyal destek eğitiminin ve bakanlık personeli tarafından Van ve Erciş’te yürütülen destek çalışmalarının etkisini incelenmek hedeflenmektedir. UNICEF’in değerlendirme ölçütleri (uygunluk, kapsam, etkinlik, sürdürülebilirlik, etkililik, etki) göz önünde

bulundurularak değerlendirme sonunda ulaşılması planlanan 6 temel hedef belirlenmiştir:

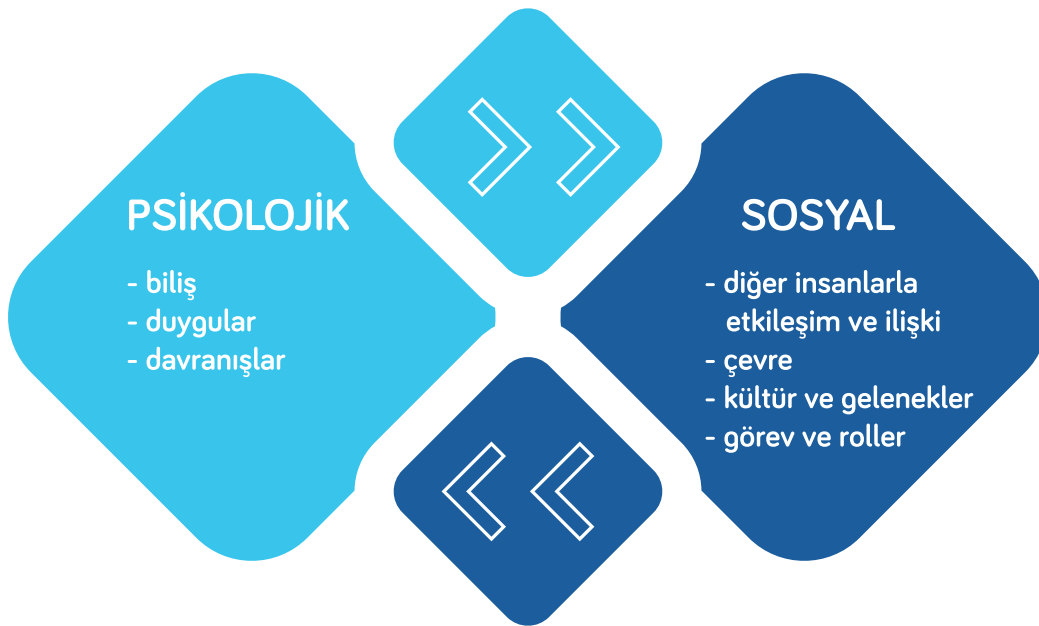
- (1) UNICEF tarafından ASPB personeline verilen **eğitimin etkisini** değerlendirmek
- (2) Van-Erciş Depremlerinden sonra sahada görev alan **ASPB personelinin etkililiğini** değerlendirmek
- (3) **Psikososyal desteğin** çocuklar, aileler, incinebilir gruplar ve toplum üzerindeki etkisini değerlendirmek
- (4) Psikososyal programın karar mercileri tarafından nasıl değerlendirildiğini tespit etmek, **programın güçlü ve zayıf yanlarını** değerlendirmek
- (5) Deprem sonrası **eğitim ve çocuk koruma alanlarındaki müdahalelere öncelik vermek** amacıyla UNICEF tarafından yürütölen faaliyetlerin etkililiğini değerlendirmek
- (6) İleride uygulanacak politikalar için **çeşitli öneriler** sunmak

2.1. Psikososyal Destek

Değerlendirme Ekibi'nin proje kapsamında kullanmış olduğu 'psikososyal destek' tanımı evrensel ve kapsayıcı olması dolayısıyla Kuruluşlararası Daimi Komite'nin (IASC) 2007 yılında yayınlamış olduğu Acil Durumlarda Ruh Sağlığı ve Psikososyal Destek El Kitabı'nda kullanılan psikososyal destek tanımıdır(IASC, 2007). Bu El Kitabı'nda psikososyal destek, kişilerin psikososyal iyilik hallerini korumak ve herhangi olası davranış bozukluklarını önlemek ve/veya gidermek amacıyla yapılan her türlü içsel ve dışsal destekleri kapsayan bir faaliyetler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Buna paralel olarak psikososyal destek programlarının '*psikososyal etkilere yönelik sosyal, psikososyal, eğitici, sağlıkla ilgili veya sağlık alanı dışındaki müdahaleleri, daha geniş çaplı olarak ifade etmek gerekirse, stresli hale gelen veya çevresine uyum göstermeyen, fonksiyon bozukluğu yaşayan ve zihinsel bozuklukları olan kimselere yönelik hizmetleri de*' kapsadığı söylenebilir.

'Afet ve Acil Durumlardan Etkilenen Bireyler için Psikososyal Destek Sağlanması' isimli NATO raporuna göre, psikososyal kavramı bir sıfat olarak, sosyal çevre ile etkileşimde olan psikososyal gelişime atıfta bulunmaktadır ve psikososyal müdahaleler bağlamında insanların iç dünyasında meydana gelen süreçleri tanımlamak için kullanılmaktadır.

Şekil 2 Psikososyal Kavramının Açıklanması

Acil bir durum sonrasında, birey, aile, topluluk ya da toplum düzeyinde, - kısa vadede çözülebilecek ancak 'etkilenen nüfusun uzun süreli zihinsel sağlığını ve psikososyal refahını olumsuz yönde etkileyebilecek' - çok sayıda sorun ortaya çıkmaktadır⁶. Bu olumsuz koşullar dikkate alındığında, acil durumlardaki en temel önceliklerden biri, psikososyal destek programlarının uygulanmasıdır. Afet sonrası dönemlerde uygulanan bu tür programlar, psikolojik ve sosyal açıdan bireylerin yaşamlarının yeniden yapılanması sırasında onlara rehabilitasyon hizmeti verme ve destek sağlama amacını taşımaktadır. Bu programlar, beşeri kapasiteleri ya da toplumun sosyal ekolojisini güçlendirerek ve insanların kültür ve değerlerini bir şekilde yeniden inşa etme çabalarına destek olarak, bireylerin ve toplumun psikososyal refahına katkı sağlamaktadır⁷. Aarts (2001) psikososyal desteği, 'geniş çaplı psikososyal sorunlar ile ilgilenen, birey ve grupların bağımsızlık ve onurlarının yanı sıra sosyal dayanışmanın ve ilgili altyapıların onarılmasını teşvik eden bir süreç' olarak tanımlar. Psikososyal destek, patolojik gelişmelerin ortaya çıkmasını ve sosyal düzenin daha fazla bozulmasını önleme imkanı verir.

2.2. Afetlerde Psikososyal Müdahalenin Aşamaları

Afet sonrası uygulanan psikososyal müdahaleler dört aşamada gerçekleştirilir⁸. Şekil 4'te görüldüğü üzere, ilk aşama afet sonrası fiziksel koşulların normale döndürülmesi için gerekli temel ihtiyaçların giderilmesi ve güvenliğin sağlanmasıdır. Bu aşama afetten etkilenen herkesi kapsadığı için uygulama alanı daha geniştir. İkinci aşama, afete bağlı olarak ortaya çıkabilecek psikososyal stresin (olağan dışı duruma verilen normal tepkiler) yatıştırılmasına yönelik toplum tabanlı desteklerden oluşur. Bu aşamada psikososyal destek ihtiyacı olan kişilerin belirlenmiş olması gerekmektedir. Yani bu aşama ihtiyaç analizi ile başlamakta, kişilerin içinde buldukları durumu anlamlandırması için gerekli bilgilendirme ve yönlendirmelerin yapılmasını da kapsamaktadır. Saptanan ihtiyaçlara yönelik olarak ihtiyaç sahipleri topluluk ve aile destekleri veren kurum ve/veya kişilere yönlendirilmelidir. Üçüncü aşamada, afetin ardından orta dönemde halen devam eden travmaya bağlı sorunlar yaşayan bireyler, aile veya gruplar için odaklı ve uzmanlaşmış hizmetler sağlanmaktadır. Son aşamada ise, pek çok değişkene (bireysel, afetle ilişkili, çevresel) bağlı olarak uzun dönemde devam eden travmaya bağlı psikopatolojilerin sağaltımına yönelik tedavi yöntemlerinin kullanılması söz konusudur. Şekilden de görüldüğü gibi birinci aşamadan dördüncü aşamaya doğru giderken uygulamaların yönelttikleri kitleler küçülmekte, aynı zamanda da uygulayıcıların uzmanlık düzeyleri artmaktadır.

⁶http://www.who.int/hac/network/interagency/news/iasc_guidelines_mental_health_psychosocial.pdf

⁷Psychosocial Working Group (2003). Psychosocial Intervention in Complex Emergencies: A Framework for Practice. (<http://www.forcedmigration.org/psychosocial>)

⁸IASC, 2007

Şekil 3 Psikososyal Müdahale Aşamaları

Kaynak: Bu şema IASC Kılavuzu'nda (2007) acil durumlardaki akıl sağlığı ve psikososyal destek için sunulan müdahale piramidinden uyarlanmıştır.

Psikososyal destek sunulurken, uluslararası düzeyde kabul görmüş bazı standartların izlenmesi gerekmektedir. Travmaya yönelik hizmetlerin geliştirilmesine ilişkin kılavuza göre, Uluslararası Travmatik Stres Çalışmaları Derneği, 2002 yılında nihai raporlarını yayımlayan travma uzmanlarından oluşan bir Çalışma Ekibi oluşturmuş ve şu 4 temel ilkenin önemini vurgulamıştır:

- Değerler
- Afet öncesinde ve sonrasında toplumda var olan ilgili sorunlar
- Temel esaslar
- İzleme ve Değerlendirme

İlk iki ilke, bu değerlerin uzmanların insani hususlara saygı göstermesini sağladığı varsayımına dayanmaktadır ve acil durumlarda meydana gelen ikilemlerin çözülmesi konusunda onlara yol göstermektedir. İnsanların gelenek ve göreneklerinin korunmasını sağlayan ve ilgili değerlere duyarlı bir hizmet etkili sonuçlar verecektir. Yine aynı şekilde, hazırlık aşamasından itibaren toplumdaki kültürel boyutları dikkate alan bir hizmet de karmaşık ortamlarda daha rahat sunulabilecektir. Böylece hizmetten faydalananların hem kısa hem de uzun vadede karşılaşılabilecekleri zorluklarla etkili bir şekilde başa çıkabilmelerine

yardımcı olacaktır. Diğer iki ilke ise, uygun bir eğitim ve etkili bir hizmet sunumu için gerekli olan asgari bilgi, duyarlılık ve beceri düzeyini tanımlamaktadır (Weine et al., 2002)⁹.

Baron (2007)¹⁰; savaş, şiddet ve doğal afetler sırasında ve sonrasında, gelişmekte olan ülkelerde psikososyal programların ve ruh sağlığı programlarının geliştirilmesine yönelik bir çerçeve önermektedir (Baron, 2007). Afetlerden sonra uygulanan tüm faaliyetler psikososyal desteğin bir parçası olarak görüldüğü için Değerlendirme Ekibi psikososyal müdahale ile kastedilen kavramın ne olduğuna açıklık getirmek amacıyla, UNICEF'in sınıflandırma yöntemini tercih etmektedir. Bu sınıflandırmaya göre, psikososyal destek programları 3 temel bileşen içermektedir: “psikolojik ilk yardım”, “toplumun harekete geçirilmesi”, “saha çalışanlarına destek verilmesi”. Baron'un çerçevesi ve Değerlendirme Ekibi'nin kavramsallaştırmalarını içeren model aşağıdaki gibidir:

Şekil 4 Psikososyal Destek Programlarına İlişkin Çerçeve

PSİKOSOSYAL DESTEK	Psikolojik İlk Yardım	Nüfusun birey, aile, topluluk ve toplum düzeyindeki ihtiyaç, sorun, kaynak ve kapasitelerinin değerlendirilmesi
		İç kaynakları ve kapasiteyi güçlendirerek, birey, aile, topluluk ve toplum düzeyinde ihtiyaç ve sorunlara hitap edecek, sürdürülebilir bir sonuca yönelik hedefler içeren bir program modelinin tasarlanması
	Toplumu Harekete Geçirme	Kendi kendilerine yetebilmeleri için bireylerin, ailelerin ve toplulukların güçlendirilmesi
		Bakıma muhtaç herkesin, bireysel ve kurumsal bakım ihtiyacının karşılanması
	Ön Saf Çalışanlarına Destek	Bireylerin içinde buldukları koşullar, kültür ve sahip oldukları yeterlilikler kapsamında, program hedeflerinin yerine getirilmesine yönelik bir müdahale stratejisinin geliştirilmesi
		Ulusal bir yardım ekibine, müdahalelerin uygulanması için gereken beceriler konusunda eğitim verilmesi
		Ekibin denetlenmesi ve üst düzey uzman ekip üyeleri, personel ve/veya eşit düzeydeki akran ağırları aracılığıyla devamlı gözetim ve eğitim sağlanması

⁹Weine et al., 2002, *Guidelines for International Training in Mental Health and Psychosocial Interventions for Trauma Exposed Populations in Clinical and Community Settings*

¹⁰Baron, N., 2007, *On the road to peace of mind A guidebook*

2.3. Türkiye’de Uygulanan Psikososyal Müdahalelerin Tarihsel Gelişimi

Türk Kızılayı ve daha sonra Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği (APHB) bünyesinde ilgili bakanlıkların destekleri ile ülkemizde veya dünyada yaşanan afetler sonrasında yapılan psikososyal müdahaleler tarihsel olarak aşağıda sıralanmıştır:

- 1999 Marmara Depremi
- 2002 Afyon Depremi
- 2003 İstanbul Bombalama Eylemi
- 2003 Bingöl Depremi
- 2004 Tsunami-Endonezya/ Sri Lanka
- 2005 Pakistan Depremi
- 2006 Batman Sel
- 2006 Elazığ Deprem
- 2007 İzmir Trafik Kazası
- 2007 Ankara/Anafartalar Bombalama Eylemi
- 2008 İstanbul/Güngören Terör Olayı
- 2009 Mardin Şiddet Olayı
- 2009 Marmara Seli
- 2010 Elazığ Depremi
- 2011 Van Depremi
- 2013 Suriyeli Sığınmacılar
- 2014 Soma Maden Kazası
- 2014 Ermenek Maden Kazası
- 2014 Reyhanlı Bombalı Saldırı

Türkiye’de uygulanan psikososyal destek programlarının tarihsel gelişimine baktığımızda, 1999 Marmara Depremi’nin Türkiye için bir dönüm noktası olduğu görülmektedir. Marmara Depremi ve sonrasında yaşanan 2003 Bingöl depremlerinin ardından 2006 yılında, Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Psikososyal Koruma, Önleme ve Müdahale Birimi kurulmuştur. Sivil Toplum alanında gerçekleştirilen çalışmalar da, ruh sağlığı alanında da hizmet veren altı derneğin (Türkiye Kızılay Derneği, Türk Psikologlar Derneği, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği, Türkiye Psikiyatri Derneği, Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği, Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği) 2006 yılında bir protokol imzalamasıyla kurulan Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği çatısı altında bütünleştirilmiştir. Bu girişimler, afetlerden sonra psikososyal hizmetlere olan ihtiyacın fark

edilmesinin ve Türkiye’de bu tür hizmetlere yönelik plansız çabalar sebebiyle ortaya çıkan sorunlardan alınan derslerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

1999 Marmara Depremi’nden sonra, üç büyük çaplı psikososyal program uygulamaya konulmuştur:

1. “Marmara Depremi’nde Mağdur Olan Aile ve Çocuklara Yönelik Psikososyal Destek Programı” isimli ilk program, Türk Psikologlar Derneği tarafından hayata geçirilmiş ve UNICEF tarafından finanse edilmiştir. Projenin temel amacı, sosyal yardım faaliyetleri yürütülmesi, bilgilendirici broşürlerin dağıtılması ve konunun basının gündemine taşınması gibi farklı yollarla, deprem sonrasında hayatta kalan kimselerin yanı sıra, genel kamuoyu, öğretmenler, sağlık çalışanları ve kurtarma ekiplerinin, büyük afetlerin olası psikososyal etkileri ve bu etkilerle başa çıkma stratejileri konusundaki farkındalıklarını arttırmaktır. Sosyal yardım faaliyetleri kapsamında, etki sürecinin başlangıcından itibaren, geçici barınma ve çadır kentlerde gönüllü psikolog ekipleri bulundurulmaya başlanmıştır. Bu ekiplerin temel sorumlulukları; deprem sonrasında hayatta kalan kimseler, yerel yönetimler ve hizmet sunucular arasındaki iletişimi kolaylaştırmak, travma sonrası stres tepkilerini ortadan kaldırmak, afet sonrasındaki koşullar çerçevesinde, hayatta kalan kimselerin afet öncesindeki yaşantılarına mümkün olduğunca geri dönebilmelerine yardımcı olmak ve diğer yardım görevlilerine destek sağlamaktır. Türk Psikologlar Derneği, büyük gruplara erişebilmenin diğer bir yolu olarak da, psikososyal etkilere ilişkin farklı konularda çeşitli broşürler hazırladı. Bilginin yayılması için, büyük insan gruplarına erişmek amacıyla yazılı ve görsel basından da faydalanılmıştır.

2. Bir diğer psikososyal program da, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ile işbirliği içinde Türk Psikologlar Derneği tarafından yürütülen “Marmara Depremi Sonrasında Mağdur Olan Grupların Başa Çıkma Kapasitelerinin Güçlendirilmesi” olmuştur. Bu proje ile afet sonrası reaksiyonlar ile başa çıkma stratejileri konusundaki farkındalığın artırılması ve afete hazırlığa yönelik bir model geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu proje çerçevesinde, 15 usta eğiticinin ders verdiği 250 yerel eğitmen tarafından deprem sonrasında hayatta kalan 21.479 kişiye ulaşılmıştır.

3. Sonuncu büyük çaplı psikososyal programda ise, Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı ve UNICEF ortaklaşa, ABD, Güney Amerika, Avrupa ve Asya’da meydana gelen afetlere dayalı deneysel bir çalışmanın ürünü olan, okul temelli psikososyal bir program yürütmüştür (Macy, Macy, Gross, Rozelle, & Brighton, 2000). Bu programın amacı, kontrol hissini yeniden kazandırmak ve afetin, yetişkinlerin yanı sıra çocuklar üzerindeki psikososyal

etkilerini azaltmaktır. Bu amaçla, faaliyetlerin ilk bölümü, afetin etkileri ile daha iyi başa çıkma konusunda yardımcı olmak ve böylelikle çocuklar için destek faaliyetlerinin yeniden tesis edilmesini sağlamak amacıyla, öğretmenlere yönelik hazırlanmıştır. İkinci bölüm ise aileleri ile birlikte afetin etkileri ile başa çıkabilmelerine yardımcı olmak amacıyla çocuklara yönelik olarak hayata geçirilmiştir.

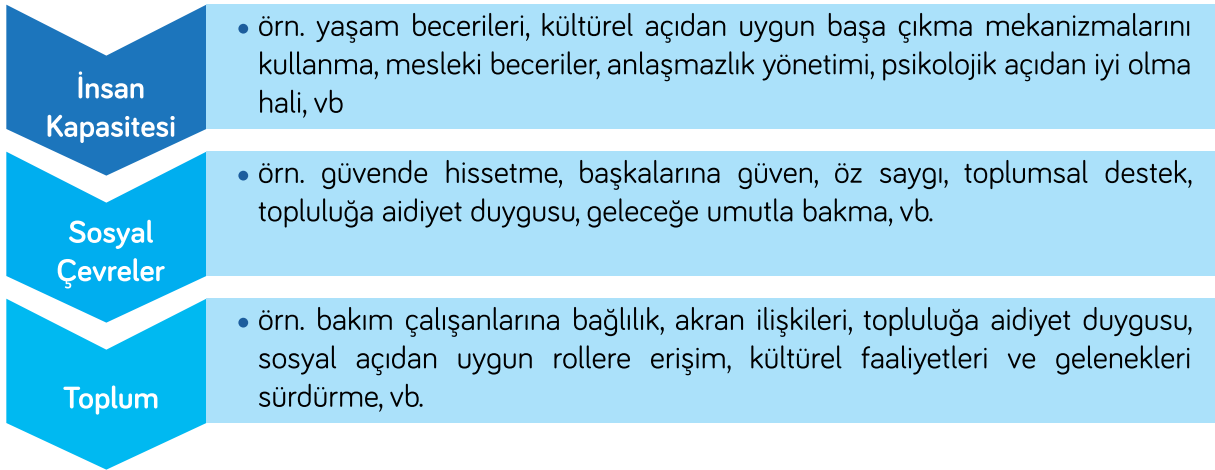
2003 yılındaki Bingöl Depremi ve 2010 yılındaki Elazığ Depremi'nin ardından, başka psikososyal programlar da hayata geçirilmiştir. En son kaydedilen depremler 2011 yılında Van ve Erciş'te meydana gelmiştir. Bu depremlerin ardından, Van ve Erciş'te STK'lar dahil olmak üzere pek çok kurum ve kuruluş acil durum bölgesinde kurulan geçici yerleşim birimlerinde eş zamanlı müdahalelerde bulunmuştur. Sağlık Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD), Türk Kızılayı gibi yerel, ulusal ve uluslararası kurumlar, depremin hemen ardından başlatılan çalışmalara destek vermiştir. Temel ihtiyaçların belirlenmesinin ve gerekli koşulların sağlanmasının ardından, bireysel düzeyde ve topluluk düzeyinde, topluluk ve ailelere yönelik destek faaliyetlerinden oluşan bir psikososyal program hazırlanmıştır.

3.1. Değerlendirmenin Kapsamı

Değerlendirme Ekibi ASPB ve UNICEF tarafından yürütülen çalışmalarının çocukların (ve ailelerinin ve topluluklarının) yaşamlarını ne derecede etkilediğinin değerlendirilmesinde en faydalı alanlar olarak, aşağıda belirtilen üç etkililik alanına odaklanmıştır:

Şekil 5 Psikososyal Etkililik Alanları

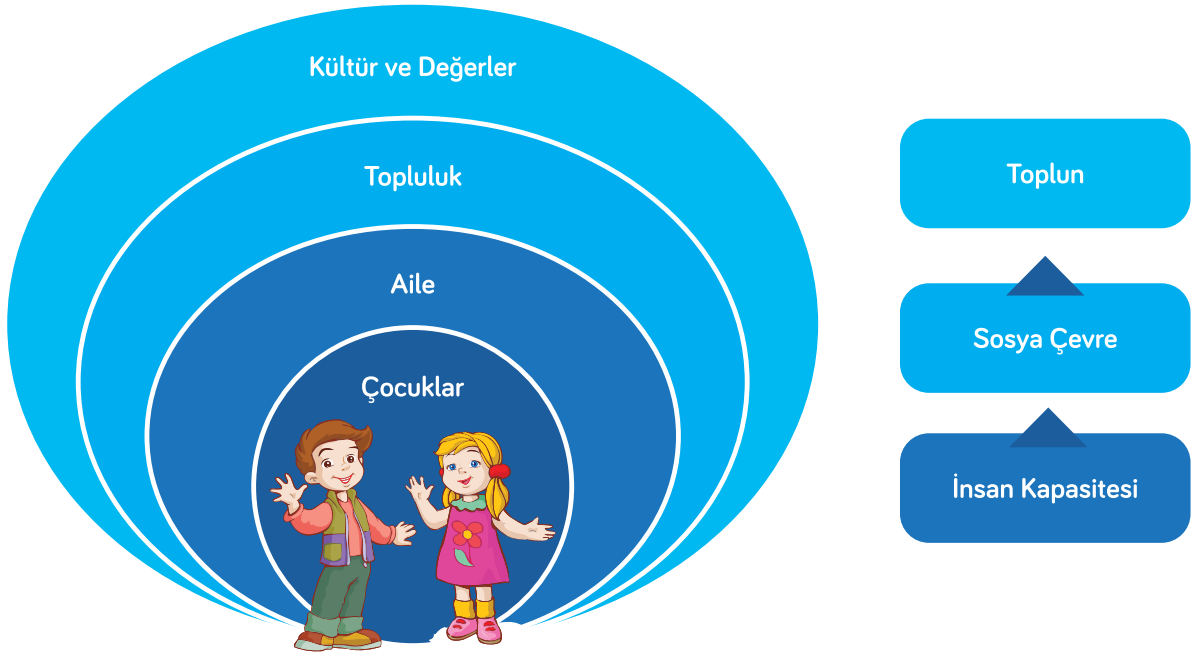
UNICEF'in "Acil Durumlarda Uygulanan Psikososyal Programların Değerlendirilmesi Kılavuzu'na" göre, son dönemde uygulanan yaklaşımlarda çocukların incinebilirliklerini ön plana çıkarmak yerine onların aktif bireyler olarak değerlendirilmesi psikososyal müdahalelerin başarılı olması açısından daha uygun görülmektedir. Bu tür bir yaklaşım, bireylerin dayanıklılığının ve yerel kapasitelerin ortaya çıkarılmasını ve artırılmasını sağlar. Bu dayanıklılığın artırılması için, psikososyal programlarda çocukları merkeze alan bir psikososyal etkililik alanı oluşturulmalı, psikososyal ve sosyal alanların çocuklar üzerindeki etkileri açısından bağlantısı yapılandırılmalıdır. Long & Perkins'in 2002 yılına ait çalışmasına atıfta bulunan Joseph O. Prewitt Diaz ve Anjana Dayal (2008), bir aile ferdi kaybetmek veya doğal bir afetten sonra yaşanan yeri kaybetmek gibi çok ciddi kayıplara verilen tepkinin, normal şartlarda vatandaşlar ve kurumlar arasındaki işbirliği çalışmalarını koruması ve kolaylaştırması gereken normlara ve ağlara olan güvenin ve sivil topluma yönelik karşılıklı güven duygusunun yitirilmesine yol açabileceğini belirtmiştir (Prewitt Diaz & Dayal, 2008). Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC) psikososyal desteğin sosyal yapıların yeniden inşasında önemli bir rol oynadığını kabul etmektedir. Özellikle psikososyal destek bağlamında, bireyler 'pasif mağdurlardan, kayıp

¹¹UNICEF (2009) Guide to the Evaluation of Psychosocial Programming in Emergencies

sonrasında hayatta kalan aktif bireylere' dönüşmesi hedeflenmektedir (www.ifrc.org/en/what-we-do/health/psychosocial-support/). Psikososyal bakış açıları bu yaklaşımı benimsediğinden, değerlendirmede insanın sosyal düzeye ulaşma kapasitesinden başlayan yön takip edilmiştir (Şekil 7).

Şekil 6 Psikososyal Etkinin Yönü

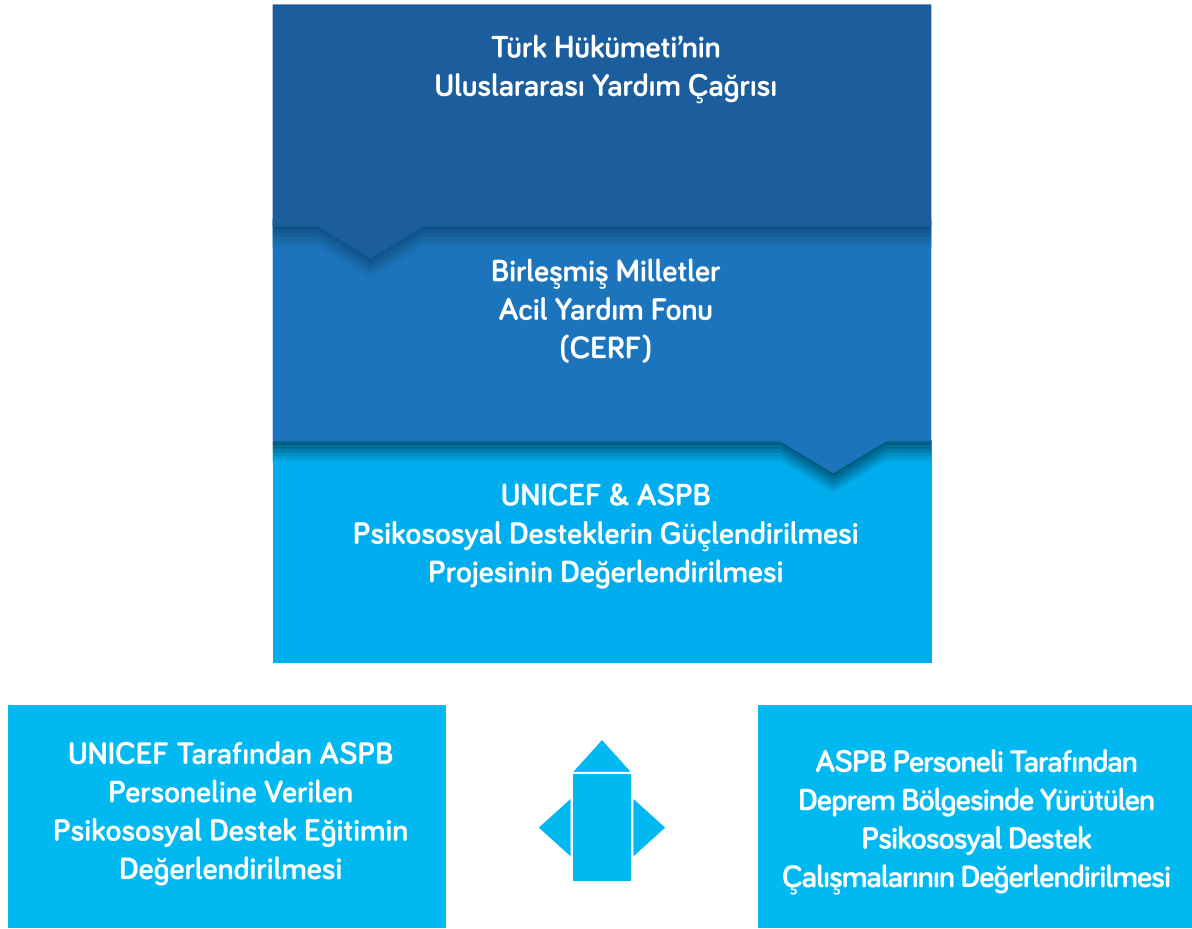

Psikososyal etkililik alanının tüm düzeyleri değerlendirmenin birer parçası olarak kabul edilerek; çocukların, ailelerinin, toplulukların ve genel toplumun iyi olma hali açısından gerçekleşen değişimlere odaklanılmıştır. Benimsenen bu model sayesinde, 'incinebilir gruplar' – özellikle de çocuklar, kadınlar, yaşlılar ve engelliler – değerlendirme sürecine dahil edilmiş ve böylece, programın, program/politika yapıcılar tarafından tanımlanmış olan amaçlara ulaşip ulaşmadığı ve bu amaçların depremde etkilenen bireyler ve hizmet sunucular tarafından nasıl algılandığı da değerlendirilmiştir.

Değerlendirmeye tabi olan faaliyetler ASPB ve UNICEF tarafından gerçekleştirilmiş olan psikososyal müdahaleye ilişkin faaliyetleri kapsamaktadır. Van-Erciş Depremlerinin ardından çeşitli kamu kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, ulusal ve uluslararası kuruluşlar tarafından eş zamanlı olarak farklı programlar yürütülmüştür. Her ne kadar bu faaliyetleri birbirinden ayrı değerlendirmek zor olsa da mevcut çalışmanın kapsamı, Şekil 8'de de

gösterildiği üzere CERF fonu desteğiyle UNICEF tarafından tarafından verilen psikososyal destek eğitiminin ve ASPB personeli tarafından deprem bölgesinde uygulanan psikososyal müdahalelerin değerlendirilmesi ile sınırlıdır.

Şekil 7 Değerlendirmenin Kapsamı

Değerlendirmenin yöntemi daha önce açıklanan psikososyal müdahale aşamaları ve psikososyal etkililik alanları göz önünde bulundurularak tasarlanmıştır. Değerlendirme kapsamında afet sonrası psikososyal müdahalenin birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü aşamalarında (1. Aşama: Temel ihtiyaçlar ve güvenlik, 2. Aşama: Topluluk ve aile destekleri, 3. Aşama: Odaklı, uzmanlaşmış hizmetler ve 4. Aşama: Uzmanlaşmış hizmetler) UNICEF ve ASPB tarafından yürütülen faaliyetler değerlendirilmiştir.

Değerlendirme Ekibi bu aşamalardan yola çıkarak hem planlama ve uygulama hem de değerlendirme aşamalarında önemli aktörler olan karar mercilerinin yanı sıra, programın

uygulama ve değerlendirme aşamalarında kilit aktörler olan uygulayıcılara ve yararlanıcılara da ulaşmaya yönelik bir yöntem geliştirmiştir (Çalışmada ulaşılan hedef gruplar ve bu gruplara uygulanan değerlendirme araçları Ek l'de ayrıntılı olarak sunulmuştur).

3.2. Değerlendirmenin Sınırlılıkları

Zaman Aşımı: 2011'deki Van-Erciş Depremlerinin ardından üç yıl geçmiştir. Daha önceki yıllarda sunulan psikososyal hizmetlere ilişkin yapılmış olan değerlendirme, zaman aşımı nedeniyle afet sonrası değerlendirmelere dayanmış olup, yanlış veya eksik hatırlamalardan etkilenmiş olması muhtemeldir. Ayrıca, bölgede görev almış olan bazı önemli paydaşların -örneğin öğretmenlerin, psikososyal destek ekiplerinin, karar vericilerin, vb- değişmesinden dolayı çeşitli faaliyetlerden elde edilen sonuçların gerçek etkisini değerlendirmek güçleşmiştir.

Çok Aktörlü Müdahale: Van ve Erciş Depremlerinden sonra bölgede psikososyal hizmetlerin sunulmasında birden fazla aktör görev aldığı için bu aktörler tarafından yürütülen faaliyetlerin karma bir etkisi olmuştur. Dolayısıyla, bölgede farklı paydaşlarca yürütülen projelerin özgün katkılarını ayrı ayrı değerlendirmek mümkün olamamıştır.

Temel Veri Eksikliği: Deprem sonrası uygulanan faaliyetlerinin etkisini değerlendirmek amacıyla destek faaliyetleri uygulanmandan önceki mevcut duruma ilişkin veri olmaması nedeniyle, yapılan etki değerlendirmesi yalnızca destek faaliyetleri uygulandıktan sonraki döneme ilişkin verilere dayanmaktadır.

Coğrafi Kapsam: Değerlendirme çalışması kırsal alanları kapsamamaktadır.

Temsiliyet: Nicel ve nitel araştırma bulguları görüşülen kişilerin fikirlerini yansıtmaktadır.

4.1. Masa Başı Taraması

Yürütülen programa ilişkin belgelerin taranmasındaki amaç, Değerlendirme Ekibi'nin mevcut sistemlere ilişkin tüm önemli hususlara ve politika tartışmalarına, daha önceki değerlendirmelere ve raporlara, temel paydaşların katkılarına ve programın temel hedeflerine aşına olmalarını sağlamaktır. İlgili belgelerin taranması Değerlendirme Ekibi'ne eksiklikleri tespit etme ve bölgeye özgü araştırma sorularını belirleme fırsatı sunmuş ve ayrıca araştırmanın sonraki aşamaları için yöntemin uygunluğunu değerlendirmelerine olanak tanımıştır.

Masa başı taraması kapsamında Değerlendirme Ekibi tarafından incelenen ve değerlendirme çalışmasının yöntemini ve değerlendirme kriterlerini belirlemeye olanak sağlayan dokümanlar aşağıda belirtilmiştir:

- Birleşmiş Milletler Değerlendirme Standartlarına ilişkin tüm belgeler
- Birleşmiş Milletler Değerlendirme Raporları
- UNICEF - Acil Durumlarda Çocuklara Yönelik Temel Görevler
- UNICEF - İnsani Yardım Çalışmalarında Çocuk Koruma'ya Yönelik Asgari Standartlar
- UNICEF'in saha çalışanlarına verdiği eğitime ilişkin tüm belgeler
- CERF Hibelerinin Türkiye'de Van Depremi için kullanılmasına ilişkin Yıllık Rapor
- UNICEF'in Değerlendirme Kriterlerine ilişkin tüm belgeler
- Van İl Müdürlüğü'nün Faaliyet Raporları
- ASPB'nin Psikososyal Destek Programlarına ilişkin Raporları
- ASPB'nin yürütülen faaliyetlere ilişkin Değerlendirme Raporları
- ASPB Ziyaret Projesine ilişkin belgeler
- ASPB tarafından bölgeye yapılan görevlendirmelere ilişkin mevcut tüm belgeler
- UNICEF ve ASPB'nin kurum personeline vermiş olduğu Psikososyal Destek Eğitimi'ne ilişkin mevcut tüm belgeler
- Deprem bölgesinde yapılan il dışı nakillere ilişkin mevcut tüm belgeler
- Van'dan ve Erciş'ten diğer şehirlere gönderilen kişilere ilişkin nicel bilgiler

Ayrıca, Değerlendirme Ekibince taranan ilgili ulusal ve standart belgelerin yanı sıra Van – Erciş Depremlerinin ardından yürütülen psikososyal destek programlarının çerçevesine ilişkin incelenen dokümanlar aşağıda gösterilmektedir:

- Türk Kızılayı raporları & kayıtları
- Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliğinin raporları & kayıtları

- ODTÜ Afet Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezinin Van Depremi Analiz Raporu
- Türkiye Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığının raporları & kayıtları
- Psikososyal Programın belgeleri ve raporları
- Çocuk Hakları Sözleşmesi
- Afet sonrası psikososyal destek programlarıyla ilgili olan diğer ulusal ve uluslararası belgeler

Yapılan tarama ve derlemeler sonucunda psikososyal destek faaliyetleri kapsamında yapılan faaliyetler sınıflandırılarak bir şablon hazırlanmış ve tüm paydaşlarla paylaşılmıştır. Bu şablonun son hali EK II'de mevcuttur. Ayrıca, masa başı taraması sonucunda Değerlendirme Ekibi tarafından aşağıda belirtilen veri toplama ve değerlendirme araçları geliştirilmiştir:

- Değişim Teorisi (EK I)
- Değerlendirmenin Hedef Kitleleri (EK II)
- Değerlendirme Matrisi (EK IV)
- Veri Toplama Araçları (EK V)

4.2. Saha Çalışması

Van ve Erciş Depremlerinden sonra UNICEF ve ASPB tarafından yürütülen psikososyal destek faaliyetlerinin değerlendirilmesi amacıyla yürütülen program kapsamında destek verilen tüm hedef gruplar ve ilgili paydaşlar değerlendirmeye dahil edilmiştir. Yürütülen saha çalışması kapsamında iki ana hedef gruba ulaşılmıştır; *1. Hizmetlerden faydalananlar* ve *2. Hizmet sunanlar*. Hizmetlerden faydalananlar Van ve Erciş'te depremler esnasında yaşamakta olan hanehalkları, kadınlar ve çocuklar olarak belirlenmiştir. Hizmet sunanlar ise karar vericiler, yerel çalışmacılar, ASPB personeli ve STK'lardan oluşmaktadır.

Değerlendirmede iki veya daha fazla kaynaktan yararlanarak ve çapraz doğrulama yaparak verilerin doğruluğunun onaylanması işlemini kolaylaştıran ve etkili bir teknik olan *veri çeşitleme* tekniği kullanılmıştır. Farklı yöntemler kullanarak elde edilen veriler benzer bir tablo oluşturuyorsa bu verilerin doğruluğuna daha fazla güvenilebilir. Ayrıca, veri çeşitlemesi analize derinlik kazandırır. Bu bağlamda Değerlendirme Ekibi, nicel ve nitel araştırma yöntemlerini bir arada kullanmış, çevrim içi anketler, hanehalkı anketleri, derinlemesine görüşmeler ve odak grup görüşmeleri gerçekleştirerek birden fazla hedef gruba ulaşılmıştır. Tanımlanan hedef gruplar, araştırma yöntemi ve veri toplama araçları ile yapılan saha çalışması sonucunda kaç kişiye ulaşıldığı Tablo 2'de detaylı bir şekilde gösterilmektedir.

4.2.1. Değerlendirmenin Hedef Grupları Faydalanıcılar

i. Depremden Etkilenen Hanehalkları:

Değerlendirme Ekibi, değerlendirme kapsamında öncelikli olarak depremden etkilenen hanehalklarına ulaşmayı hedeflemiştir. Örnekleme biriminin hanehalkı olarak belirlenmesi afet sonrası DURUMU en iyi yansıtacak birimin hanehalkı olacak olmasıdır. Böylelikle hanede yaşayan tüm bireylerin deprem sonrası deneyimlerine değerlendirme kapsamında ulaşılmış ve hem hane bazında hem de hanede yaşayan bireyler bazında analiz etme imkanı sağlanmıştır. Hanehalklarının belirlenmesinde AFAD tarafından toplanmış olan hasar tespit verileri kullanılmış ve hanehalkları deprem sonrası ağır hasar gören ve orta-hafif hasar gören olmak üzere iki ana grupta incelenmiştir.

İncinebilir gruplar olarak kabul edilen (a) 19-59 yaş arası kadınlar (b) her iki cinsiyetten de 0-18 arası çocuklar (c) her iki cinsiyetten de 60 yaş üzeri kişiler ve son olarak (d) her iki cinsiyetten de engeli olan veya kronik hastalığı bulunan bireylerin de deprem sonrası yürütülen psikososyal faaliyetleri değerlendirmek üzere hanehalklarındaki temsiliyetleri sağlanmaya çalışılmıştır. Hanehalkları ile yapılan görüşmeler yaş temsiliyetini sağlaması açısından da bireysel görüşmelere kıyasla avantaj sağlamış olup 0-18, 19-59 ve 60+ yaş grupları için uygulanan psikososyal desteklerin etki düzeylerini ayırtmak için en ideal yöntem olarak belirlenmiştir.

ii. Çocuklar

Hanehalkı görüşmelerinden bağımsız olarak çocuklar ayrı bir hedef kitle olarak belirlenmiş ve bilginin doğrudan kendilerinden alınması amacıyla hedef gruba dahil edilmişlerdir. Çocuklardan doğru ve ölçülebilir bilgi almak için yaş aralığı 10-14 olarak belirlenmiş, bu yaş aralığı dışında kalan çocukların bilgileri hanehalkı görüşmelerinde aile üyelerinden alınmıştır.

iii. Kadınlar

Deprem sonrasında il dışına göç eden ve sonrasında Van ve Erciş'e geri dönen kadınlarla il dışına çıkan haneleri temsilen görüşülmüştür. Kadınların deprem sonrasında yaşadıkları sıkıntıları ve aldıkları psikososyal desteğin hayatlarındaki etkisini değerlendirmek amacıyla deprem sonrası Van ve Erciş'ten ayrılmamış kadınlarla da ayrıca görüşmeler yapılmıştır.

4.2.2. Hizmet Sunanlar

Karar Vericiler

Deprem sonrası uygulanan psikososyal desteklerin organize edilmesi ve koordinasyonu ile ilgili paydaşlardan Van Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, Van Afet ve Acil Durum İl Müdürlüğü, Van Şerif Onat Sosyal Hizmetler Müdürlüğü, Edremit Sevgi Evleri Müdürlüğü, Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı'nda deprem sonrasında karar verici konumunda bulunan kişiler değerlendirmeye dahil edilmiştir.

i. Yerel Çalışmacılar

Van-Erciş depremlerinde yürütülen psikososyal destek çalışmalarına hem yerelden hem de ulusal ve uluslararası düzlemde çok sayıda sivil toplum örgütü, kurum ve kuruluşları temsil eden uzman ve gönüllüler katılmıştır. Depremden etkilenen ve afet sonrası psikososyal desteğe ihtiyaç hisseden başta yakınlarını kaybeden depremzedeler olmak üzere öğrenci, çocuk, yaşlı, kadın, engelli bireylere ve gruplara psikososyal destek anlamında geniş bir hizmet sunulmuş ve bu hizmetin sunulmasında yerelde çalışan öğretmen, sosyal hizmet uzmanı, psikolog, sosyolog, çocuk gelişim uzmanı, psikolojik danışmanlık ve rehberlik (PDR) uzmanları aktif rol oynamışlardır. Bu kapsamda değerlendirme çalışmasının önemli paydaşları olarak görülen yerel çalışmacılar da saha çalışmasına dahil edilmiştir.

ii. Kurum Personeli

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından görevlendirilerek Türkiye'nin farklı illerinden Van ve Erciş'e giderek psikososyal destek çalışmalarını yürüten kurum personeli değerlendirmenin önemli paydaşlarındandır. Kurum personeli hem UNICEF tarafından düzenlenen eğitimin etkililiğinin ölçülmesi hem de ASPB'nin kurumsal kapasitesi ve bölgedeki etkisini değerlendirebilmek için çalışmaya dahil edilmiştir.

iii. Sivil Toplum Kuruluşları

Van depremlerinde yerel ve ulusal ölçekte çok sayıda sivil toplum kuruluşu (STK) deprem bölgesinde aktif olarak faaliyet göstermiştir. Van-Erciş depremlerinde faaliyet gösteren STK'ların deprem süresince hem kendi yürüttükleri çalışmalara hem de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yürütülen psikososyal destek çalışmalarına ilişkin değerlendirmelerini öğrenmek amacıyla STK temsilcileri ile görüşmeler yapılmıştır.

Saha çalışması kapsamında ulaşılan tüm hedef gruplar aşağıda gösterilmektedir:

Şekil 8 Hedef Gruplar

4.2.3. Değerlendirme Araçları

Nicel Araştırma

Değerlendirme kapsamında yapılan nicel araştırma üç temel bölümden oluşmaktadır: Veri toplama, veri girişi ve toplanan verilerin analizi. Depremden sonra yürütülen psikososyal destek çalışmalarına ilişkin daha önceden yapılmış herhangi bir izleme ve değerlendirme çalışması olmadığından bu değerlendirme çalışmasında toplanan nicel veri büyük önem taşımaktadır. Uygulanan hanehalkı anketleri ve çevrim içi anketler psikososyal desteklerin etkisinin değerlendirilmesi için önemli veri kaynakları olmuştur.

i. Hanehalkı Anketleri

Van'da ve Erciş'te uygulanan hanehalkı anketlerinin hedeflediği grup, tabakalı örneklem tekniği kullanılarak birinci derece hasarlı evlerde yaşayanlar ve orta hasarlı evlerde yaşayanlar olarak ayrılmıştır. AFAD tarafından Van-Erciş Depremlerinden sonra tüm haneleri kapsayan bir hasar tespit çalışması sonucunda oluşturulan mahalle bazlı liste, örneklem çerçevesi olarak kullanılmıştır. Bölgedeki kültürel hassasiyetler ve sosyal farklılıklar göz önünde bulundurularak hanehalkı anketleri yerel araştırmacılar tarafından uygulanmıştır. Yerel araştırmacılar daha önce bölgede anket uygulama deneyimi olan sosyal bilimler öğrencileri ve mezunlarıdır. Yapılan görüşmelerin etik değerlere uygunluğu ve toplanan verinin ölçülebilir olması için gerekli olan güvenilirliğinin sağlanabilmesi için araştırmacılar saha uygulaması öncesinde bir günlük bir eğitim almışlardır. Anketlerin bir günlük pilot çalışma sonrasında test edilmesi ve gerekli düzeltmelerin yapılmasından sonra 23 Mayıs - 2 Haziran 2014 tarihleri arasında 103 Van ağır hasarlı, 91 Van orta-hafif hasarlı, 117 Erciş ağır hasarlı ve 103 Erciş orta-hafif hasarlı hane ile görüşmeler gerçekleştirilerek toplam 414 hanede yaşayan 2311 kişiye ait bilgilere ulaşılmıştır (Tablo 1). Görüşmelerde Değerlendirme Ekibi tarafından Danışma Kurulu işbirliği ile hazırlanmış olan yapılandırılmış soru formları (EK IV) kullanılmıştır.

Tablo 1 Uygulanan Hanehalkı Anketleri

	AĞIR HASARLI	ORTA-HAFİF HASARLI	TOPLAM
VAN	103	91	194
ERCİŞ	117	103	220
TOPLAM	220	194	414

ii. Çevrim içi Anketler

UNICEF tarafından ASPB personeline verilen eğitimin temel faaliyetlerden biri olması nedeniyle, hanehalkı anketlerine ek olarak Değerlendirme Ekibi tarafından hazırlanan çevrim içi anketler de saha çalışması kapsamında uygulanmıştır. Bakanlık personeline çevrim içi ortamda yöneltilen yapılandırılmış soru formları (EK IV) ile psikososyal destek konusunda UNICEF tarafından verilen eğitim ve görevli personelin sahada yapmış olduğu psikososyal çalışmalara ilişkin değerlendirmeleri ile ilgili veri toplanmıştır. Elektronik posta ve telefon ile bilgilendirilen 200 personel ile paylaşılan çevrim içi ankete 14 Nisan - 14 Haziran tarihleri arasında toplam 49 personel geri dönüş yapmıştır. Yapılan anket temsiliyet değeri taşımamakla birlikte nitel görüşmeler ile desteklendiğinde değerlendirmenin temel amaçlarından biri olan ileriye dönük planlama ve öneriler geliştirmek için önemli bir veri kaynağı olarak kullanılmıştır.

Nitel Araştırma

Değerlendirme çalışmasında, nicel araştırma yöntemlerinin yanı sıra detaylı girdi sağlayan bir diğer yöntem nitel araştırma yöntemleridir. Nitel araştırma kapsamında Değerlendirme Ekibi tarafından Van ve Erciş'te yerel uygulayıcılar, çocuklar, kadınlar, il dışına göç eden haneleri temsilen kadınlar, yerel karar vericiler ve sahada görevlendirilen kurum personeli ile derinlemesine görüşmeler ve odak grup görüşmeleri yapılmıştır. Görüşmeler Van ve Erciş'te yaşamakta olan yerel araştırmacılar tarafından yapılmış olup görüşmelerden önce derinlemesine görüşme formları (EK IV) ve odak grup görüşmesi için hazırlanan yönergeler (EK IV) hakkında detaylı bir eğitim verilmiştir. Görüşmeleri yapan araştırmacılar nitel görüşme ve raporlama konusunda uzman akademisyenler ve araştırmacılardan oluşmaktadır.

i. Derinlemesine Görüşmeler

Van ve Erciş Depremlerinden sonra kamu desteği ile veya kendi olanaklarıyla il dışına çıkan haneleri temsilen 30 kadın ile Van merkezinde derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda Van ve Erciş'te deprem döneminde aktif görev almış olan 11 karar verici ve 30 yerel uygulayıcı ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Değerlendirme kapsamında yapılmış olan tüm görüşmeler 2-27 Haziran 2014 tarihleri arasında Van ve Erciş'teki yerel araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmiştir.

ii. Odak Grup Görüşmeleri

UNICEF tarafından düzenlenmiş olan psikososyal destek eğitimine katılmamış, ancak bölgede psikososyal destek faaliyetlerinde görev almış 6 personelin katılımı ile Ankara'da 1 odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Deprem sonrasında aktif görev alan Sivil Toplum Örgütü temsilcileri ile Van'da 1 odak grup görüşmesi yapılmıştır. Bunun yanı sıra Van ve Erciş'te psikososyal destek faaliyetlerinden faydalanan 13 çocuk ve 13 kadın ile toplam 2 odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 2 Değerlendirme Çalışması ile Ulaşılan Hedef Gruplar

HEDEF GRUPLAR	ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	ARAÇLAR	ÖRNEKLEM
TEMEL PAYDAŞLAR	<ul style="list-style-type: none"> Vali/ Vali Yardımcısı UNICEF, ASPB, MEB, AFAD 	Derinlemesine Görüşmeler	Görüşme kılavuzu Van ve Erciş'te 11 karar verici
HİZMET SUNUCULAR	ASPB Personeli	Odak Grup Görüşmeleri	Odak grup görüşme kılavuzu 1 Grup (6 katılımcı)
		Çevrim içi Anketler	Anket 49 görevli personel
	Yerel Uygulayıcılar (öğretmenler, psikologlar, sosyal çalışmacılar, psikiyatristler, gönüllüler)	Derinlemesine Görüşmeler	Görüşme kılavuzu 7 Öğretmen 5 Psikolog 3 Psikolojik Danışman 2 Sosyolog 1 Sosyal Hizmet Uzmanı 1 Çocuk Gelişim Uzmanı 1 Aile Hekimi
	STK'lar	Odak Grup Görüşmeleri	Odak grup görüşme kılavuzu 1 Grup (6 katılımcı)
HİZMET FAYDALANICILARI	Kadınlar	Odak Grup Görüşmeleri	Odak grup görüşme kılavuzu 1. Grup (6 katılımcı) 2. Grup (7 katılımcı)
		Yüzyüze Anketler	Anket 290 kadın
	Çocuklar ve Gençler	Odak Grup Görüşmeleri	Odak grup görüşme kılavuzu 1. Grup (5 katılımcı) 2. Grup (8 katılımcı)
		Yüzyüze Anketler	Anket 19 genç
	Erkekler	Yüzyüze Anketler	Anket 124 erkek
	Yaşlılar	Yüzyüze Anketler	Anket 16 yaşlı
	Engelliler / kronik hastalığı olan bireyler	Yüzyüze Anketler	Anket Engeli veya kronik rahatsızlığı olan 79 kişi
	Ankara'ya gönderilen hane halkları	Derinlemesine Görüşmeler	Görüşme kılavuzu İl dışına giden hane halklarını temsilen 30 kadın
TOPLAM			2380 ¹²

¹² Bu rakam değerlendirme çalışması kapsamında görüşülen toplam kişi sayısını yansıtmaktadır. Hanehalkı anketleri ile ulaşılan toplam nüfusun (2235) %50.4'ü (1132) erkek, %49.6'sı (1103) kadındır. Bu dağılım anket görüşmelerinde bilgisi alınan tüm hedef grupların cinsiyet bilgisini içerdiği için ulaşılan toplam kişi sayısı her satırdaki sayıların toplamına eşit değildir.

4.3. Veri Analizi

Saha çalışması kapsamında elde edilen veriler nicel ve nitel veriler, UNICEF'in değerlendirme kriterleri göz önünde bulundurularak analiz edilmiştir. Analizler sırasında betimsel istatistiksel yöntemlere ek olarak, çapraz tablo, t testi ve anova analizleri kullanılmıştır. Aynı zamanda hanehalkı araştırması verilerinde bir takım yeniden kodlamalar yapılarak analize hazır hale getirilmiştir. Değerlendirme kriterlerine ilişkin hazırlanan araştırma soruları aşağıda belirtilmiştir:

Uygunluk: yürütülen programların önemli ihtiyaçların ne kadarını karşıladığı ve bunu yaparken mevcut politikaya ne derece bağlı kaldığı anlamına gelir. Bu bağlamda ise uygunluk; yapılan müdahalenin bilgi, beceri ve uygulamanın yanı sıra çocukların, ailelerin ve toplumların duygusal ve sosyal açıdan iyi olma hali gibi psikososyal etkililik alanlarını ne kadar dikkate aldığıyla alakalıdır. Değerlendirme kapsamında yapılan masa başı taraması, hane halkı anketleri, karar vericiler ile yapılan görüşmeler ve çocuklar, kadınlar ile yapılan odak grup görüşmeleri uygulanan programın uygunluğunu değerlendirmek için kullanılmıştır. Bu görüşmeler ile aşağıdaki sorulara cevap verilmesi hedeflenmiştir:

- Yürütülen programda çocukların, ailelerin ve toplumun iyi olma haline ve yaşam kalitelerine ilişkin hedefleri belirlendi mi?
- Gereken psikososyal destek kapsamına ilişkin ihtiyaçlar net bir şekilde belirlendi mi?
- Program kapsamında uygulanan müdahale, belirlenen ihtiyaçlara uygun mu?
- Programda psikososyal destek sürecine dahil olan çalışanların bilgi, beceri ve uygulama düzeylerini arttırmayı hedeflendi mi?

Etki: program sonucunda elde edilen çıktıların uzun vadede çocukların ve toplumların yaşamlarında kayda değer bir değişim yaratıp yaratmadığıdır. Söz konusu değişim, planlanan müdahalenin kabul edilebilirliğini ortaya koymaktadır. Uygulanan hanehalkı anketleri ile çocuklar ve kadınlar ile yapılan odak grup görüşmeleri programın etkisi hakkında direkt olarak veri kaynağı sağlamıştır. Bunun yanında yerel uygulayıcılarla yapılan derinlemesine görüşmeler de programın depremden etkilenen bireyler üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Bu görüşmeler sonucunda aşağıdaki soruların cevaplarına ulaşılmıştır:

- Projede belirlenen hedeflere ulaşıldı mı?
- Yürütülen program çocukların, çocukların bakımını üstlenen bireylerin ve toplumun hayatında ve bu programlara gösterilen ilgide nasıl bir değişim yaratmıştır?

- Topluluk üyelerinin psikolojik ve fiziksel durumlarında ne gibi değişimler yaşandı?
- Psikososyal çalışmacılar tarafından yürütülen program vasıtasıyla ne gibi bilgi ve beceriler kazanıldı?

Etkililik: Afet sonrasında uygulanan psikososyal programların etkiliği, programların belirlenen hedeflere ne kadar ulaşıldığının göstergesidir.

- Program psikososyal destek faaliyetlerinin kalitesini arttırdı mı?
- Eğitim programları, psikososyal çalışmacıların bilgi, beceri ve faaliyet yürütme düzeylerini arttırdı mı?
- Çıktılar ve faaliyetler belirlenen hedeflerin ne kadarına ulaştı?
- Belirlenen program sonuçlarına ulaşıldı mı?
- Program, çocukların bilgi ve beceri düzeylerinin yanı sıra sosyal ve duygusal açıdan iyi olma halinde nasıl bir fark yarattı?
- Program, ailelerin, çocukların bakımını üstlenen diğer bireylerin ve toplulukların beceri, kapasite, davranış ve iyi olma halinde nasıl bir değişim yarattı?

Etkinlik: Etkinlik kriteri kapsamında, psikososyal desteklerin hedeflerle uyumlu olarak yürütülmesinde, kurumların sahip olduğu insan kaynaklarının kullanımı değerlendirilmiştir.

- Faaliyetlerde maliyet-etkinlik sağlandı mı?
- Maliyet göz önünde bulundurulduğunda program toplumun farklı kesimlerinden ve yaş gruplarından çok sayıda faydalanıcıya ulaştı mı?
- Program verilen süre içerisinde uygulandı mı?

Sürdürülebilirlik: faaliyetlerin ve ortaya çıkan etkilerin devamlılığını sağlamak için hizmetlerin ve toplulukların kapasitesinin güçlendirilmesidir. Değerlendirme kapsamında yapılan hanehalkı anketleri, çocuklar ve kadınlarla yapılan odak grup görüşmeleri, il dışına çıkan kadınlarla yapılan derinlemesine görüşmeler ve sahada görev almış personel ile yerel uygulayıcılar ile yapılan görüşmeler programın ve sağlanan hizmetlerin sürdürülebilirliğine ilişkin veri kaynağı sağlamıştır. Bu sayede aşağıdaki soruların cevaplanması hedeflenmiştir:

- Hizmetlerde ya da topluluklarda yeni oluşturulan veya geliştirilen kapasiteler nelerdir?
- Çocuklara verilen psikososyal destek hizmetlerinde ve çocukların psikososyal gelişimlerinde bu kapasitelerden aktif olarak yararlanılıyor mu?

Kapsam: müdahale ile ulaşılan mağdur çocukların ve toplulukların oranıdır. Bu oran, hem coğrafi kapsam hem de yapılan müdahalenin incinebilir konumda olan alt gruplara ulaşmada

gösterdiği başarı açısından değerlendirilir. Değerlendirme kapsamında yapılan tüm görüşmeler ve masa başı çalışmaları programın kapsamı hakkında fikir vermekte ve aşağıdaki soruların cevaplanmasına imkan sağlamaktadır:

- Destek programları hedeflenen tüm coğrafi alanlara ulaşmayı başardı mı?
- Potansiyel olarak incinebilir ve dışlanmış olan çocuklara ve topluluklara ulaşıldı mı?
- Farklı yaş gruplarının ihtiyaçları ve kapasiteleri uygun şekilde ele alındı mı?
- Psikososyal çalışmacıların bilgi ve becerilerini geliştirmeye odaklanıldı mı?

4.4. İnsan Hakları, Eşitlik ve Etik

Bu değerlendirme çalışmasında insan hakları odaklı bir yaklaşım ve sonuç temelli yönetim stratejileri değerlendirme projesine uygun bir biçimde bütünleştirilmiştir. Değerlendirme çalışması, kültürler, bölgenin gelenekleri, dini inançlar ve uygulamalar, kişiler arasındaki etkileşim kuralları ve cinsiyet rolleri, engellilik durumu, yaş ve etnik kökene göre değişen farklı değerlere saygılı bir biçimde yürütülmüştür. Ayrıca, gerekli bilgilendirmeler yapılarak başta çocuklar olmak üzere katılımcıların izninin alınması ve gizliliğin korunması hususlarında gereken tedbirler alınmıştır. Değerlendirme Ekibine yerel uzmanlardan oluşan destek ekibi eşlik ederek araştırma yöntemi ve veri toplama araçlarında “kültürler, gelenekler, kişiler arası etkileşim kuralları ve cinsiyet rolleri gibi hususlarda ortaya çıkan farklılıklara” göre gerekli uyarlamaların yapılmasını sağlamıştır. Ayrıca bu destek ekibi deprem bölgesinde yapılan görüşmelerde de görev alarak görüşmelerin organize edilmesi ve sağlıklı bir şekilde yürütülmesini sağlamıştır.

Bu değerlendirme çalışmasında doğrudan paydaşlar ve incinebilir gruplarla etkileşim içerisinde veri toplandığından dolayı saha çalışmasında etik hususlar önemle dikkate alınarak saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Saha çalışanları, “inançlara, davranış biçimlerine ve geleneklere karşı hassas ve değerlendirme çalışmasına dahil olan tüm hedef gruplarla ilişkilerinde dürüst” bir şekilde davranmış ve “bireylerle saygı çerçevesinde iletişim kurarak” “isimlerin ve kişisel bilgilerin gizliliğini” korumuşlardır. Hanehalkı anketleri, derinlemesine görüşmeler ve odak grubu görüşmelerinin gerçekleştirilmesinden sorumlu olan saha çalışanlarına uygulama öncesinde verilen eğitimde insan hakları, çocuk koruma ve toplumsal cinsiyet konularında gerekli bilgilendirmeler yapılarak araştırmanın araştırma etiği gözeterek yapılması sağlanmıştır.

4.5. Paydaşların Katılımı

Psikososyal destek programının ve değerlendirme çalışmasının tüm paydaşları değerlendirme

çalışmalarında aktif bir şekilde yer almıştır. Değerlendirmenin başından sonuna kadar her aşamada temel paydaşlar (ASPB ve UNICEF) ile sürekli iletişim halinde olunmuş, görüş ve önerileri doğrultusunda hareket edilmiştir. Değerlendirme Yönetim Kurulu'nda bulunan tüm paydaşlar da değerlendirme çalışması hakkında düzenli toplantılar yapılarak bilgilendirilmiştir.

Değerlendirmenin hazırlık aşaması ASPB ve UNICEF'in katılımları ile 28 Ocak 2014'te yapılan başlangıç toplantısı ile başlamıştır. Bu toplantı değerlendirme çalışmasının başlangıcı olarak kabul edilmiş ve toplantıya Değerlendirme Ekibi, ASPB ve UNICEF temsilcileri katılmıştır. Bu toplantı Değerlendirme Ekibi'nin temel paydaşların beklentilerini anlaması açısından önemli bir görüşme olmuştur. İlk toplantı sonrası masabaşı çalışması başlatılmış ve Değerlendirme Ekibi Başlangıç Raporu'na girdi sağlamak amacıyla ilgili kaynakları ve ulusal-uluslararası dokümanları incelemiştir. Bu süreçte UNICEF ve ASPB ile sürekli iletişim halinde kalınarak kaynaklara erişim sağlanmış ve süreçten paydaşlar haberdar edilmiştir.

Başlangıç Raporu'nun teslim edilmesinin ardından 17 Şubat 2014 tarihinde yapılan Değerlendirme Yönetim Kurulu ile yapılan toplantıda ASPB, UNICEF, MEB, AFAD ve Değerlendirme Ekibi'nin katılımıyla değerlendirmenin yöntemi, kapsamı ve süreçleri tartışılarak paydaşlardan görüş ve öneriler alınmıştır. ASPB ve Değerlendirme Ekibi ile 11 Mart 2014 tarihinde yapılan toplantıda ise Değerlendirme Ekibi tarafından talep edilen raporlar ve veriler ASPB tarafından iletilmiş, sonraki süreçte bu belgeler incelenerek masabaşı çalışması tamamlanmış, 28 Nisan 2014 tarihinde ASPB ve UNICEF'in katılımıyla yapılan toplantıda ise değerlendirmenin yöntemi kabul edilmiştir.

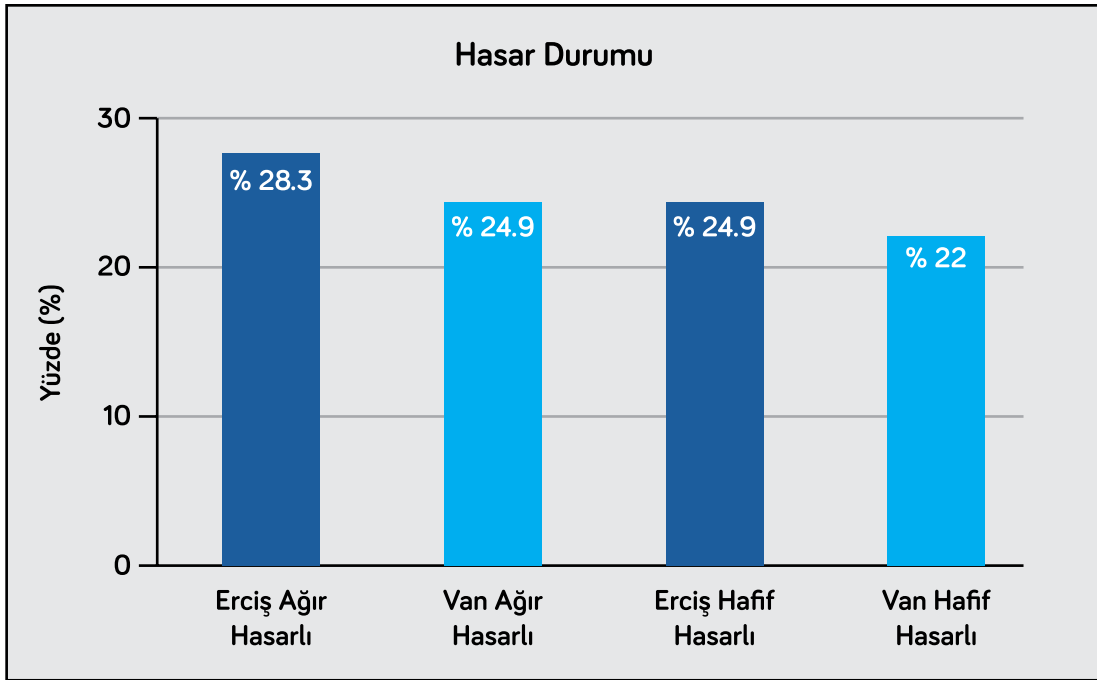
Saha çalışması süresince, paydaşlar süreç hakkında bilgilendirilmiş ve saha uygulama raporları kendileriyle paylaşılmıştır. Odak grup görüşmeler, çevrim içi anketler ve hanehalkı anketlerinin uygulanma sürecinde Değerlendirme Ekibi sağlanan destekler sayesinde ASPB ile kurulan kurumsal işbirliğini sürdürmüştür. Saha çalışmasının tamamlanmasının ardından ön bulguların paylaşılması amacıyla 20 Ocak 2015 tarihinde ASPB ve UNICEF'in katılımıyla bir toplantı gerçekleşmiş, Değerlendirme Raporu'na katkı sağlaması amacıyla paydaşların görüş ve önerileri değerlendirilmiştir.

5.1. Nicel Araştırma Bulguları

5.1.1. Hanehalkı Anketleri

Değerlendirme projesi kapsamında, Van'da 194 Erciş'te 220 olmak üzere toplam **414 hane (2311 kişiden oluşan)** ile yapılandırılmış soru formları kullanılarak kapsamlı veri toplanmıştır. Örneklem, yerleşim yerleri hasar durumuna göre iki kategoriye ayrılmış ve anket uygulanan hanelerin % 28.3'ü depremin merkez üssü Erciş'te ağır hasarlı, %24,9'u ise hafif hasarlı hanelerden oluşmaktadır. Van merkezden ise anketlerin % 24,9'u ağır hasarlı, %22'si ise hafif hasarlı semtlerde uygulanmıştır.

Şekil 9 Örneklem Hasar Durumu Dağılımı

Araştırma kapsamında hanehalkı anketleri için görüşülen kişilerin %70'i kadın, %30'u erkektir. Hanelerde yapılan ziyaretlerde ortalama hanehalkı büyüklüğü 5,6 olarak bulunmuştur. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) İstatistiklerle Aile 2012 raporunda ise Van ili hanehalkı büyüklüğü 6,4 olarak hesaplanmıştır. Hanehalkını oluşturan bireylerin demografik özellikleri incelendiğinde, cinsiyet dağılımının eşit olduğu görülmektedir. Hanehalkının %33,3'ü 15 yaşın altında, %10,1'i 15-19, %53,5'i 20-64 ve %3,1'i 65 yaş ve üzeri bireylerdir. TÜİK 2013 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre, 15 yaş altı nüfusun oranı %36,8, 15-19 yaş grubu nüfusun oranı %11,7, 20-64 yaş aralığında olan

nüfusun oranı %48,3, 65 ve üzeri yaş grubunun toplam nüfus içindeki oranı ise %3,2 dir. Araştırma örnekleminin demografik dağılımının TÜİK verileri ile paralel olduğu görülmektedir.

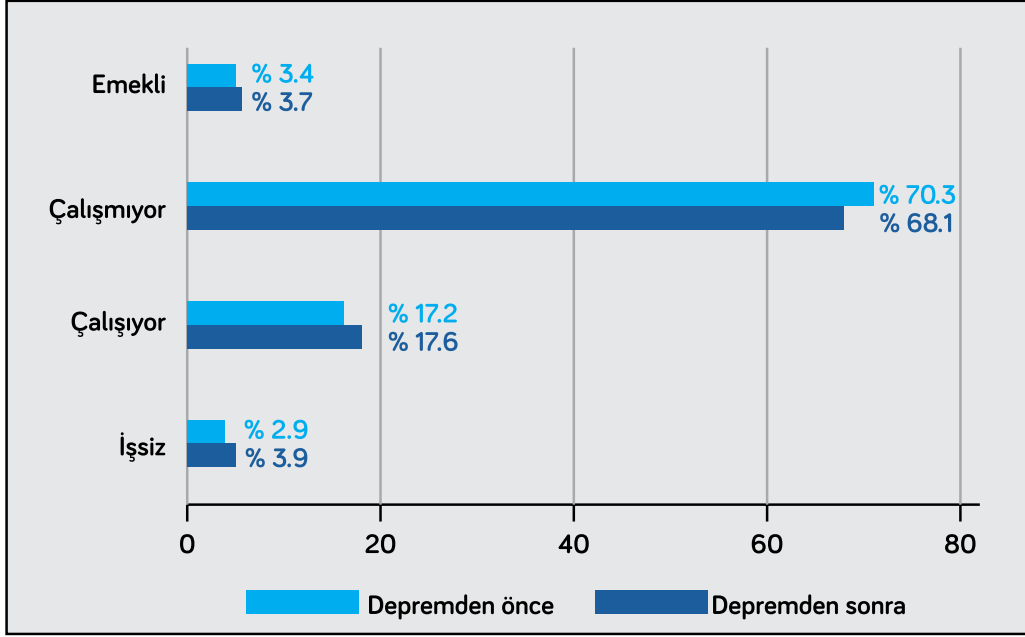
Hanehalkı üyelerinin medeni durumlarının dağılımı ise sırasıyla %55,9'u bekar, %40,8'i evli ve %2,6'sı eşi ölmüştür. Hanehalkı üyelerinin eğitim durumlarına bakıldığında ise bireylerin % 17'si okuma yazma bilmemekte, %23,6'sı ilkokul mezunu ve yalnızca %4,7'si üniversite eğitimine sahiptir.

Tablo 3 Görüşülen Hanelerin Demografik Özellikleri

		(%)
Cinsiyet	Erkek	50,6
	Kadın	49,4
Yaş Grubu	0-14	33,3
	15-19	10,1
	20-64	53,5
	65+	3,1
Medeni Durum	Bekar	55,9
	Evli	40,8
	Boşanmış	0,3
	Eşi Ölmüş	2,6
	Ayrı Yaşıyor	0,2
Eğitim Durumu	Okuma yazma bilmiyor	17,0
	Okuma yazma biliyor ama okula gitmemiş	3,9
	Okula devam ediyor	19,1
	İlkokul mezunu	23,6
	Ortaokul/ ilköğretim mezunu	18,8
	Lise mezunu	13,0
	Üniversite ve üzeri	4,7

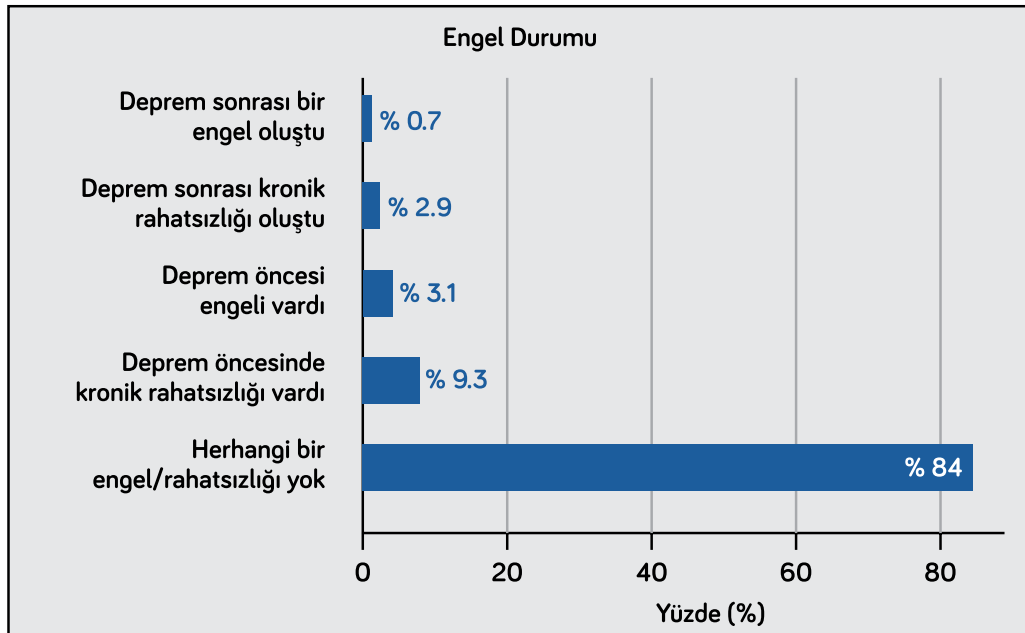
Deprem öncesi ve sonrasında istihdama ilişkin veriler irdelendiğinde, deprem öncesi ve sonrası istihdam oranları arasında farklılık gözlenmemektedir. Özellikle, 15 yaş altı çocukların istihdam durumlarına bakıldığında, çalışma oranlarında deprem sonrasında tüm yaş gruplarında olduğu üzere farklılık bulunmamaktadır. Deprem öncesinde 15 yaş altı çalışan çocuk oranı %0,8 iken bu oran deprem sonrasında da aynı düzeyde olduğu görülmüştür.

Şekil 10 Çalışma Durumu

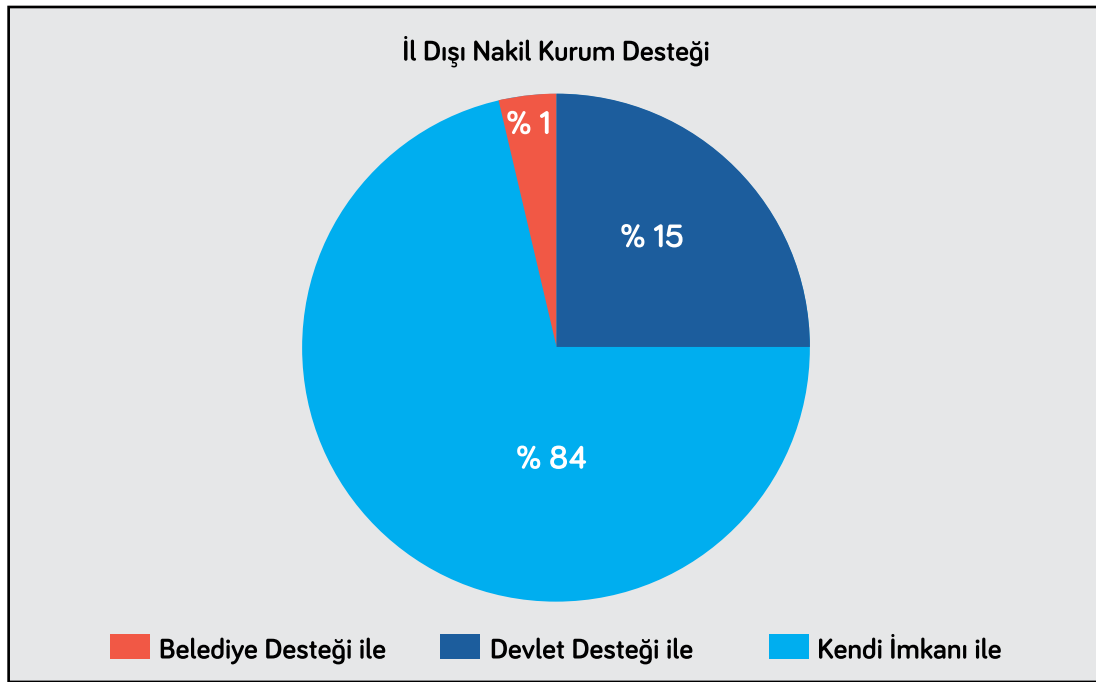
Deprem kaynaklı engellilik durumunda meydana gelen değişimler incelendiğinde, deprem yaklaşık %0,7'lik bir kesimde fiziksel anlamda sağlık durumunda olumsuz etkilere neden olmuştur. Deprem sonrasında kronik hasta sayısında %2,9'luk artış gözlenmiştir.

Şekil 11 Engel Durumu

Değerlendirme projesi çerçevesinde, deprem sonrasında uygulanan psikososyal destekler kapsamında yürütülen faaliyetlerden birisi olan il dışına gönderilme imkânlarına ilişkin bir takım veriler toplanmıştır. Elde edilen verilere göre, görüşülen kişilerin %25'i başka bir ile gitmek için kamu kurumlarına başvurularında bulunmuş ve Erciş (%17,5) ile Van il merkezi (%31,7) arasında farklılık göze çarpmaktadır. Deprem sonrasında başta kadınlar ve çocuklar olmak üzere görüşülen hanelerin yaklaşık %50'sinde, en az bir kişi Van dışında bir yere belirli bir süre gittiği görülmektedir. Göç eden kişilerin Türkiye'nin farklı birçok iline gittiği görülmekte iken ilk sıralarda İstanbul ve Mersin gelmektedir. Görüşülen kişilerden il dışına devlet kurumları aracılığıyla gidenlerin oranı %15 iken geri kalan %84 kendi imkânlarıyla başka illere göç etmişlerdir.

Şekil 12 İl Dışı Nakil

Devlet aracılığı ile başka illere giden bireylerin en çok destek aldıkları kurumların başında Valilik/Kaymakamlık (%37,7) gelmektedir. Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı ise destek alınan diğer kurumlar arasında yer almaktadır.

Tablo 4 Göç Edilen İllerde Destek Alınan Kurumlar

Kurum	(%)
Valilik/ Kaymakamlık	37,7
Hiçbir destek almadı	31,1
Bilmiyor	6,6
AFAD	7,4
ASPB	9,0
STKlar	4,1
Diğer	4,1
Toplam	100,0

Göç eden bireylerin kurumlardan aldıkları desteklerden yaklaşık % 64,2' sinin memnun olduğu görülmektedir. Van il merkezi ve Erciş'den gidenlerin, kurumlardan aldıkları hizmetten memnuniyet oranları farklılık göstermektedir. Tablo 5'te görüldüğü üzere, devletin kurumlarından alınan desteklerden Van il merkezinden göç eden kişilerin daha fazla memnuniyet oldukları gözlenmiştir.

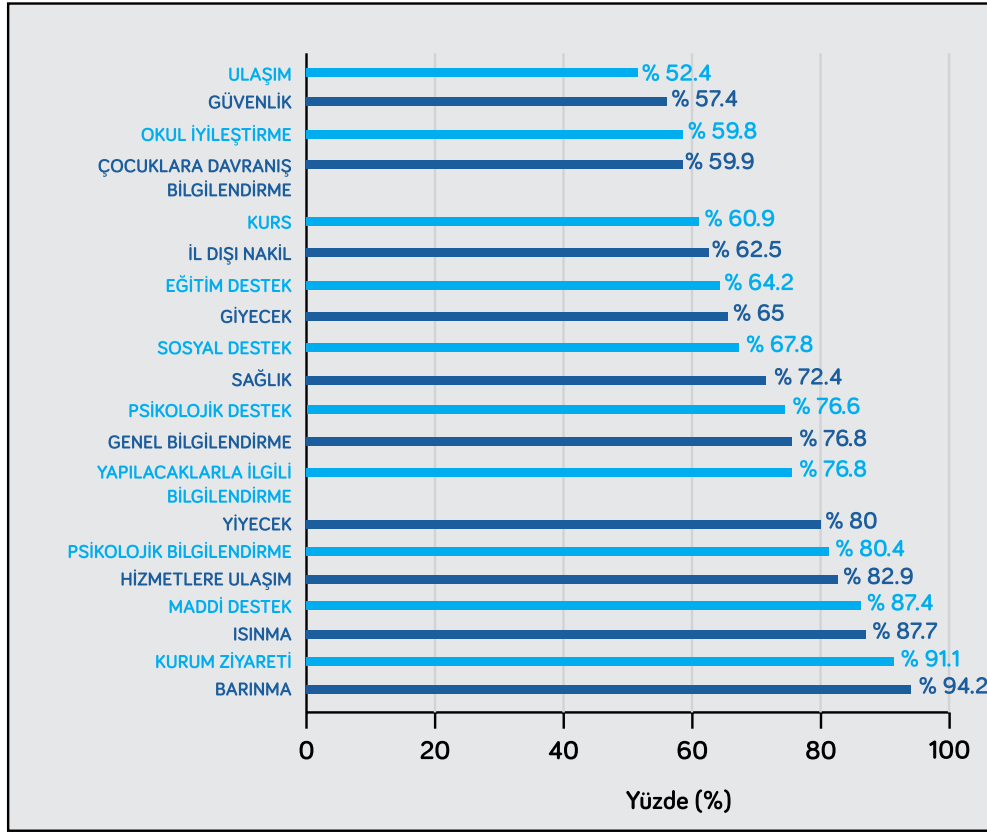
Tablo 5 Devlet Aracılığıyla Göç Edenlerin Gidilen İllerde Alınan Hizmetten Memnuniyet Durumu

	Van	Erciş	Genel
Çok Memnunum	10,3	23,3	15,9
Kısmen Memnunum	46,2	23,3	36,2
Hiç Memnun Değilim	43,6	53,3	47,8

Deprem Sonrası İhtiyaçlar

Afet sonrası psikososyal destekler bağlamında afetzedelerin ihtiyaçları incelendiğinde, ilk sıralarda barınma (%94,2), kurumların ziyareti (%91,1), ısınma (%87,7) ve maddi destek (%87,4) gelmektedir. Afetler ile ilgili genel bilgilendirmeler ve psikolojik destek ihtiyaçları ise %75 seviyelerindedir. En son sıralarda ulaşım (%52,4), güvenlik (%57,4) ve okul iyileştirmeleri (%59,8) gelmektedir.

Şekil 13 Deprem Sonrası İhtiyaçlar

Van il merkezi ve Erciş için ayrı ayrı incelendiğinde ise, öncelikli temel ihtiyaçlarda önemli farklılık gözlenmemektedir.

Tablo 6 Deprem Sonrası Temel İhtiyaçlar (ilk 5)

Temel İhtiyaçlar	Van	Erciş	Genel
Barınma	93,3	95	94,2
Isınma	86,6	88,6	87,7
Maddi Destek	89,1	85,9	87,4
Hizmetlere Ulaşım	85,6	80,5	82,9
Kurum Ziyareti	92,3	90	91,1

Yaşamsal desteklerin yanı sıra, insanların devlet tarafından destek görme ihtiyacı olduğu göze çarpmaktadır (kurum ziyareti %91,1). Depremin yarattığı olumsuz koşullar, kurum yetkililerinin yanlarında olduğunu hissetmeleri ve ihtiyaçlarının belirlenmesi afetzedeler için önceliklendirilmektedir.

Psikolojik bilgilendirme ihtiyacı da insanların ilk andan itibaren psikolojik sorunlar yaşadığının göstergesidir. Bu durum da psikososyal müdahalelerin afet sonrası müdahaleler kapsamında ilk andan itibaren yapılmasının ihtiyaçlar doğrultusunda yapıldığı görülmektedir.

İhtiyaçların Karşılanma Oranları

Hane halkı araştırmasında temel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik veriler de toplanmıştır. Temel ihtiyaçların karşılanması bağlamında, Van il merkezi ve Erçiş özelinde, ihtiyaçların karşılanma algısında farklı oranlar olduğu saptanmıştır. Erçiş'te barınma ihtiyacının %81,8 oranında karşılandığı belirtilirken bu oran Van il merkezi için %50,8'dir. Her iki yerleşim yeri için de yiyeceğe olan ihtiyaçların karşılanma oranı ikinci sırada iken, Erçiş'te ihtiyacın %69,1'i, Van il merkezinde ise %36,9'u karşılandığı belirlenmiştir. Genel olarak ihtiyaçların karşılanma oranının Erçiş'te daha yüksek olduğu görülmektedir. Fakat, il dışına gönderilme talebinin Van il merkezinde daha yüksek oranda karşılandığı da görülmektedir.

Tablo 7 İhtiyaçların Karşılanma Oranı (%)

KARŞILANMA ORANI			
İHTİYAÇLAR	Van	Erciş	Genel
Barınma	50,8	81,8	65,8
Yiyecek	36,9	69,1	54,2
Isınma	29,9	59,5	45,9
Sağlık	23,7	39,8	32,5
Giyecek	13,1	37	24,6
Eğitim destek	13,4	22,5	17,9
Sosyal destek	20,8	25,4	23,2
Güvenlik	24,2	19,6	22,1
Maddi destek	15,9	17,4	16,7
Okul iyileştirme	18,4	20,3	19,3
Psikolojik destek	7,6	12	9,9
Kurum ziyareti	13,7	18,2	16,1
Hizmetlere ulaşım	8,6	19,5	14,2
İl dışına gönderilme	14,9	5,3	10,6
Kurs ihtiyacı	9,4	9,3	9,3
Ulaşım	8,9	9,2	9,1
Psikolojik bilgilendirme	4,5	13,3	9,1
Bilgilendirme	5,3	8,5	7
Genel bilgilendirme	4	7,9	6
Genel bilgilendirme	1,8	4,2	3

İhtiyaçların karşılanma oranlarına bakıldığında Van ve Erciş arasındaki farkları depremin yaratmış olduğu etkinin Erciş'te daha fazla olması ve kurumlar tarafından yapılan müdahalenin ilk aşamada Erciş'te yoğunlaşmış olması ile açıklamak mümkündür.

Kurumların Sunduğu Hizmetlerin Yeterliliği

Araştırma kapsamında, afetzedelerin kurumlardan aldıkları hizmetlerin yeterliliğini değerlendirmeleri incelendiğinde, Erciş'te ilk sırada AFAD'ın, ikinci sırada Sağlık Bakanlığı'nın ve üçüncü sırada ise STK'ların vermiş olduğu hizmetlerin diğer kurumlara göre daha yeterli olduğunun algılandığı görülmektedir. Van il merkezinde afeti yaşayan bireylerin genel olarak kamu kurumlarını daha yetersiz görmeleri ile beraber, en çok AFAD ve Belediyelerin hizmetleri yeterli görülmüştür (Tablo 8).

Tablo 8 Kurumların Sunduğu Hizmetlerin Yeterliliği (%)

YETERLİLİK			
KURUMLAR	Van	Erciş	Genel
AFAD	25,9	58,5	43,9
STK'lar	22,6	54,7	39,9
Sağlık Bakanlığı	17,8	55,2	33,3
UNICEF	14,1	26,8	20,6
Belediyeler	24,1	18,9	21,3
MEB	15,5	24,4	20,1
ASPB	9,1	20,9	15,4
Valilik	10,8	19,4	15,3
Muhtarlar	5,9	14,7	9,8

Kurumların sunduğu hizmetlerin yeterliliği değerlendirildiğinde katılımcıların genel olarak resmi kurumlar, sivil toplum kuruluşları arasında tam bir ayrıma gidemediği gözlenmiştir. Genel olarak kurum ve kuruluşları isimleri ile tam olarak hatırlayamadıkları ancak akılda kalanın daha çok semboller, üniformalar, vb olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda bakanlıklar ile yerel yönetimler arasında net bir ayrım yapılamadığı da dikkat çekmektedir. Ayrıca ASPB ve UNICEF tarafından sunulan hizmetlerin yeterliliğine ilişkin oranların görece düşük olması, sağlanan bazı desteklerin valilik ve muhtarlıklar tarafından ulaştırılmış olması ile açıklanabilir.

Alınan Desteklerin Etkisi

Sağlanan desteklerin etkisi Tablo 9'da verilen ifadelere katılımcıların verdiği cevaplar doğrultusunda analiz edilmiştir.

Yetişkinlere yönelik yürütülen psikososyal destek faaliyetlerinin en büyük etkisi aile üyeleri ile olan iletişim üzerine olmuştur. Yetişkinlerin %66,5'i alınan desteklerin aile içi dayanışmayı artırdığını belirtmekte ve ardından %54 ile aile arasında ilişkilerin daha iyi olması ile %52,5 ile aile üyelerinin zorluklara dayanma güçlerinin artması gelmektedir. Sağlanan desteklerin eski yaşamlarına dönmelerine katkıda sağladığını düşünenlerin oranı ise %20,6'dır.

Tablo 9 Alınan Destekler Sonrası Durum-Yetişkinler (%)

	Van	Erçiş	Genel
Aile üyeleri birbirine daha fazla destek olmaya başladılar.	58,8	72,8	66,5
Aile üyeleri birbirleri ile daha güzel geçinmeye başladılar.	51,6	55,9	54
Aile üyelerinin strese/zorluklara dayanma güçleri arttı.	45,9	57,9	52,5
Ailenin sosyal ilişkileri (komşuluk, akraba ilişkileri) arttı.	41,7	44,6	43,3
Anne babalar çocuklarla ilgili faaliyetlere daha fazla katıldılar.	38,2	43,2	40,9
Anne babaların çocuklarına nasıl davranmaları gerektiği konusunda daha çok bilgileri oldu.	39,2	39,5	39,4
Deprem olunca nasıl davranmaları gerektiği konusunda daha çok bilgileri oldu.	39,4	37,4	38,3
Aile üyelerinin depremden sonra oluşan psikolojik sıkıntılarında azalma oldu.	30,2	37,4	34,2
Deprem sonrasında ihtiyaçlarını karşılamak için hangi kurum(lar)a müracat edileceği hakkında bilgileri oldu.	20	25,8	23,2
Eski yaşamlarına daha kolay döndüler.	20,6	20,5	20,6

UNICEF ve ASPB'nin temel hedef gruplarından birisi olan çocuklara yönelik faaliyetlerin yarattığı etki incelendiğinde, ebeveynler ile olan ilişkileri daha iyi olanların oranı %46, arkadaşları ile ilişkileri daha olumlu olanların ki %35,6 ve sosyal faaliyetlere daha çok katılanların oranı da %31,9'dur.

Tablo 10 Alınan Destekler Sonrası Durum-Çocuklar (%)

	Van	Erçiş	Genel
Anne-baba ilişkileri daha iyi oldu.	46,2	45,9	46
Arkadaş ilişkileri daha olumlu oldu.	40,6	31,9	35,6
Sosyal faaliyetlere daha çok katılmaya başladılar.	33	31	31,9
Okula ve derslere olan ilgileri arttı.	26,2	29,3	28
Eski yaşamlarına daha kolay döndüler.	20,8	18,5	19,4
Yaramazlıkları azaldı.	21,7	10,8	15,4

Yetişkinlerin ardından psikososyal desteklerin en fazla olumlu etkiler yarattığı ergenlerin, %55,7'sinin anne-baba ilişkileri daha iyi olmuş, %44,2'sinin arkadaş ilişkileri daha olumlu olmuş, %31,8'nin sosyal faaliyetlere katılımının artmış olduğu görülmektedir. Ergenlerin %23,3'ünde psikososyal desteklerin eski yaşamlarına dönmede etkili olduğu saptanmıştır.

Tablo 11 Alınan Destekler Sonrası Durum-Ergenler (%)

	Van	Erciş	Genel
Anne-baba ilişkileri daha iyi oldu.	43,8	65,9	55,7
Arkadaş ilişkileri daha olumlu oldu.	38,9	48,8	44,2
Sosyal faaliyetlere daha çok katılmaya başladılar.	26	36,9	31,8
Öfke ve saldırgan davranışları azaldı.	21,6	34,5	28,5
Yaramazlıkları azaldı.	28,4	22,4	25,2
Okula ve derslere olan ilgileri arttı.	17,9	31,1	24,8
Eski yaşamlarına daha kolay döndüler.	21,6	24,7	23,3

Psikososyal desteklerin yetişkinler, ergenler ve çocuklar üzerindeki etkilerine ilişkin katılımcıların değerlendirmeleri daha çok aile içi ve sosyal ilişkilerin düzenlenmesine odaklandığı görülmektedir. Travmaya bağlı sorunların azaltılmasında sosyal desteğin önemine ilişkin bilimsel bulgular göz önünde bulundurulduğunda bu etkilerin önemli olduğu düşünülmektedir.

Afet bölgelerinin incinebilir kitlelerinden birisi olan yaşlılara da psikososyal destekler sağlanmıştır. Alınan bu destekler neticesinde, aile ilişkileri daha olumlu olanlar %50, sağlık konusunda kendilerini güvende hissedenler %22,2, eski yaşamlarına daha kolay dönebilenler %19,4 ve günlük yaşamları daha kolay olanlar %15,5 lik bir kitledir (Tablo 12).

Deprem sonrasında yürütülen psikososyal faaliyetlerin hedef kitlelerinden birisi de engelli bireylerdir. Elde edilen verilere göre, afet bölgesinde yürütülen destekler engelli bireylerin %29,1'inde kendilerine önem verildiğini hissettirmiş, %22,2'sinde daha dışa dönük olmalarına katkı sağlamış ve %10,9'unda günlük yaşamlarının kolaylaşmasına katkı sağlamıştır (Tablo 12).

Kronik hastalar sahip oldukları sağlık koşulları itibari ile hassas gruplar arasında yer almaktadır. Afet sonrasında uygulanan faaliyetler, kronik hastaların %41,4'ünde kendilerine önem verildiğini hissetmelerine neden olmuş, %17,7'si sağlık konusunda kendilerini daha güvenli hissetmeye başlamışlar, %13,9'u ise desteklerin günlük yaşamlarını kolaylaştırıcı olduğunu belirtmiştir (Tablo 12).

Tablo 12 Alınan Destekler Sonrası Durum-Yaşlılar-Engelliler-Kronik Hastalar

Yaşlılar	Katılıyorum (%) N= 16
Aile üyeleriyle ilişkileri daha olumlu oldu.	50
Sağlık konusunda güvenli hissettiler.	22,2
Eski yaşamlarına daha kolay döndüler.	19,4
Günlük yaşamları daha kolay hale geldi.	15,5
Engelliler	Katılıyorum (%) N= 14
Kendilerine önem verildiğini hissettiler.	29,1
Daha dışa dönük olmaya başladılar.	22,2
Günlük yaşamları daha kolay hale geldi.	10,9
Eski yaşamlarına daha kolay döndüler.	9,1
Sağlık konusunda güvenli hissettiler.	9,1
Kronik Hastalar	Katılıyorum (%) N= 79
Kendilerine önem verildiğini hissettiler.	41,4
Sağlık konusunda güvenli hissettiler.	17,7
Günlük yaşamları daha kolay hale geldi.	13,9
Eski yaşamlarına daha kolay döndüler.	13,2

İncinebilirliği yüksek grupların değerlendirmelerine genel olarak bakıldığında afetten bağımsız olarak yaşamlarını zorlaştıran durumların afetten sonraki destekler ile ele alınmasının önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Psikososyal desteklerin bireyler üzerindeki etkisini anlamak üzere farklı gruplara yönelik toplanan veriler incelendiğinde genel olarak sağlanan psikososyal desteklerin sırasıyla en olumlu etkiyi yetişkinler, ergenler, çocuklar, kronik hastalar ve engelliler üzerinde yarattığı görülmektedir.

Tablo 13 Gruplar Bazında Psikososyal Destek Etkilerinin Sonuçları

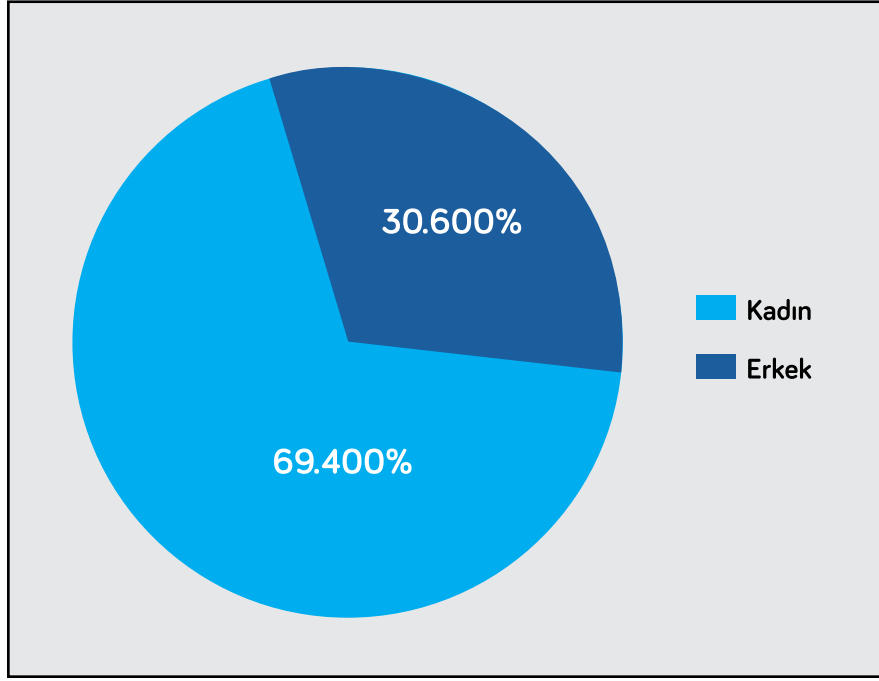
	Van	Erçiş	Genel	Test Sonucu
	Ortalama/standart sapma	Ortalama/standart sapma	Ortalama/standart sapma	T-değeri
Yetişkinler	1,86/0,63	1,95/0,58	1,91/0,6	-1,258
Ergenler	1,66/0,63	1,87/0,61	1,76/0,63	-1,969*
Çocuklar	1,73/0,65	1,67/0,56	1,69/0,6	0,775
Yaşlılar	1,49/0,56	1,72/0,72	1,59/0,64	-1525
Kronik hastalar	1,47/0,58	1,53/0,64	1,50/0,61	-0,619
Engelliler	1,31/0,52	1,47/0,6	1,39/0,56	-1,075

* $p<0.05$ 1: Etkili değil, 2: Ne etkili ne etkisiz, 3: Etkili

Aynı zamanda psikososyal desteklerin etkilerinin Erçiş ve Van il merkezinde önemli farklılıklar göstermediği görülmektedir. Yapılan istatistik hipotez testi sonuçlarına göre, ergenler ($p<0,051$) üzerinde yaratılan etkinin Erçiş'te daha olumlu olduğu; diğer gruplar arasında Van ve Erçiş'teki ortalamalarda istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır.

5.1.2. Personele Yönelik Çevrim İçi Anketler

ASPB personelleri ile eğitimlerin etkisini ölçmeye yönelik yapılan çevrim içi anket sonuçlarına göre, katılım sağlayan 49 cevaplayıcının 34'ü erkek ve 15'i kadındır. Ankete katılım sağlayan personellerin 43'ü lisans, 3'ü yüksek okul ve 3'ü ise yüksek lisans mezunudur. Medeni durumlarına bakıldığında, 33'ünün evli, 12'sinin bekar ve 4'ünün de boşanmış olduğu görülmektedir.

Şekil 14 Görüşülen Personellerin Cinsiyet Dağılımı

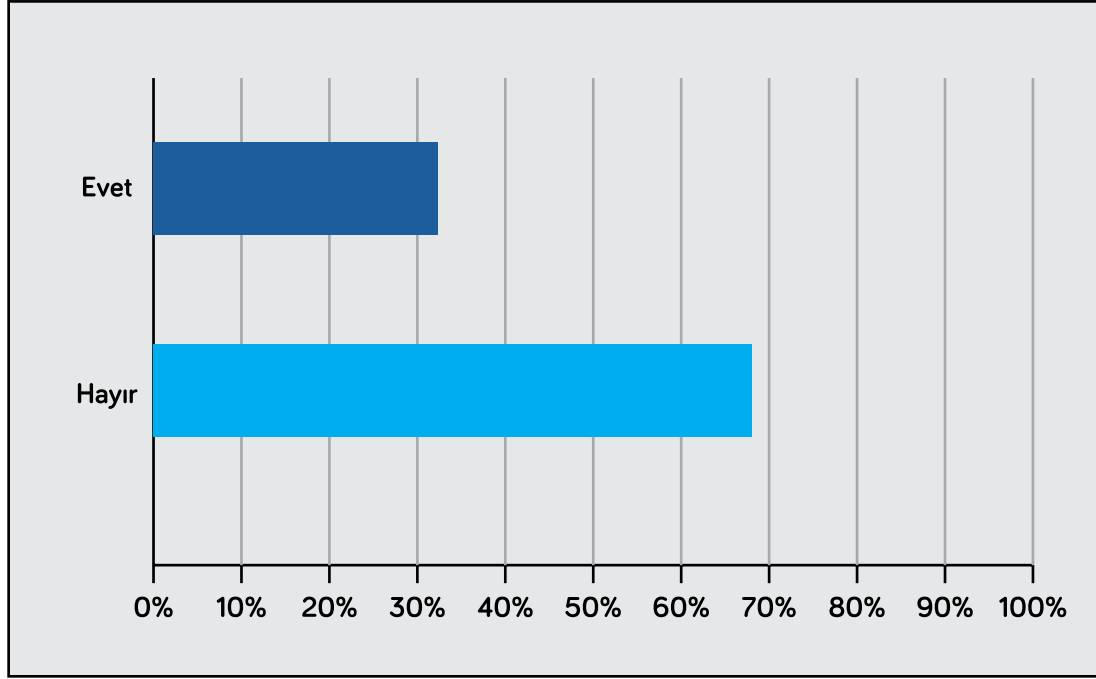
Ankete katılım sağlayan personellerin %95,9'u deprem sonrasında afet bölgesine giderek yapılan çalışmalarda yer almıştır. Bölgeye gönüllü olarak giden personelin oranı %68 iken zorunlu görevlendirme ile gidenler %30 civarındadır.

Tablo 14 Van ve Erciş'te Görev Yapma Durumu (%)

Evet, görev yaptım.	95,9
Hayır, görev yapmadım.	4,1

Ankete katılan ve afet bölgesine giden ya da gönderilen personelin %68'i daha önce benzer bir psikososyal destek çalışmasında yer almamıştır.

Şekil 15 Afet Sonrası Psikososyal Destek Deneyimi

Daha önce benzer çalışmalara katılan personeller çoğunlukla Gölcük depreminde aktif olarak çalışmışlardır. Ankete katılan ve deprem sonrasında görevlendirilen personelin %63,4'ü afet bölgesinde çalışmış olmaktan memnun olduğunu belirtmiştir. Bölgede çalışmaktan memnun olmayanların verdikleri nedenler arasında zorunlu görevlendirme yapılması (%35), aileden ayrı kalma (%35), sahada çalışabilecek düzeyde bilgi ve deneyim olmaması (%50) ve çalışma koşullarıdır (%35).

Görevlendirme ile giden personellerin %72'si 15 günden az bir süre görevlendirilmiş, %28'i ise 15 gün ile 1 ay arasında afet bölgesinde psikososyal destek çalışmalarında rol almıştır.

Afet bölgesinde personeller, ihtiyaç tespiti çalışmaları, bilgilendirme, yönlendirme, çocuklara ve yetişkinlere yönelik psikolojik destek, sosyal destek faaliyetleri, eğitim ve il dışı nakil yönlendirmeleri faaliyetlerinde çalışmışlardır. Ankete katılan personellerin %64,3'ü sahada görevlendirdikten sonra UNICEF ve ASPB işbirliği ile verilen eğitim programına katılmış, %2,5'i görevlendirme öncesi ve sonrasında katılmış ve %23,7'si ise eğitime katılmamış fakat sahada görevlendirilmiştir.

Tablo 15 UNICEF ve ASPB İşbirliği ile Verilen Eğitime Katılma Durumu (%)

	%
Evet, sahada görevlendirildikten sonra katıldım.	64,3
Hayır, eğitime katılmadım ancak görevlendirildim.	23,7
Hayır, ne eğitime katıldım ne de sahada görev aldım.	4,6
Evet, eğitime katıldım ancak görevlendirilmedim.	2,5
Evet, hem görevlendirmeden önce hem de görevlendirmeden sonra katıldım.	2,5
Evet, sahada görevlendirilmeden önce katıldım.	2,4

Eğitime katılan personellerin %41'i verilen eğitimin afet bölgesinde yapılan çalışmalara faydalı olduğunu belirtmiştir. Eğitim kapsamında, ruhsal travma ve afetlerle ilgili kavram ve açıklamalar, afetlerde psikososyal gereksinim ve kaynak belirleme, ruhsal travmanın nedenleri ve psikolojik sonuçları ile afetten etkilenenlere yardım ve yönlendirme konuları saha çalışmaları sırasında en çok faydalı olan konular olarak öne çıkmaktadır.

Ankete katılan personellerden eğitimlere katılanların yaklaşık %80'i eğitimlerin gerekli olduğu belirtmişlerdir ve büyük çoğunluğu (%95) afet sonrası psikososyal müdahalelere ilişkin daha önce herhangi bir eğitime katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Personellerin görüşlerine göre, yapılan psikososyal çalışmalardan çocuklar için en çok faydalı olan faaliyetlerin başında yapılan ihtiyaç analizi çalışmaları ve eğitim ihtiyaçlarına yönelik destekler gelmektedir. Ergenler için ise ilk sıralarda il dışına nakil yönlendirmeleri ve bilgilendirme faaliyetleri ön plana çıkmaktadır. Yaşlılar için ihtiyaç analizi çalışmaları ve il dışına nakil yönlendirmeleri, engelliler için ise evde bakım hizmetlerinin yürütülen psikososyal destekler kapsamında en çok faydalı olanlar olduğu personeller tarafından belirtilmiştir.

Saha çalışan personellerin kendilerini eksik hissettikleri konuların başında çocuk, ergen ve yetişkinlerin travma sonrasında psikolojik tepkilerinin değerlendirilmesi, afet sonrası yapılacaklar ile ilgili bilgilendirme ve ihtiyaç tespiti çalışmaları gelmektedir. Anketi cevaplayan personellerin %62,5'i herhangi bir afet sonrasında sahada çalışmak istediğini belirtmiştir.

5.2. Nitel Araştırma Bulguları

5.2.1. Göç Eden Haneleri Temsilen Kadınlar ile Yapılan Derinlemesine Görüşmeler

Deprem nedeniyle göç eden haneleri temsilen derinlemesine görüşme yapılan kadınların aileleri ile birlikte gittikleri illere bakıldığında Antalya, İstanbul, Ağrı ve Mersin'de bir yoğunlaşma olduğu anlaşılmaktadır. Bazı kadınların ve ailelerin deprem sürecinde birkaç il dolaştıkları da tablo da göze çarpan bir diğer hususu oluşturmaktadır.

Tablo 16 Kadınların aileleri ile birlikte Göç Ettikleri İller

	Sayı	%
İstanbul	3	10,0
Mersin	3	10,0
Ağrı	2	6,7
Antalya	2	6,7
Adana	1	3,3
Ağrı & Antalya	1	3,3
Ağrı & Çanakkale	1	3,3
Antalya & Bursa	1	3,3
Bitlis	1	3,3
Bursa	1	3,3
Elazığ	1	3,3
Erzincan	1	3,3
Hakkâri	1	3,3
Hatay	1	3,3
İstanbul & Siirt & Bitlis	1	3,3
İstanbul & Trabzon	1	3,3
İzmir	1	3,3
İzmit	1	3,3
Kırklareli	1	3,3
Konya	1	3,3
Malatya & Ankara	1	3,3
Manisa	1	3,3
Nevşehir	1	3,3
Muş	1	3,3
Toplam	30	100,0

Deprem sonrasında Van dışına giden kadınların daha çok çocuklarıyla il dışına çıktıkları görülmektedir. Bununla birlikte kadınların genellikle aileden diğer bireylerle birlikte göç ettikleri de aşağıdaki tabloda göze çarpan diğer bir hususu oluşturmaktadır.

Tablo 17 İl Dışına Çıkan Kadınların Birlikte Gittiği Kişiler

Göç Edenler	Sayı	%
Kendisi, eşi ve çocuğu	8	26.6
Çekirdek aile ve diğer akrabalar ile birlikte	8	26.6
Kendisi ve çocuğu	6	20
Kendisi	3	10
Eşi ve kendisi	2	6.6
Kendisi ve arkadaşları	1	3.3
Kendisi ve kuzeni	1	3.3
Kendisi ve annesi	1	3.3
Toplam	30	100,0

Örnekleme dahilinde deprem nedeniyle kısa süreli il dışına çıkan kadınların il dışında kalma sürelerine bakıldığında görüşülen 13 kişinin 7-12 ay arası gibi uzun bir süre kaldığı, 3 kişinin ise bir aydan daha az durduğu, ve toplam 3 kişinin 2. aydan sonra Van'a geri döndüğü görülmektedir. Geri kalan 12 kişinin ise gittikleri illerde 3 ila 6 ay arası kaldığı saptanmıştır. Hangi kadınların daha uzun süreli olarak il dışında kaldığına baktığımızda çalışmayan, evli ve az çocuklu kadınların 7-8 ve 8-12 ay gibi uzun sürelerle il dışında kaldığı görülmektedir. Örneğin 7-8 ay il dışında kalan 8 kadından 7'sinin, 9-12 ay kalan 5 kadından da 4'ünün çalışmadığı ortaya çıkmaktadır. Yaş açısından bakıldığında 29-42 yaş aralığında bulunan kadınların görece daha uzun süreli il dışında kaldıkları anlaşılmaktadır. Evli ve çocuk sayısı az olan kadınların da uzun süreli kalma yönünde bir eğilim içinde oldukları görülmektedir.

Tablo 18 Kadınların İl Dışında Kalma Süreleri

	Sayı	%
8 ay	7	23,3
9-12 ay	5	16,7
6 ay	4	13,3
5 ay	2	6,7
1 aydan az	3	10,0
3 ay	3	10,0
4 ay	3	10,0
1 ay	1	3,3
2 ay	1	3,3
7 ay	1	3,3
Toplam	30	100,0

Van dışına çıkmak zorunda kalan kadınlarla yapılan görüşmede il dışına çıkma nedenleri olarak barınma sorunu, deprem korkusu, ailede küçük çocukların olması, çocukların eğitimi, aile ısrarı, akraba yönlendirmesi ve iklim koşullarının ön plana çıkan başat nedenler olduğu görülmektedir. İstisnai nedenler olarak da aileden birilerinin başka illerde olması, yataklık hasta ücreti aldığından ASPB İl Müdürlüğü'nün ısrarı, çocukların hastalanma riski ve işsizlik gibi nedenlerin de göçü tetiklediği katılımcı kadınlar tarafından ifade edilmektedir. Araştırma kapsamında görüşülen kadınların 8'i kamu imkânlarıyla, 22'si ise kendi imkânlarıyla Türkiye'nin değişik il ve ilçelerine gittiklerini ifade etmişlerdir.

İl dışına çıkmak zorunda kalan kadınların bu süreçte nasıl bir psikoloji içinde olduklarını sorguladığımızda 24 kadın kentten mutsuz bir şekilde ayrıldıklarını ifade ederken, 4 kadın deprem bölgesinden kurtulduğu için mutlu, geri kalan 2 kadın ise kentten gidişin kendileri için bir umut olduğunu ifade etmiştir. Göç nedeni ile mutsuz olduklarını ifade edenler mutsuzluklarının nedenini yakınlarını kaybetme ve onları geride bırakma, uzun süredir yaşadıkları kenti bir anda terk etmek zorunda kalma, ailenin bir kısmının geride kalması, göç edilen yerde nasıl bir hayatla karşılaşılacağına bilinmemesi ve aidyetsizlik şeklinde tanımlamaya çalışmışlardır.

İl dışına çıkış sürecinde görüşme yapılan kadınların çoğu herhangi bir sorunla karşılaşmadıklarını dile getirirken, sorun yaşadıklarını ifade eden kadınlar ise söz konusu zorlukları şu cümlelerle anlatmaya çalıştılar:

“Yol ödeneği ile sorun yaşadık. Silifke Kaymakamlığı yol ücretini ödeyeceğini söylemiş fakat ödememiş. Daha sonra ödemeyi AFAD yapmış” (Gittiği Yer: Silifke)

“Giderken maddi zorluklarla karşılaştık.” (Gittiği Yer: İzmir)

“Yolculuk yaptığımız araç çok kalabalıktı, sıkış sıkış gittik” (Gittiği Yer: Ağrı ve Çanakkale)

“Giderken kimse yanımızda değildi.” (Gittiği Yer: Ağrı)

Görüşme yapılan kadınlardan sadece iki tanesi hiçbir destek almadığını ifade ederken, 28 kadın ise farklı çevrelerden destek aldığını söylemiştir. İl dışına çıkan ailelere yönelik sağlanan desteklere bakıldığında gidilen yerdeki yakın akrabalar ile kamu kurum ve kuruluşlarının en önemli destek sağlayıcılar olduğu görülmektedir. Sağlanan destekler konusunda barınma (% 34,6), psikolojik destek (% 21,1) ve nakdi desteğin (% 17,3) yoğun bir tablo oluşturduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 19 Gidilen Yerde Sağlanan Destekler

Destek Sağlayan Kişiler/ Kurumlar	Sağlanan Destekler	Sayı	%
Gidilen Yerdeki Yakın Akrabalar	Barınma	10	19,2
	Nakdi destek	5	17,3
	Manevi destek	9	9,6
Kamu Kurumları (Valilik, Kaymakamlık gibi)	Barınma	8	15,4
	Sağlık	1	7,7
	Psikolojik destek	1	5,8
	Nakdi destek	4	5,8
	Gıda desteği	3	3,8
	Kömür desteği	1	1,9
	Giyim	3	1,9
	Ev eşyası	2	1,9
Sivil Yardım Kuruluşları (İHH, Kimse Yok mu Derneği gibi)	Kira desteği	1	1,9
	Yakıt giderleri	1	1,9
Arkadaşlar	Yakıt giderleri	1	1,9
	Manevi destek	1	1,9
Gönüllü Aile	Barınma	1	1,9

(Not: Sağlanan destekler konusunda katılımcılar birden fazla destek aldığını dile getirmişlerdir.)

Tablo 18'de görüldüğü üzere kadınlar en büyük desteği gidilen yerdeki yakın akrabalarından almışlardır. Yakın akraba desteğine örnek olarak bir kadının "...eşimi kaybettiğim için gittiğim yerdeki akrabalarım çocuklarımın ve benim yanımda çocuklarını sevmemeye özen gösteriyorlardı" şeklindeki ifadesi yakın akrabalarca sağlanan ve profesyonel olmayan psikolojik destek olarak nitelenebilecek desteğe örnek teşkil etmektedir.

Katılımcılara göre afete bağlı olarak zorunlu yer değiştirme başlı başına önemli bir sorun olmuştur. Görüşme yaptığımız 30 kadından 20'si gittiği yerde bir takım zorluklarla (sosyal ilişkiler, komşuluk, çevreye uyum sağlayamama, ötekileştirme gibi) karşılaştıklarını ifade etmiştir. Kadınlar gittikleri yerlerde karşılaştıkları zorlukları şu kategorilerde vurgulamışlardır:

- Zorunlu birliktelikler, zorunlu bir araya gelmeler (Çok kalabalık aile ortamları)
- Kamu tesislerinde yer hakaretlere maruz kalma, nezaketsiz davranışlarla karşılaşma
- Yeterli düzeyde psikolojik desteğin verilmemesi
- Çocukların eğitimi konusunda yaşanan uyumsuzluklar
- Kronik rahatsızlığı olanların gittikleri ortamda ilgisiz kalması
- Sosyal yaşamın hiç olmaması ya da çok sınırlı olması
- Kiralık ev bulmada karşılaşılan güçlükler
- Sosyo-ekonomik düzey açısından gidilen çevreye uyum sağlayamama ve bunun yarattığı gerilimler
- Etnik temelli tartışma ve söylemler
- Ekonomik sıkıntılar

Gidilen yerde en büyük zorlukları kadınların yaşadığı söylenebilir. Erkeklerin büyük çoğunluğu Van'da kalırken çoğunlukla kadınlar ve çocuklar il dışına gönderilmiştir. Dolayısıyla gidilen yerde kalabalık aile ortamında çocukların tartışmaları, depremin yarattığı travma, ailenin bir kısmının Van'da kalması, çoğunluğunun ev hanımı olmasından kaynaklı olarak gidilen kentlerin sosyal servislerinden yararlanma durumlarının düşük olması gibi sorunlarla en çok kadınlar yüzleşmişlerdir.

Katılımcılar gittikleri yerde çocuklarının müfredat uyumsuzluğu, adapte olamama, psikolojik destek alamama, kalabalık ortamlardan ötürü ders çalışamama, uyku bozukluğu, dışlanma ve okula ara verme gibi sorunlarla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Bütün olarak bakıldığında çok sayıda öğrencinin il dışına çıktığını ve o yıl yapılan sınavlarda Van'ın il sıralamasının önceki yıllara oranla çok düştüğü gerçeği de eğitim gören çocukların zorluklarla karşılaştığını doğrulamaktadır.

Depremzede kadınlar yaşadıkları göç sürecini ve gittikleri yerde karşılaştıkları yaşamı şu sözlerle ifade etmeye çalışmışlar:

“Göç hüznün vericiydi, çünkü ailelerimizin bir kısmı Van’da kaldı bir kısmı başka illere göç etti.”

“Birden ayrılmanın yarattığı acı çok büyüktü, unutamıyordum”

“Van’daki dayanışma ve komşuluk ilişkilerini gittiğimiz yerde bulamadık.”

“Ekonomik nedenlerden dolayı Van’dan çıkamayan akrabalarımız bizi çok üzüyordu”

“Gitmek bizi rahatlattı. Çünkü her gün sallanıyorduk.”

“Memleket hasreti nedir ilk kez yaşadım. Çok zordu.”

“Çocuklar kendi evlerinde yaptıklarını yapamadıkları için problem oluyordu. Çocuklarımı dövmeğe başladım.”

“Kendimizi minnet altında hissediyorduk.”

“Gittiğimiz yerde çocuklar etkilemesin diye haberleri izlemiyorduk.”

Van ve Erciş başta olmak üzere depremden etkilenen bölgelerde hayat normalleşme yönünde bir eğilim gösterdikçe Van’a dönüşlerin gerçekleşmeye başladığı görülmektedir. Bu bağlamda göç eden kadınların dönmeye nasıl karar verdikleri sorgulandığında en büyük nedeni, bölünmüş aile yapısından kaynaklı olarak ailesinin ve yakınlarının yanında yaşama isteğinin (% 24,2) oluşturduğu görülmektedir. Bununla birlikte memleket aidiyeti ve özlem (%18,2), eğitim (%12,1), işbaşı yapma ve tayinlerin durdurulması (% 12,1), kamu tesislerinde kalınan sürenin dolması (% 9,1) ve çocukların ısrarla geri dönme talepleri (% 9,1) gibi nedenlerin de dönüş sürecinde etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Kadınlara, dönüşün kamu desteği ile mi yoksa kendi imkânlarıyla mı gerçekleştiğini sorduğumuzda 30 kadından 4’ü kamu desteği ile döndüklerini ifade ederken, 26 kadın ise kendi imkanlarıyla döndüklerini söylemişlerdir. Genel eğilim, dönüşlerin bireysel imkânlarla gerçekleştiğini göstermektedir.

Genel olarak görülmektedir ki afet sonrasında kurum desteği ile veya kendi imkanları ile Van ve Erciş dışına giden kadınlar ve aileleri gittikleri yerde de psikososyal iyilik hallerini tehdit altına alan bazı sorunlarla karşılaşmışlardır. Gidilen illerde aile ve yakın akrabaların desteğinin önemli bir rolü olduğu görülmekle birlikte geride bırakılan aile üyeleri ve/veya arkadaşlara duyulan özlem, evsizlik hissi ile de birleştiğinde il dışına gidenlerin gitmemiş olanlara göre daha farklı sıkıntılarla karşılaştıkları söylenebilir. Bir diğer göze çarpan konu ise görüşülen kişilerin çoğunluğunun kurum desteği almadan il dışına gittiği dolayısıyla gittikleri yerde aldıkları desteğin de oldukça sınırlı olduğudur. Kurum desteği ile giden kişilerin ise psikososyal destek olarak nitelendirilebilecek desteklerden çok temel ihtiyaçlarına yönelik hizmetler aldığı görülmüştür. Ancak il dışına giden tüm aile üyelerinin Van ve Erciş'te durum normalleşmeye başladığı için geri dönmüş olmaları bu faaliyetin psikososyal iyileştirmenin amaçlarından birine ulaşmış olduğunu da göstermektedir.

5.2.2. Çocuklar ile Yapılan Odak Grup Görüşmeleri

Değerlendirme çalışması kapsamında depremden etkilenen çocuklarla 6 (12-13 yaş) ve 9 (10-14 yaş) kişilik iki ayrı grupla yürütülen odak grup görüşmeleri yapılmış, ortalama 1 saat süren görüşmeler için Van Valiliği binasında yer alan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Müdürlüğü tarafından boş bir toplantı odası temin edilmiştir. Görüşmelerde katılımcı çocuklara ek olarak bir moderatör, bir yardımcı moderatör, iki gözlemci ve bir çevirmen yer almıştır.

Tablo 20 Çocuklar ile Yapılan Odak Grup Görüşmeleri

	Katılımcı sayısı	Yaş aralığı	Cinsiyet	Deprem Sonrası Geçici Süreyle İl Dışına Gidenlerin Sayısı
Grup 1	6	12-13	4 Kız 2 Erkek	4
Grup 2	9	10-14	4 Kız 5 Erkek	3

Görüşmelerde, deprem sonrası psikososyal desteğin ve özelde UNICEF uygulamalarının etkinliğine dair çocukların perspektifinden bilgi edinmek amacıyla tasarlanan sorularla, çocukların deprem sonrası sürece dair genel ve özel deneyimleri, olumlu-olumsuz yaşantıları, destek ve yardım süreci deneyimleri, bunlarla ilişkili yorumlamalarını içeren bir veri elde edilmiştir. Öne çıkan noktaları belirlemek amacıyla yapılan tematik analiz sonucu aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Depremle İlişkili Genel Deneyimler

Çocukların depremle ilgili ilk hatırladıkları kavramlar korku, kaygı, belirsizlikle baş etme, telaş, panik olmuştur. Bunlara ek olarak, birlik, beraberlik ve dayanışma ile ilgili deneyimlerin oldukça sık aktarıldığı görülmüş ve çocuklar bunu depremle ilgili olumsuz yaşantının içinde olumlu deneyim olarak yorumlamışlardır.

“Ben hep arkadaşım ile kalmak istiyordum. Deprem korkusuyla kalmak kötüydü ama birlikte kalmak güzeldi.” (H, K, 10, G1)

Deprem Sonrası Verilen Psikososyal Destekler

Çocukların deprem sonrası psikososyal destek olgusunun oldukça farkında oldukları görülmüştür. Aldıkları desteğin içeriği, amacı ve değerlendirmesi konusunda net ve açıklayıcı geri bildirimlerde bulunmuşlardır. Her iki grupta da neredeyse bütün çocuklar en az bir çeşit psikososyal desteği hatırlamış ve bunu olumlu/olumsuz yanlarıyla değerlendirmişlerdir. Genel olarak bakıldığında şimdiye dek verilen psikososyal desteğin çocuklarca oldukça olumlu karşılandığı, iyilik hallerine katkıda bulunduğu görülmüştür. Çocukların yorumlamalarına bakıldığında bu katkının hem kesintiye uğrayan eğitim hayatları için bir tamamlayıcı olması, hem dikkat dağıtan ve eğlendirici yönleriyle deprem gibi olumsuz bir yaşantının atlatılmasında yardımcı olması, hem de desteğin kendisiyle ilişkilendirilen öz değer hissi ile deneyimlendiği görülmüştür.

“Biz depremden sonra (okula) çadırlarda başlamıştık. Okuduğum “Eğitim Gönüllüleri” şey yapmışlar mesela okuldakileri bir otobüse toplayıp götürüyordular oraya müzik grubu olsun, resim olsun, spor olsun, oraya gidiyorduk orası da çok eğlenceliydi. Bilgisayar ihtiyacı filan oluyordu orada gidip biraz kafa dağıtıyorduk.” (H, 12, K, G1)

Ancak bu olumlu tanımlamalara ve deneyimlere ek olarak, çocuklar bazı olumsuz/yetersiz kalan noktalara da değinmiş ve o süreçle ilgili deneyim ve ihtiyaçlarından yola çıkarak daha iyi bir psikososyal destek için fikirlerini belirtmişlerdir. Aktarılan sıkıntıların genel olarak alınan mevcut desteğin ihtiyaçtan az olması ve geç gelmesi ile ilgili olduğu görülmektedir.

“2. Sınıfta okulda defter kalem filan verdiler. Sonra hiçbir yardım gelmedi.” (B, E, 10, G2)

Ayrıca görüşmelerde sürekliliği olan ve yapılandırılmış bir psikolojik destekle ilgili eksiklik göze çarpmaktadır. Çocukların neredeyse hiçbiri psikolojik destek aldığından bahsetmemiştir. Aldıkları desteklerden bahseden çocuklarınsa kısa süreli ve yapılandırılmamış etkinlikleri örnek gösterdiği görülmüştür.

“Aslında o an destek aldım okuldan aldım. Rehber öğretmenle konuşuyorduk derslerde yarım saat filan beni yanına alıyordu. Ondan başka almadık. Annem dedi falciya götürelim falan ben istemedim”. (Ş, K, 13, G1)

Çocuklar “Nasıl olsa daha güzel olurdu?” “Ne olsa kendinizi daha iyi/güçlü hissederdiniz?” gibi detay soruları ile psiko-sosyal desteğin içeriğiyle ilgili alternatifler konusunda da kendi fikirlerini belirtme olanağı bulmuşlardır. Bu bağlamda ağırlıklı olarak hali hazırdaki ilgi alanlarına yönelik keyif aldıkları etkinlikler, eğlendirici, oyalayıcı ve eğitici aktivitelerden (tiyatro, kitap okuma, konser vb.) bahsedildiği görülmüştür.

“Mesela bence bir tiyatro gibi, bizi yaşlılarımızla alıp toplu bir kitap okutma gibi, ya da başka bir etkinlik yapsaydık bence ben unutabilirdim. Daha hafif geçebilirdi. Çünkü ben zaten korkak bir insanım, belki bir aktivite yapsaydık o kadar etkilenmeyecektik. Çünkü bizim çadırdaki küçük kuzenlerim de vardı.” (İ, K, 12, G1)

“Biraz saçma olacak ama konser filan verebilirlerdi böyle eğlence için.” (A, K, 14, G2)

“Böyle konser gibi etkinliklerde moralimiz bozursa en azından onları biraz da olsun düzeltebilirdik” (E, E, 11, G2)

Ayrıca, çocuklar kendi yakınlarından aldıkları sosyal desteğin öneminden ve değerinden oldukça sık bahsetmişlerdir. Kimi zaman o sürece dair olumlu bir anı/deneyim olarak, kimi zaman güçlendirici, iyi oluşlarına direkt katkı olarak algıladıkları gözlenmiştir.

“Bence aktivite değil de yakınlarımızla olsak daha iyi olurdu. Ben en çok anne tarafımda olmak daha mutluluk veriyor onlar bana daha sıcak geliyor. Onların yanında kaldığımda her şeyi unutmuş gibi oluyorum. Bir de orası köy olduğu için yani” (Ş, K, 13, G1)

“Teyzemlere gitmiştik. Teyzemleri görmüş oldum. Çok hoşuma gitmişti.” (A, K, 14, G2)

“Keşke Van’da kalsaydık, burada babaannem beni her türlü teselli ederdi.” (İ, K, 12, G1)

Çocuklara deprem sonrası aldıkları destekler ile ilgili hatırladıkları anıları ve görüşleri sorulduğunda yalnız psikososyal değil maddi destek konusunda da oldukça bilgi sahibi oldukları gözlemlenmiştir. Genel olarak maddi destekle ilgili olumsuz bir çerçeve sundukları görülmüştür. Bu olumsuzluk, desteğin yetersizliği ve düzensizliği ile desteğin verilmiş şekli ve anlamı olmak üzerinde iki ayrı başlıkta özetlenebilir. Maddi desteğin yetersizliği ve düzensizliği ile ilgili olarak en çok öne çıkan noktalar çadır koşulları ve kıyafet gönderimi olmuştur. Çocuklar çadırlarda çok kalabalık yaşadıklarını, fiziksel koşulların ağır olduğunu, kimi zaman çadır/yardıma ulaşamadıklarını ya da ailelerin kendi çabasıyla edindiklerinden bahsetmişlerdir. Benzer şekilde, kıyafet desteği ile ilgili olarak en çok yetersizlik ve organizasyonluk gibi sıkıntılar ön plana çıkmıştır.

“Elektrik alıyorduk, kabloyu getiriyorduk çadırdaki lambaya bağlıyorduk”. (M, E, 11, G1)

“Daha çok konteynir olmasını, daha çok yardım gelmesini isterdim.” (E, E, 11, G2)

“Yardım gelmişti. Adamla bi tane kadın vardı, anneme demişler sizin başınızı koyacağınız bir yeriniz var, o yüzden size vermeyiz” (A, E, 11, G2)

“Yardımlar zengine değil de fakire gitse daha mutlu olurum” (H, E, 14, G2)

İkinci bir başlık olarak incelenebilecek diğer olumsuz çerçeveleme ise çocukların maddi destekle eşleştirdikleri/ algıladıkları anlam olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin çocuklardan biri, maddi desteğin “minnet duyulması” bir şekilde sunulmasından, bir diğeri ise koşullu olarak dağıtılmasından (örn. “yaramazlık yapmazsa”) yakındı ve buna eşlik eden duygularını dile getirdi.

“Bazı ülkelerden öğrenciler defter kalem falan göndermişlerdi, iki üç poşet kalemlik, silgi defter, her şey göndermişlerdi, orada Hoca vardı, o kadar kötüydü. Bize gelmiş, şeyi dağıtacak, ‘kim böyle dersini çalışırsa, iyi olursa, hiç kimse yaramazlık yapmazsa ona vereceğiz’ diyor... İkimden diyordum; ‘vermezse vermesin!’ ”. (A, E, 11, G2)

“Yardıma getirince öyle minnetle ediyorlar... Sanki çok büyük bir şey yapıyorlar. Ona çok bozulmuştum.” (H, E, 14, G2)

Sonuç olarak, iki ayrı grup ile yapılan görüşmeler çocukların deprem sonrası ortak ihtiyaçlarını, deneyimlerini ve yorumlarını ortaya koymuştur. Çocuklar Van Depremi özelinde aldıkları desteğe ilişkin hem olumlu hem olumsuz deneyimler aktarmışlardır. Genel olarak, psikososyal desteğin çocuklar üzerindeki olumlu etkisi ortaya konduğu gibi, daha iyi ve ihtiyaçlarla daha uyumlu, olumsuz deneyimleri azaltabilecek yeni programlar için farklı bakış açıları gözlenmiştir. Çocukların verilen destekler arasında isimler ve detaylarını hatırladığı uygulamalar Eğitim Gönüllüleri Vakfı (psikososyal) ve Kimse Yok Mu Derneği (maddi) tarafından verilmiştir. Ancak örneklemin küçüklüğü ve yaşanan depremin üzerinden çok zaman geçmiş olması gibi kısıtlılıklar düşünüldüğünde diğer desteklerin hatırlanamaması ya da bahsedilmemesi dolayısıyla başka desteklerin verilir verilmediği ile ilgili bir kanıya varmak zordur.

5.2.3. Karar Vericiler ile Yapılan Derinlemesine Görüşmeler

Karar vericiler ile yapılan derinlemesine görüşmeler Van ve Erciş'te deprem sonrasında yürütülen psikososyal destek faaliyetleri kapsamında aktif olarak görev alan kurumlarda karar verici konumunda olan kişiler ile yapılmıştır. Bu kapsamda toplam 11 yerel karar verici ile görüşülmüş olup ilgili kurum ve kişilerin yapmış oldukları faaliyetler Tablo 21'de listelenmiştir.

Tablo 21 Karar Vericilerin Temsil Ettikleri Kurumlar Tarafından Yürütülen Psikososyal Destek Faaliyetleri

Kurum	Depremde Yürütülen Genel Faaliyetler	Depremde Yürütülen Psikososyal Faaliyetler
Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü	<ul style="list-style-type: none"> Kamu kaynakları ile yaklaşık 20.000 ailenin il dışına nakli Korunmaya muhtaç çocuk, kadın ve yaşlı bireylerin tespiti ve söz konusu bireylerin ailelerine nakdi destek sunulması Kızılay ve Müftülük gibi kurumlarla afet bölgesinde işbirliği 	<ul style="list-style-type: none"> Çadır kent ve konteynır kentlerde çocuklara ve kadınlara yönelik yapılan etkinlikler Deprem bölgesinde psikososyal ihtiyaçların tespiti çalışmaları Geniş bir uzman grubu ile yapılan aile ziyaretleri İl dışından gelen uzman grupların psikososyal destek hizmetlerinin organizasyonu
Van Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi	<ul style="list-style-type: none"> Kurumda bulunan çocukların binadan tahliyesi Tahliye edilen çocukların il dışına nakli Çocukları afetten kurtarma, korunma ve afetle baş etme stratejisi içeren eğitimler 	<ul style="list-style-type: none"> Tahliye edilen ve il dışına gönderilen çocuklara krizi ve travmayı atlattırma yönelik eğitimler Meslek elemanlarıyla deprem süresince yapılan görüşmeler
Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı	<ul style="list-style-type: none"> Deprem döneminde yapılan yardımların sevk ve idaresinde teknik destek ünitesi olarak yapılan faaliyetler Deprem sonrasında yapılan saha çalışmalarına ve projelere destek olma ya da paydaş olma faaliyetleri Depremde kayıt tutma ve bilgi akışını düzenleme çalışmaları 	<ul style="list-style-type: none"> Psikososyal destek çalışmalarına yönelik faaliyetlere eleman desteği Psikososyal durum tespitine yönelik Van merkez, Erciş merkez ve merkez bağlı köylerde yapılan saha çalışmasının finanse edilmesi
Afet ve Acil Durum İl Müdürlüğü	<ul style="list-style-type: none"> Enkaz kaldırma, arama-kurtarma faaliyetleri Geçici barınma alanları oluşturma çalışmaları Hasar tespit çalışmaları Hasarlı yapıların yıkımı ve enkazının kaldırılması çalışmaları Kalıcı konut için hak sahipliği çalışmaları 	<ul style="list-style-type: none"> Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile ortak yürütülen psikososyal destek çalışmaları Konteynır kent ve çadır kentlerde yürütülen psikososyal destek çalışmalarının yapıldığı yapıların yer tahsisi ve inşası çalışmaları

Kurum	Depremde Yürütülen Genel Faaliyetler	Depremde Yürütülen Psikososyal Faaliyetler
Van Şerif Onat Sosyal Hizmetler Müdürlüğü	<ul style="list-style-type: none"> İl dışından gelen heyetlerin deprem bölgesindeki programlarının oluşturulması ve yönlendirilmesi Kuruma ait hasar çalışmalarının tespiti İncinebilir konumda bulunan kadın, çocuk ve yaşlılara destek sunulması ve il dışına nakli	<ul style="list-style-type: none"> Aile ziyaretleri
Edremit Sevgi Evleri Müdürlüğü	<ul style="list-style-type: none"> Psikososyal ihtiyaçların tespiti için yapılan saha çalışmaları Konteynir kent ve çadır kentlerde ASPB tarafından organize edilen faaliyetlerde bulunma çalışmaları	<ul style="list-style-type: none"> Çocuk gelişim uzmanları tarafından konteynir kent ve çadır kentlerde çocuklara yönelik yürütülen etkinlikler Anne pozisyonundaki kadınların konteynir kentlerde kurulan kreşlerde yaptığı eğitimler

Van ve Erciş'te yerleşik kurumların deprem döneminde bütün bileşenleriyle bir taraftan depremden etkilenen insanları normal hayata taşımaya çalışırken diğer taraftan da yine bütün bileşenleriyle depremden olmanın dezavantajını ve zorluklarını yaşadıkları görülmüştür. Yerel karar vericilere göre deprem döneminde afet durumlarında uygulanacak gerçekçi bir eylem planının olmaması karşılaşılan en büyük zorluktur. Bunun yanında afet bölgesine gelen uzmanların afet konusunda deneyimli olmamaları, afet yaşamış personelle çalışmak ve afet çalışmalarını yürüten kamu çalışanlarına güvenli çalışma ortamının sağlanamaması da karşılaşılan diğer zorluklardır.

Görüşme yaptığımız kurum amirleri karşılaştıkları zorlukları şu şekilde ifade etmişlerdir:

"Deprem bölgesine gelen uzmanların deneyimsiz olması kurumsal işleyişte ciddi problemlere yol açtı." (Müdür, 41 yaş, Van)

"Psikolojik destekleri belirlemek amacıyla yapılan saha çalışmaları anormal derecede talep arttırdı. Bu işimizi zorlaştırdı." (Müdür, 40 yaş, Van)

"Afet sonrası uygun olmayan mekanlarda çalıştık, en temel ihtiyaçlar karşılanamıyordu." (Genel Sekreter, 49 Yaş, Van)

*“Kurum personeline ulaşamıyorduk. Çünkü personel de depremzedeydi.”
(Müdür, 40 yaş, Van)*

“Araç sıkıntısı çektik.” (Müdür, 40 yaş, Van)

“Tecrübesizdik. Talepler doğrultusunda çalıştık bu da çok zordu.” (Müdür, 38 yaş, Van)

“Dışarıdan gelen uzmanların dil(Kürtçe) bilmemesi sürdürdüğümüz çalışmalarda sorunlara yol açıyordu.” (Müdür Yrd, 48 yaş, Van)

“Bir kadın, bir anne ve bir depremzede olarak hem kurum yöneticisi olmak hem de gelen ekiplere eşlik etmek çok zordu.” (Müdür, 40 yaş, Van)

Depreme hazırlıksız yakalanmanın beraberinde getirdiği problemler, kurumlarca sürdürülen çalışmaların niteliğini etkileyen en önemli faktör olarak ön plana çıkmıştır. Söz konusu yapısal probleme ve koordinasyonsuzluğa rağmen depremde yürütülen kurumsal faaliyetlerin yeterli olmadığı fakat bazı yönleriyle başarılı olduğu görüşülen kişiler tarafından vurgulanmaktadır. Örneğin Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü tarafından yaklaşık 20.000 ailenin il dışına gönderilmesi, ihtiyaç analizi kapsamında 54.000 haneye ulaşılması, Van AFAD İl Müdürlüğü tarafından depremden hemen sonra sağlanan çadırlar, kısa sürede inşa edilen geçici konutlar (çadır kent ve konteynir kent) ve bir yıldan daha kısa bir sürede yapılan 18.000 kalıcı konut, Edremit Sevgi Evleri'nde barınan korunmaya muhtaç çocukların il dışına gönderilmesi, incinebilir gruplara yönelik destekleyici faaliyetler deprem döneminde yapılan başarılı çalışmalar olarak ön plana çıkmıştır.

Görüşmecilerin tümü Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yürütülen faaliyetlerden haberdar olduklarını ifade etmişlerdir. ASPB tarafından yürütülen psikososyal faaliyetlerin güçlü ve zayıf yönleri yerel karar vericiler tarafından şu şekilde aktarılmıştır:

Tablo 22 Yerel Karar Vericilere Göre ASPB'nin Faaliyetlerinin Güçlü ve Zayıf Yönleri

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
<ul style="list-style-type: none"> Afetzedelerin yanında olması, rehberlik yapması Afetzedelerin il dışına gönderilmesi Çadır kent ve konteynir kentlerde kadın ve çocuklara yönelik faaliyetler Afetzedelere yönelik sanatsal etkinlikler Deprem süresince büyük güçlüklerle yürütülen alan çalışmaları Çocuklara yönelik faaliyetler	<ul style="list-style-type: none"> Belirsiz bir takvim üzerinden faaliyetleri yürütmesi Sahadaki uzmanların amatör olması Yürütülen sosyal faaliyetlerin hiçbirinden geri dönüt alınmaması Deprem süresince büyük güçlüklerle elde edilen verilerin değerlendirilememesi Yürütülen faaliyetlerin bütüncül olmaması, herkese ulaşılamaması Eylem Planının olmaması, bir adrese defalarca gidilmesi Deprem süresince yürütülen alan çalışmalarının önü alınamaz bir talep yoğunluğuna yol açması Yetişkinlere yönelik seansların kısa süreli olması, sürekliliğinin olmaması

Karar vericilerin tümü kurumlar arası diyalog ve iletişim sorununun var olduğunu altını çizmişlerdir. Deprem döneminde kurumlar arası **koordinasyon** ve iletişim konusunu karar vericiler ana hatlarıyla şu ifadelerle anlatmaya çalışmışlardır:

~~“Bakanlık düzeyinde çok sayıda bakanlığın afet bölgesinde olması moral vericiydi. Fakat kurumlar arası bir yol haritası yoktu. Kurumsal kimlikle ön plana çıkma mücadelesi vardı.”~~ (Genel Sekreter, 49 Yaş, Van)

“İlk anlarda bir **koordinasyonsuzluk** vardı, sonra bu zamanla ortadan kalktı” (Müdür, 38 Yaş, Van)

“Kurumlar arası diyalog eksikliği belirgindi. Ortada yığınla sorun ve talep vardı, işbirliği ve diyalog olmadığı için çözüm gecikiyordu.” (Müdür, 40 yaş, Van)

5.2.4. Yerel Çalışmacılar ile Yapılan Derinlemesine Görüşmeler

Araştırma kapsamında toplam 20 yerel çalışmacı (7 öğretmen, 5 psikolog, 3 PDR uzmanı, 2 sosyolog, 1 sosyal çalışmacı, 1 çocuk gelişimcisi ve 1 aile hekimi) ile görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmeler sonucunda öğretmen, psikolog ve PDR uzmanlarının

psikosozyal destek çalışmalarında doğrudan, diğerler uzmanların da dolaylı olarak yer aldıkları görülmüştür.

Van ve Erciş Depremlerinde depremden etkilenen gruplara, travmatize olmuş bireylere psikosozyal destek sunan görüşme yaptığımız uygulayıcıların neredeyse hiç birinin daha önce bir afet deneyimine sahip olmadığı görülmektedir(Tablo 23).

Tablo 23 Yerel Çalışmacıların Van-Erciş Depremi Öncesi Afet Sonrası Çalışma Deneyimi

	Sayı	%
Deneyimi olanlar	1	5,0
Deneyimi olmayanlar	19	95,0
Toplam	20	100,0

Yerel çalışmacılar ile yapılan görüşmelerde kendilerine afet sonrası psikosozyal destekler konusundaki bilgi birikimleri sorulduğunda görüşülen kişilerin yarısının bu konuda bir birikiminin olmadığı, 7 kişinin orta derecede, 3 kişinin ise çok iyi derecede bir bilgiye sahip olduğu görülmektedir (Tablo 24). Yerel çalışmacılar bu bilgiye lisans eğitimi, ilgili web sayfaları ve kişisel merak üzerinden ulaştıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum psikosozyal destek eğitimi konusunda yerelde önemli bir eksikliğin olduğunu göstermiştir.

Tablo 24 Yerel Çalışmacıların Psikosozyal Destek Konusundaki Bilgi Birikimi Derecesi

	Sayı	%
Çok iyi derecede	3	15,0
Orta derecede	7	35,0
Hiç	10	50,0
Toplam	20	100,0

Van-Erciş depremlerinde psikosozyal destek çalışmalarında yer alan uygulayıcıların birkaç kişi dışında çoğunluğu bu alanda bir deneyiminin olmadığı görülmektedir. Uygulayıcılar bu alandaki boşluğu lisans ve lisansüstü eğitimler süresince alınan derslerden, bireysel ilgi ve internetteki ilgili sayfalardan elde ettikleri bilgilerle doldurmaya başlamışlardır. Akabinde deprem bölgesine gelen ve bu konuda uzman olan kişi, grup ve sivil toplum örgütlerinin sağladıkları eğitimler yoluyla psikosozyal destekler konusunda bir birikime sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Bu eğitimleri sağlayan sivil toplum örgütleri olarak Türk Psikoloji Derneği, APHB, Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü, Kocaeli Üniversitesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi PDR Anabilim Dalı, Dünya Sağlık Örgütü, UNICEF, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sivil Savunma Kulübü; kişi olarak da Prof. Dr. Üstün Dökmen ve Prof. Dr. Filiz Demiröz isimleri ön plana çıkmıştır.

Yerel çalışmacıların depremden sonra psikososyal destek kapsamında yaptıkları çalışmalar aşağıda listelenmiştir:

- Çadır kent ve konteynir kentlerde psikososyal ihtiyaçları belirlemeye dönük saha çalışmaları
- Psikososyal destek çalışmalarını koordine edecek akreditasyon biriminin oluşturulması
- İncinebilir bireylerin tespiti, destek ve korumaya alma çalışmaları
- Türkiye'nin farklı bölgelerinden gelen uzmanların yönlendirilmesi
- Çadır kent ve konteynir kentlerde travma ve depresyon konusunda bilgilendirme çalışmaları
- Çocuklara yönelik etkinlikler
- Depremden etkilenen ve il dışına gönderilen engelli bireylere Van'a dönüşlerinde verilen psikososyal destekler
- Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği'nde (APHB) aktif çalışmalar
- Depremde yakınlarını kaybedenlere ulaşma psikososyal destek ve maddi destek çalışmaları
- Depremde gönüllü olarak çalışan AÇEV gibi sivil toplum örgütlerine psikolog uzman desteği sunma
- İNDA, Sınır Tanımayan Doktorlar gibi STK'ların psikososyal destek çalışmalarında uzman desteği
- Çadır kent ve konteynir kentlerde çocuklar ve ailelerle bireysel görüşmeler ve terapiler
- Psikososyal Destek Biriminin kurulması ve burada yürütülen çalışmalar
- Aile danışmanlığı eğitimleri
- Rehber öğretmenlere yönelik eğitimler
- Çadır kent ve konteynir kentlerde aile içi iletişim, aile içi şiddet ve madde bağımlılığı ile ilgili eğitimler
- Van'da görev yapan öğretmenlere verilen psikososyal destek eğitimleri
- Üniversitede öğrenci, akademik ve idari personele verilen psikososyal destek eğitimleri

Van-Erciş depremlerinde yürütülen psikososyal destek çalışmalarının depremzedeler üzerinde nasıl bir etki yarattığına ilişkin genel bilimsel dönütlerin alınmadığı görüşmecilerin tümü tarafından altı çizilen bir nokta olmuştur. Bunun yanında görüşmeciler yürütülen psikososyal destek çalışmalarının yarattığı en büyük etki olarak; çocuklara depremi unutturmak ve depremzedelere yanınızdayız mesajını vermek amacıyla yürütülen etkinlik (resim, tiyatro, müzik gibi) ve bireysel görüşmeleri işaret etmişlerdir.

*"Madde bağımlısı ve incinebilir bireyler üzerinde olumlu etkilere yol açtı."
(Rehber öğretmen, 26 Yaş, Van)*

“Katkıları somut olarak göremedim. Fakat çadır kentlerde çocuklara yönelik verilen eğitimler ailelere önemli bir destek oldu.” (PDR Uzmanı, 43 yaş, Van)

“Yakınlarını kaybeden depremzedelerle görüşmek çok olumluydu.” (Sosyal Hizmet Uzmanı, 32 yaş, Van)

“Sinema, resim ve müzik gibi sanatsal faaliyetler depremzedelerde pozitif sonuçlara yol açtı” (Psikolog, 41 yaş, Van)

“Depremden etkilenenler psikoloji ile psikiyatri farkını öğrendiler” (Psikolog, 29 Yaş, Van)

“Çocuklara yönelik eğitimlerimiz etkili olmuştu ki mesai başlamadan önce öğrenciler bizi bekliyordu.” (Çocuk Gelişimcisi, 22 Yaş, Erciş)

“Dışarıdan gelen uzmanlar bu bölgeyi tanıma imkanı buldu.” (Öğretmen, 29 Yaş, Erciş)

“Depremzedeler birileri yanımızda var duygusunu hissetti bu çok önemliydi.” (Öğretmen, Yaş 36, Erciş)

“Yapılan çalışmalar sorunu deşarj etme anlamında iyiydi.” (Öğretmen, Yaş 36, Van)

“Kapalı alanlara girmede zorluk, öfke kontrolünde zorluk, uyku sorunları gibi sıkıntıları bu çalışmalarla minimize ettiğimizi düşünüyorum.” (PDR Uzmanı, Yaş 29, Van)

Van-Erciş depremlerinde sunulan psikososyal çalışmaların yeterli olup olmadığı, söz konusu çalışmaların nitelik ve süre açısından nasıl olduğu görüşmecilere sorulduğunda görüşmecilerin büyük çoğunluğu deprem döneminde ortada çok sayıda uzman, çok sayıda etkinlik ve destek faaliyeti olmasına rağmen bir memnuniyetsizliğin var olduğunu dile getirmişlerdir. Görüşmecilerin diğer bir vurgusu, **koordinasyonsuzluk** ve yereldeki çatışmaların bu eksende yürütülen çalışmaları etkilediği şeklinde olmuştur. Bölgeye gönderilen uzmanların büyük çoğunluğunun afet eğitimleri ve deneyimlerinin olmaması ve uzman görevlendirmelerinin kısa süreli olmasının süreci olumsuz etkilediği vurgulanmıştır. Afet bölgesinde bulunan kurumların hazırlıksızlığı, psikososyal destek çalışmalarının konteynir kent ve çadır kentlerle sınırlı kalmış olması ve mahalle aralarına

ulaşılması da bir başka önemli sorun olarak dile getirilmiştir. Konuyla ilgili olarak AFAD İl Müdürü'nün şu sözleri çok anlamlı görünmektedir:

“Psikososyal destek çalışmaları için yapılan saha çalışmaları talep yaratmaktan başka bir işleve sahip olmadı. Psikososyal çalışmalara sayılara indirgenerek içleri ve işlevleri boşaltıldı.”

‘Psikososyal destek çalışmalarının ihtiyaca yönelik olarak verildiğini düşünüyor musunuz?’ sorusuna yerel çalışmacıların büyük bir kısmı desteklerin ihtiyaç analizi yapılmadan, bir varsayım üzerine verildiğini söylerken geri kalanlar ise ihtiyaç tespitleri doğrultusunda desteklerin sunulduğunu ifade etmişlerdir.

‘Depremzedelerin psikososyal anlamda en temel ihtiyaçları nelerdi?’ sorusuna uygulayıcılar genel olarak şu yanıtları vermişlerdir:

- Güvende olma duygusu
- Dinlenilme ihtiyacı
- Olan bitenin yarattığı etkileri anlayabilme
- Normal yaşama dönüşün nasıl sağlanacağı
- Korkuyu ve paniği yenebilme düşüncesi

Yaşanan depremlerden sonra ASPB tarafından uygulanan psikososyal müdahalenin güçlü ve zayıf yönleri yerel çalışmacılar tarafından aşağıdaki gibi değerlendirilmiştir (Tablo 25).

Tablo 25 ASPB Tarafından Sürdürülen Faaliyetlerin Güçlü ve Zayıf Yönleri

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
<ul style="list-style-type: none"> Deprem bölgesine çok sayıda uzmanın gelmiş olması Bütün bakanlık ve kurumlardan önce müdahale eden bir yapı oluşturması, bütün bileşenleriyle deprem bölgesinde olması Depremde yakınlarını kaybeden herkese ulaşması Ailelere çok hızlı bir şekilde nakdi yardım sağlaması Depremzedelere sosyal kaynak (gençlik merkezi, kadın kahvehanesi, çocuk kreşi gibi) sağlaması Çocuk, kadın ve yaşlılara yönelik faaliyetler Depremzedelerin psikososyal ihtiyaçlarını belirlemek amacıyla sahada güçlü bir kadronun varlığı Afet bölgesindeki bakanlık çalışanlarının iyi niyetli olması, canla başla çalışması Psikologlar eşliğinde sürdürülen terapiler 	<ul style="list-style-type: none"> Depremzedelere bire bir destek sunulamaması, çadır kent ve konteynir kent dışındaki depremzedelere psikososyal destek sunulamaması Deprem bölgesinde çok sayıda personel olmasına rağmen koordine olamaması Depreme hazırlıklı olmaması, faaliyetlerin spontane yürütülmesi, bir afet eylem planının olmaması Deprem bölgesine gelen sosyal çalışanların deneyimsiz ve afet sonrası müdahale konusunda yetersiz/bilgisiz olması İhtiyaç tespiti noktasında güçlü bir veri seti olmasına rağmen geri dönüş, iyileştirme ve geliştirme konusunda sınırlı kalması, sürdürülebilirliğinin zayıf olması Sosyal hizmetlerin önleyici modelini uygulayamaması

5.2.5. Sivil Toplum Kuruluşu Temsilcileri ile Yapılan Odak Grup Görüşmesi

STK'lar ile yapılan odak grup görüşmesine İnsan Hak ve Hürriyetleri Derneği (İHH), Rahmet Eli Gıda Bankası, İnsan-Der, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD) ve Van Kadın Derneği (VAKAD) davet edilmiştir. Görüşmeye İHH, ÇYDD ve VAKAD temsilcileri katılmıştır. STK temsilcileri ile yapılan görüşme yaklaşık iki saat sürmüştür.

Van-Erciş depremlerinde aktif olarak çalışan ve odak grup görüşmemize iştirak eden STK'ların faaliyetlerine bakıldığında hedef kitle olarak kadın ve çocuklara yönelik bir yoğunlaşma olduğu görülmektedir. Adı geçen sivil toplum örgütlerinin tümünde özellikle çocuklara yönelik oyun alanları oluşturma, kreş desteği ve eğitim çağındaki çocuklara maddi ve psiko-sosyal destek sunma çalışmalarının ön plana çıktığı anlaşılmaktadır.

İHH'nın kırk dönüm arsa üzerine bir konteynir kent kurması ve deprem bölgesi genelinde bir ihtiyaç analizi çalışması yürütmüş olması söz konusu STK'nın diğerlerine oranla daha geniş bir alanda hizmet sunduğunu ve geniş imkânlarla sahip olduğunu göstermektedir. STK'ların deprem sonrası çalışmalarında diğer kurum, kuruluş ve STK'larla işbirliği noktasında görece güçlü bir halka oluşturduğu diğer önemli bir noktayı oluşturmaktadır.

Tablo 26 STK'ların Deprem Sonrası Faaliyetleri

Sivil Toplum Kuruluşu	Yapılan Faaliyetler (Özellikle psikososyal faaliyetler)	Kimler Faydalandı?	Hangi Kurumlar ile Çalışıldı?
İnsan Hak ve Hürriyetleri Derneği (İHH)	Deprem sonrası ihtiyaç tespiti çalışmaları	Tüm depremzedeler	Van Hak ve Özgürlükler Platformu (VAHOP) Özgür-Der, Van Kardelenler Derneği, Umut Işığı, Semerkend ve Sendikalar
	Konteynır kent kurulumu	Tüm depremzedeler	
	Depremden etkilenen yetim çocuk tespiti ve giyim, gıda desteği	Çocuklar	
	Kadınlara yönelik sohbet ve toplanma mekanları	Kadınlar	
	İHH Gönüllüleri tarafından oluşturulan oyun alanları ve burada yürütülen faaliyetler	Çocuklar	
Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD)	Depremzede çocuklara yönelik ana sınıfı desteği ve oyuncak dağıtımı	Çocuklar	Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlüğü & İl Milli Eğitim Müdürlüğü
	Depremzede öğrencilere yönelik burs desteği	Gençler	
	YYÜ Öğrencilerine prefabrik derslik desteği	Üniversite öğrencileri	
	Depremden etkilene köylerde eğitim gören çocuklara kitap ve kırtasiye yardımı	Çocuklar	
Van Kadın Derneği (VAKAD)	Giyim ve gıda desteği	Aileler	Kadın Emeği Değerlendirme Vakfı, Mor Çatı, Uçan Süpürge
	Psiko-sosyal destek	Kadınlar	
	Çocuk bezi desteği	Kadınlar ve çocuklar	
	Çocuklara yönelik oyun ve terapiler ve kreş desteği	Çocuklarr	
	Depremden etkilenen köylerde yaşanan sıkıntıları ve sorunları tespit amacıyla yapılan ve yayına dönüştürülen KÖY GÜNLÜKLERİ çalışmaları	Kadınlar	

Farklı STK'ların deprem sonrasında psikososyal destek kapsamında yapmış olduğu çalışmalar incelendiğinde aynı hedef gruplara benzer hizmetlerin sunulduğu göze çarpmaktadır.

Ancak çoğu faaliyetin diğer kurum ve kuruluşlarla iş birliği içinde yürütülmüş olması destek faaliyetlerini güçlendirmiş ve daha çok kişiye ulaşılmasını sağlamıştır.

Odak grup görüşmesine katılan STK temsilcilerinin hepsi genel olarak deprem sonrası çalışmalarda bir koordinasyon probleminin olduğunu altını çizmişlerdir (Tablo 27).

VAKAD temsilcisi, sahada yürüttükleri çalışmaları yerel bir dernek olmalarına rağmen başarılı bulduklarını, işbirliği yaparak çok sayıda kadın ve çocuğa destek verdiklerinin altını çizmiştir. Deprem bölgesindeki **genel koordinasyonsuzluğa** dikkat çeken VAKAD temsilcisi gönüllü çalışanları ile bu sorunu aşmaya çalıştıklarını ifade etmiştir. Özellikle yardım ve hizmet konusunda ulaşılamayan mahalleleri hedef olarak belirlediklerini dile getirmiştir.

Tablo 27 STK'lar Tarafından Yürütülen Çalışmaların Güçlü ve Zayıf Yönleri

STK	Yürütülen Çalışmaların Güçlü Yönleri	Yürütülen Çalışmaların Zayıf Yönleri
Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD)	<ul style="list-style-type: none"> Üniversite öğrencilerine sağlanan burs ve prefabrik yurt imkânı 	<ul style="list-style-type: none"> Psikososyal destekler için yerelden paydaş ve destek bulamamak ÇYDD'ye yönelik deprem döneminde olumsuz propagandanın yapılması Koordinasyonsuzluk
İnsan Hak ve Hürriyetleri Derneği (İHH)	<ul style="list-style-type: none"> Barınma, hayatta kalma ve depremzedelerin yanında olmak 	<ul style="list-style-type: none"> Yetim çocuklara yönelik gerekli desteklerin sağlanamaması Yetersiz işbirliği
Van Kadın Derneği (VAKAD)	<ul style="list-style-type: none"> Çocuklara ve kadınlara yönelik yapılan destekler İhtiyaç tespit çalışmaları 	<ul style="list-style-type: none"> Koordinasyonsuzluk

ASPB'nin deprem bölgesinde psikososyal destek çalışmaları kapsamında çok sayıda faaliyet yürüttüğü bilinmektedir. Deprem bölgesinde çalışan STK'lara bakanlığın yürüttüğü çalışmaları süre, içerik ve hedef kitle gibi noktalarda nasıl bulduklarını sorduğumuzda görüşmeye katılan STK temsilcileri genel olarak deprem bölgesinde yürütülen çalışmaları sınırlı ve kısmen yetersiz bulduklarını ve yürütülen çalışmalarda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kimliğini belirgin bir şekilde göremediklerini şu sözlerle ifade etmişlerdir:

“Genel anlamda yapılan çalışmalar hakkında çok bilgim yok. Konteynır kentteki çalışmalarını sevmedim. Herkesi Kuran kurslarına yönlendiriyorlardı. Oradakiler eksiklikler olduğunu söylüyorlardı. Psikososyal çalışmalar çok etkili değildi.” (ÇYDD)

“Ben de ÇYDD temsilcisi gibi düşünüyorum. Pek bir şey görmedik, çocuklar için oyun alanları yapıldı ama hep kapalıydı. Kuran kursları çoğaldı o dönemde.” (VAKAD)

“Kâğıt üzerinde güzel çalışmalar vardı. Ama icraatta yapılan bir şey yoktu. Maddi anlamda güzel şeyler vardı, gördüm. Kadın evleri, kreşler vardı ama oradaki faaliyetler nasıldı bu konuda bir bilgim yok. Ergenler ve yetişkinler için psikologlar vardı. Depremden etkilenen kişilere o süreci atlattmak için ücretsiz programlar yapıldığını da biliyorum.” (İHH)

STK'lara UNICEF'in deprem bölgesinde yürüttüğü ya da finanse ettiği çalışmalar hakkında bilgi sahibi olup olmadığı sorulduğunda; UNICEF'in çalışmalarına ilişkin bu anlamda bir farkındalık oluşmadığı görülmektedir. Katılımcılardan biri genel olarak UNICEF'in çocuklara yönelik faaliyetler organize ettiğini duyduğunu fakat faaliyetlere tanıklık etmediğini vurgularken, diğer iki katılımcı ise deprem bölgesinde UNICEF'e ait herhangi bir faaliyet ve organizasyona rastlamadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum UNICEF tarafından sağlanan desteklerin yerel yönetimler yoluyla ulaştırılmış olması ve UNICEF yetkililerinin sahada doğrudan bir müdahalesinin olmaması ile açıklanabilir.

5.3. Uygunluk

Uygunluk kriteri, afet sonrası uygulanan psikososyal destek programlarının hedef grupların ihtiyaçlarıyla ne derece uyumlu olduğunu ve bu ihtiyaçları ne düzeyde karşılayabildiğini; bunun yanı sıra program çerçevesinde uygulanan psikososyal destek faaliyetlerinin UNICEF politika ve öncelikleriyle hangi boyutta ilgili olduğunu değerlendirmeyi amaçlamıştır.

Van-Erciş depremleri sonrasında, başta Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) olmak üzere bölgede çeşitli kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları tarafından uygulanan psikososyal destek faaliyetlerinin genel anlamda bölge halkının afet sonrası ihtiyaçları ile uyumlu olduğu ancak bazı alanlarda bir takım eksiklikler olduğu gözlenmiştir. UNICEF tarafından desteklenen ve Bakanlık bünyesindeki uzmanların psikososyal danışmanlık

konusunda kapasite artırımını hedefleyen eğitimlerin ise, daha önceden tespit edilen ihtiyaçlara göre geliştirilmiş olması eğitimlerin duruma ve ihtiyaçlara uyumlu olarak hazırlandığını göstermiştir.

İncelenen raporlar ve yapılan görüşmeler sonucunda, afet sonrasında ASPB başta olmak üzere, SB, MEB, Türk Kızılayı ve AFAD'ın yanı sıra birçok sivil toplum kuruluşunun psikososyal destek anlamında faaliyet gösterdiği belirlenmiştir. Bölgede afet sonrasında yapılan öncelikli çalışmalardan birisi olan ihtiyaç tespit çalışmaları depremden etkilenen kişilerin fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarını belirlemek üzere başta ASPB uzmanları tarafından olmak üzere hanelere ziyaretler ile gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar oldukça geniş kitleyi kapsamış ve incinebilir gruplar olarak kabul edilen, engelli, hamile, kronik hastalar, yaşlılar, yalnız kadınlar ve çocuklar da çalışmaya öncelikli olarak dahil edilmiştir.

Yapılan ziyaretlerde afetzedelere depremin psikolojik etkileri ile ilgili bilgilendirmeler yapılmış ve temel ihtiyaçlar da tespit edilerek kayıt altına alınmıştır. İhtiyaç analizi çalışmasından elde edilen verilere göre hanelerin sırasıyla gıda, giyim, çadır, battaniye, bebek bezi ihtiyaçları afet sonrasında ön plana çıkmaktadır. Depremden hemen sonra bakanlık personeli tarafından uygulanan ihtiyaç analizi çalışmaları incelendiğinde görülmektedir ki afetzedeler öncelikli olarak fiziksel ihtiyaçlarının karşılanmasını talep ederken psikolojik ve sosyal destek talepleri geri planda yer almıştır. Depremin kış koşullarında olması ve meydana gelen fiziksel yıkım göz önünde bulundurulunca barınma, battaniye gibi ihtiyaçların yoğun olarak ortaya çıkması ve psikolojik ihtiyaçların daha az belirtilmesi beklenebilecek bir durumdur. Ancak, fiziksel ihtiyaçların karşılanmasının da psikolojik destek sağlamış olduğu çeşitli görüşmelerde ifade edilmiştir. Psikososyal destek müdahalesinin en temel basamağı olan fiziksel koşulların normale döndürülmesi amacıyla sağlanan fiziksel destekler (barınma, gıda, ısınma gibi) daha geniş bir kitleye ulaşırken psikolojik ve sosyal desteklerin afet sonrası müdahale ile uyumlu bir şekilde gerçekleştiği ancak ihtiyaç sahibi herkese ulaşmadığı gözlenmiştir.

Hanehalkı anketlerinde hem fiziksel hem psikolojik ihtiyaçların 'çok fazla' olarak ifade edilmiş olması içinde bulunulan afet koşullarından kaynaklanmakla birlikte, yapılan ihtiyaç tespit çalışmalarının da karşılanması mümkün görünmeyen bir talep artışına neden olmuş olabileceği izlenimine ulaşılmıştır. Dolayısıyla yapılan çalışmalar, koşullarla uygun olsa bile birden fazla kurumun ve/veya yetkilinin benzer şekilde ihtiyaç tespiti yapmak için aynı hanelere yönelmiş olması ve talep edilen ihtiyaçların kurumlara iletilmesi ve ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasında aksaklıklar yaşanması ailelerin bu konudaki beklentilerinin karşılanamaması ve kurumlara olan güvenin zedelenmesi ile sonuçlanmış olabilir. Sonuç olarak deprem sonrası psikososyal müdahalenin önemli aşamalarından biri olan ihtiyaç

tespiti çalışmaları başarılı bir tarama ile uygulanmış olmakla beraber elde edilen verileri saklamada, ihtiyaçların kurumlara iletilmesinde, analiz etmede ve tespit edilen ihtiyaçların karşılanmasında eksik kalmıştır. ASPB'nin dönemsel faaliyet raporlarında toplanan veriler doğrultusunda ihtiyaçların ilgili kurumlara iletiildiği ve ihtiyaçların çoğunlukla karşılandığı vurgulanmış olsa da hanehalkı anketleri, yerel çalışanlar ve karar vericiler ile yapılan yüzyüze görüşmelerden elde edilen bilgiler, farklı kurumlar tarafından yazılmış raporlar ve ilgili dokümanların incelenmesi sonucunda uygulama süresinde ve faaliyetlerin izleme ve değerlendirmesi konusunda kurumsal ve kurumlar arası problemlerin olduğu görülmektedir.

Özellikle ihtiyaçların sevinde yaşanan sıkıntılar arasında, toplumun dile getirdiği hususlardan birisi ihtiyaçların geç karşılanması ve farklı kurumlar tarafından sürekli ziyaretler neticesinde geri dönüşün sağlanmamasıdır. Uygulayıcıların konuya ilişkin ifadeleri aşağıdaki gibidir.

“yapılan tespitlerin kısa zamanda sonuçlanmaması bizim inandırıcılığımızı zedeliyordu”(Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Uzmanı, 55 yaşında)

“ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarının zamanında karşılanamamasından kaynaklı güven eksikliğinden dolayı bizlere vatandaşların gereksiz bir işlem yaptığımızı belirtmesi. buna istinaden de sağlıklı bilgiler vermemesi” (ASPB Sosyal Çalışmacı, 30 yaşında)

“tespit edilen ihtiyaçların zamanında karşılanmadığına yönelik tepkiler aldım” (Sosyal Hizmet Merkezi, Sosyal Çalışmacı, 33 yaşında)

İhtiyaç analizleri çalışmaları ile hemen hemen her haneye ve kişiye ulaşarak başarılı bir tarama gerçekleştiren ASPB'nin, elde edilen verileri uygun ortama aktarmada ve analiz etmede istenilen düzeye ulaşamadığı ve ihtiyaçların sevinde aksamaların yaşandığı yapılan görüşmeler sonucunda belirlenmiştir. Uygulayıcılar ile yapılan görüşmelerde verilen desteklerin ihtiyaç analizinden bağımsız olarak planlandığı da ifade edilmiştir.

“Sahada yaptığımız çalışmalar ve tespitler zamanında yetkili merciler tarafından değerlendirilmedi” (ASPB Sosyal Hizmet Uzmanı, 27 yaşında)

Afet sonrasında verilen desteklere ilişkin vatandaşlardan yeterince geri bildirim alınmamış olması ve izleme- değerlendirme çalışmalarının sınırlı kalmış olması sahada çalışan personel ve yerel uygulayıcılar tarafından belirtilen ve uyumluluğu etkileyen bir

diğer etkendir. Bu duruma ilişkin uygulayıcıların ifadeleri aşağıdadır.

“katkıları somut olarak göremedim. Fakat çadır kentlerde çocuklara yönelik verilen eğitimler ailelere önemli bir destek oldu.” (PDR Uzmanı, 43 yaş, Van)

“tespit edilen ihtiyaçların zamanında karşılanmadığına yönelik tepkiler aldım. planlamanın olmadığı dikkat çekti” (Erkek, 33 yaş, Sosyal çalışmacı)

Dolayısıyla, ihtiyaç tespiti çalışmalarına titizlikle yer verilmesine rağmen belirlenen ihtiyaçların tümünün karşılanmaması ve ihtiyaçların temininin uzun zaman alması afetzedelerce memnuniyetsizliğe yol açmıştır.

Psikososyal destekler kapsamında, ASPB'nin planlama ve koordinasyonu ile birçok kurum aktif olarak faaliyet göstermiş ve Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği bu konuda öncülük etmiştir. Kurulan psikososyal destek çadırlarında çocuklara yönelik sosyal etkinlikler, gençlere yönelik bilgilendirme toplantıları, kadınlara yönelik afet sonrasında çocuklara nasıl yardımcı olabileceklerine dair bilgilendirmeler ve kadınlarla grup çalışmaları yapmıştır. UNICEF desteği ile de ilgili kurum uzmanlarına eğitimler ve danışmanlıklar verilmiş ve bu faaliyetlerin yürütülmesi için gereken konteynırların tedariki sağlanmıştır.

Bölgenin demografik özellikleri göz önüne alındığında, barınma için tahsis edilen çadırların ve konutların aile büyüklüğüyle uyumlu olmadığı gözlenmiştir. Bölgenin hanehalkı yapısından kaynaklanan bu sorunlara bireysel çadır dağıtımını yapılarak çözüm bulunmaya çalışılsa da, tam anlamıyla sorunun üstesinden gelinememiştir. Ayrıca, bölgenin iklim koşullarının sertliği göz önünde tutulduğunda verilen bazı çadır tiplerinin uygun olmaması da afetzedelerin ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamamıştır.

Afetzedelerin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurulduğunda, psikososyal desteklerin hedeflenen toplumun iyi olma haline ulaşmada genel anlamda olumlu bir katkı sağlandığı ve depremden etkilenen bireylerin psikososyal ihtiyaçları ile uyumlu olduğu gözlenmiştir. Uygulayıcılar ile yapılan görüşmelerde alınan geri bildirimler aşağıdaki gibidir.

“Madde bağımlısı ve incinebilir bireyler üzerinde olumlu etkilere yol açtı.” (Rehber öğretmen, 26 Yaş, Van)

“Yakınlarını kaybeden depremedelerle görüşmek çok olumluydu.” (Sosyal Hizmet Uzmanı, 32 yaş, Van)

“Sinema, resim ve müzik gibi sanatsal faaliyetler depremzedelerde pozitif sonuçlara yol açtı” (Psikolog, 41 yaş, Van)

Yapılan görüşmelerden ortaya çıkan sonuçlardan birisi il dışına göç eden bireylerin ihtiyaçlarına ulaşmada zorluklar yaşadığı ve daha mutsuz olduklarıdır.. Göç edilen illerdeki kültürel ve sosyal farklılıklar, ekonomik koşullar ve aile bireylerinden özellikle erkeklerin deprem bölgesinde kalması ile ayrı kalınması, aile yapısını olumsuz etkilemiştir. Özellikle okul çağında çocuğu olan aileler, çocukların göç edilen illerde uyum sağlayamaması, yeterince psikolojik destek alınamaması, sosyal dışlanma ve okula zorunlu ara verme gibi nedenlerin çocuklar üzerinde olumsuz etkiler doğurduğunu belirtmişlerdir.

Afetzede kadınların yaşadıklarına ilişkin ifadelerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

“Birden ayrılmanın yarattığı acı çok büyüktü, unutamıyordum.”

“Van’daki dayanışma ve komşuluk ilişkilerini gittiğimiz yerde bulamadık.”

“Çocuklar kendi evlerinde yaptıklarını yapamadıkları için problem oluyordu. Çocuklarımı dövmeğe başladım.”

Deprem yarattığı türbülânstan en çok etkilenen gruplardan biri olan kadınlara “deprem sonrasında en çok neyin eksikliğini hissettiniz?” sorusu yöneltildiğinde katılımcı kadınların hepsi deprem nedeniyle bir kısmı Van ve Erciş’te kalmış bir kısmı da göç etmiş bölünmüş aile tablosunun kendilerini üzdüklerini ve en çok bir bütün olarak ailelerini bir arada görme eksikliğini ve özlemine yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Dolayısıyla kadınların ihtiyaç duydukları aile desteği ve bütünlüğü alanında geçici göç ihtiyaçları ile uyumlu olamamıştır Göç ettikleri yerlerden manevi destek ile ayakta durmaya çalışan kadınlardan birisinin ifadesi aşağıdaki gibidir.

“Psikolojik desteğe çok ihtiyacımız vardı. Fakat bunu almak için bir isteğimiz olmadı, hiç aklımıza gelmedi. Birbirimize destek olduk.” (Evli, 35 yaş, Çocuk Sayısı:5)

Afetlerden etkilenen gruplar arasında en incinebilir ve hassas olan çocukların, deprem sonrasında sağlanan psikososyal destekler hakkında bilgi sahibi oldukları görülmüştür. Genel anlamda çocuklara sağlanan desteklerin kesintiye uğrayan eğitim hayatlarını tamamlayan nitelikte olması, dikkat dağıtan ve eğlendirici nitelikte sosyal aktivitelerin yapılmasının çocukların yaşamlarını normalize ettiğine ve iyi olma haline katkı sağladığına

göstermiştir. Bu konuda görüşülen çocuklardan birisinin yorumu aşağıdadır.

“Biz depremden sonra (okula) çadırlarda başlamıştık. Okuduğum “Eğitim Gönüllüleri” şey yapmışlar mesela okuldakileri bir otobüse toplayıp götürüyordular oraya müzik grubu olsun, resim olsun, spor olsun, oraya gidiyorduk orası da çok eğlenceliydi. Bilgisayar ihtiyacı filan oluyordu orada gidip biraz kafa dağıtıyorduk.” (H, 12, K, G1)

Fakat desteklerin geç sağlanması nedeniyle ihtiyacı tamamen karşılamadığı da belirtilmiştir. Genel anlamda çocuklara olumlu katkılar sunan desteklerin yeterli düzeyde olmayan yanlarından birisi sağlanan psikolojik desteklerdir. Genellikle okullardaki rehber öğretmenler aracılığıyla alınan desteklerde psikolojik desteğin tatmin edici olmadığı ifade edilmiştir.

*“Çocuklarıma okulun rehber hocası bir-iki seans verdi fakat uzun sürmedi.”
(Evli 40 yaş, Çocuk Sayısı: 6)*

Toplumun kültürel yapısı itibari ile aile ve akrabalarından alınan manevi desteğin toplumun iyi olma haline ulaşmasında önemli bir role sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Özellikle kadınlar ve çocuklar ile yapılan görüşmelerde yakınardan alınan yardımlar vurgulanmıştır. İl dışına göç eden kadınlardan alınan geri bildirimlere göre, Van'a geri dönmenin en büyük sebebi, yakınlarıyla beraber yaşama devam etme arzusudur. Bu nedenle il dışına göç etmenin psikososyal iyilik haline olumlu katkı sağlamak yerine aile ve akraba desteğinden mahrum kalma gibi olumsuz sonuçlar doğurduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Konuyla ilgili bir ifade aşağıdaki gibidir.

*“Uzun süredir görüşmediğimiz bir yakınımıza misafir olduk. Orada yakınlarımızın, arkadaşlarımızın ve komşularımızın desteğini çok aradık.”
(Evli, 51 yaş, Çocuk Sayısı:2)*

Van-Erciş depremleri sonrasında psikososyal destek çalışmalarında yer alan uygulayıcıların çoğunluğunun bu alanda bir deneyiminin olmadığı görülmüştür. Bu nedenle, bu alanda hizmet verecek uzmanların kapasitelerinin artırılmasını sağlamak amacıyla eğitim ihtiyacı ortaya çıkmış ve bu eğitimler UNICEF desteğiyle sağlanmıştır. Farklı tarihlerde verilen eğitimlerde katılımcılara ruhsal travma ve afetlerde ilgili kavramlar ve açıklamalar, afetlerde psikososyal gereksinim ve kaynak belirleme, ruhsal travmanın nedenleri ve psikolojik sonuçları, afetzedelere yardım ve yönlendirme, etik, insan ve çocuk hakları, afet zararlarını azaltma, önleme, hazırlık ve örgütlenme, medya ve diğer kuruluşlarla iletişim,

hizmet verenler için tükenmişlik, travma sonrası büyüme ve gelişme ile stres yönetimi gibi konular anlatılmıştır. Eğitime katılan uzmanlar ile yapılan görüşmelerde, eğitim içeriğinin ihtiyaçlarının tamamını kapsadığı ve afet sonrası müdahale konusunda son derece faydalı ve gerekli olduğu belirtilmiştir.

Eğitimler içerik olarak ihtiyaçlara tamamen cevap vermekle birlikte, eğitim zamanlamasında planlamanın yetersiz kaldığı saptanmıştır. Sahada çalışacak uzmanların çalışma planları oluşturulurken bilgi-beceri seviyesi ve deneyim gibi faktörlerin göz önünde bulundurulmadığı gözlenmiştir. Ayrıca eğitime katılan uzmanların önemli bir kısmının Van ve Erciş'ten döndükten sonra eğitimlere katılmış olması bölgeye eğitilmiş personel yönlendirilmesi konusunda zamanlama açısından sorunlar yaşandığını göstermektedir. Yapılan görüşmelerde katılımcıların yorumları aşağıdaki gibidir.

“Eğitimi sahada çalıştıktan sonra aldığımdan dolayı, almış olduğum eğitimin söz konusu çalışmada faydası olmamıştır” (Kadın, 31 yaş, Çocuk gelişim uzmanı)

Afet sonrasında bölgede uygulanan psikososyal destekler, bölgenin kültürel ve coğrafi konumu itibari ile yerel hassasiyetleri de içerecek şekilde yürütülmüştür. Ancak desteklerin ulaşmasında görev alan çeşitli bakanlık uzmanlarının bölge kültürüne yabancı olmalarının yarattığı olumsuzluklar da yaşanmıştır. Özellikle karar vericiler ile yapılan görüşmelerde çeşitli illerden ve bakanlıkların merkezlerinden bölgeye gönderilen uzmanların bölgenin hassasiyetleri konusunda çok bilgi ve deneyim sahibi olmadıkları ifade edilmiştir.

“Dışarıdan gelen uzmanların dil(Kürtçe) bilmemesi sürdürdüğümüz çalışmalarda sorunlara yol açıyordu.” (Müdür Yrd., 48 yaş, Van)

UNICEF, temel amaçları arasında yer alan ve incinebilir konumda olan çocuklara, yani savaş kurbanlarına, aşırı yoksulluk içindekilere, doğal afetlere uğrayanlara, şiddet ve sömürünün her biçiminden zarar görenlere ve engellilere özel koruma sağlanmasına büyük önem vermekte ve ortaya çıkan ihtiyaçların karşılanmasına destek olmaktadır. Afet sonrasında bölgede uygulanan psikososyal desteklerin başta çocuklar, engelliler, yaşlılar ve kadınlardan oluşan incinebilir grupları kapsamaları da UNICEF temel amaçlarına uyumlu olduğu görülmüştür.

UNICEF tüm kız ve erkek çocuklarının ilköğretim eğitimlerini tamamlamalarını sağlamak üzere ülkelerdeki ilgili kurumlarla işbirlikleri yapmaktadır. Bu kapsamda Van depremi sonrasında bölgede eğitim imkanlarının sürdürülebilmesi için konteynir sınıfların kurulmasına

kurulmasına destek verilmesi de UNICEF misyonuyla örtüşen faaliyetlerden birisidir.

UNICEF ve benzeri kurumların temel amaçlarından birisi de ülkelerde kapasite artırımı programlarına teknik ve mali destekler vermektir. Bu bağlamda, ilgili bakanlık uzmanlarına afet bölgesinde hizmet vermek üzere psikososyal destek eğitimlerinin düzenlenmesi ve insan kaynakları kapasitesinin artırılması UNICEF'in amaçlarıyla paralellik göstermiştir.

5.4. Kapsam

Psikososyal programlar ile ulaşılan hedef kitle ve coğrafi kapsam değerlendirilmesini kapsamaktadır.

Van-Erciş depremleri sonrasında, psikososyal faaliyetler başta deprem üssü Erciş ve Van il merkezinde yürütülmüştür. Faaliyetler coğrafi kapsam bakımından incelendiğinde, kırsal bölgelere ulaşmada yetersiz kaldığı görülmüştür. Uygulayıcılar ile yapılan görüşmelerde ise konteynır ve çadır kentler dışında kalan bölgelere desteklerin ulaşmasında yetersiz kaldığı ifade edilmiştir.

Afet sonrası incinebilir gruplara erişim ve onların ihtiyaçlarını karşılamak öncelikler arasında gelmekte ve başarının bir ölçüsü olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, bölgede yürütülen ihtiyaç analizi çalışmalarında incinebilir gruplar olarak anılan, engelliler, kronik hastalar, yaşlılar, hamile kadınlar ve çocuklara erişim sağlanmıştır. Hizmet verenlerin tüm ihtiyaç sahiplerine ulaştıkları kanaatinde olmalarına karşın hanehalkı anketlerine bakıldığında ihtiyaçların büyük oranda karşılanmadığı ifadelerinin ağırlıklı olduğu görülmektedir.

Van dışına göç eden ailelerin sağlanan psikososyal desteklere erişiminde sıkıntılar yaşanmıştır. Özellikle kendi imkanlarıyla göç eden ailelerin erişimi, devlet aracılığı ile göç edenlere göre daha eksik kalmıştır. Dolayısıyla kendi imkanlarıyla il dışına göç eden afetzedelerin sağlanan psikososyal desteklerin dışında kaldığı görülmektedir.

5.5. Etkinlik

Etkinlik kriteri kapsamında psikososyal desteklerin hedeflerle uyumlu olarak yürütülmesinde kurumların sahip olduğu insan kaynağı ve bütçe etkililiğinin değerlendirmesi yapılmıştır.

Program uygulaması sürecindeki para akışına ilişkin detaylı bilginin olmaması sebebiyle

maliyet etkinliğine yönelik bir analiz yapmak mümkün olmamıştır. Değerlendirilen temel iki faaliyetin farklı kaynaklar ile desteklenmiş olması - ASPB personeline verilen eğitim UNICEF, ASPB tarafından uygulanan psikososyal destekler ASPB tarafından fonlanmıştır - UNICEF'in uluslararası CERF fonu ile Türk hükümetinden gelen para akışının ayrı değerlendirilmesini gerektirmektedir. Türk Hükümeti tarafından deprem sonrası iyileştirme çalışmalarına aktarılan paranın 5.225.809.743 TL olduğu açıklanmıştır. Bunun yanında UNICEF'in CERF Fonu aracılığıyla psikososyal desteklerin güçlendirilmesine yönelik ayırmış olduğu bütçe 2.125.000 \$ ile toplam bütçenin %0,1'inden daha düşük bir orandır. Bu durum değerlendirilirken UNICEF'in süreç içerisindeki rolünün eğitimleri organize etmek ve eğitimin sürekliliği için fiziksel ihtiyaçları karşılamak olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak psikososyal destek personeline verilen eğitim ve zarar gören okulların yerine konteyner dersliklerin sağlanmasının Van ve Ercişte depremden etkilenen insanlar üzerinde çoğalan bir etki yaratacağı ön görülmüştür. Eğitimin zamanlaması ve konteyner kentler dışındaki halka ulaşılması konusunda aksamlar yaşanmış olsa da programın genel değerlendirmesine bakıldığında harcanan paranın psikososyal desteklerin sürdürülebilirliği ve ihtiyaçlar ile uyumlu olarak verimli kullanıldığı görülmüştür. Bu değerlendirme kapsamında ASPB tarafından uygulanan program faaliyetlerinin maliyet etkinliğine yönelik bir analiz yapılamamıştır. Değerlendirmenin öncelikli amacı program uygulamasının maliyet etkin olup olmadığını ortaya koymak olmadığı için, Değerlendirme Yönetim Komitesi'nin de almış olduğu karar doğrultusunda değerlendirme programın etkilerine odaklanarak yürütülmüştür.

Afet sonrasında bölgede uygulanan destek programları için yerel düzeyde kapasitenin kamu kurumlarınca henüz oluşturulmamış olması, afete yerinde müdahalenin gerekliliği kapsamında değerlendirildiğinde, donanımlı insan kaynaklarının arzu edilen düzeyde olmadığını göstermiştir. Dolayısıyla, bakanlık merkez personelleri ve çeşitli illerden görevlendirmeler ile afet bölgesine gönderilen uzmanlar tarafından psikososyal destek faaliyetleri yürütülmüştür.

Afet bölgesine gönderilen uzmanların psikososyal destek alanında deneyimsiz ve yeterince bilgili olmamaları, zorunlu görevlendirmeden dolayı mutsuz/motivasyonsuz olmaları ve bölgede yaşayan uzmanların kendilerinin de birer afetzede olması insan kaynaklarından alınabilecek verimin düşmesine yol açmıştır.

Özellikle bölgede afet yaşamış personel ile çalışmanın getirdiği dezavantajlar kısmen de olsa bir takım aksamalara neden olmuştur. Bu konuda karar vericilerin ifadeleri de aşağıdaki gibidir.

“Kurum personeline ulaşamıyorduk. Çünkü personel de depremzedeydi.” (Müdür, 40 yaş, Van)

“Bir kadın, bir anne ve bir depremzede olarak hem kurum yöneticisi olmak hem de gelen ekiplere eşlik etmek çok zordu.”(Müdür, 40 yaş, Van)

Bunun yanı sıra, bölgede faal olan kurumlar arasında koordinasyon eksikliği, kurumsal iletişim yetersizliği ve bölgeye gönderilen uzmanların kısa süreli görevlendirilmesi yürütülen faaliyetlerin etkinliği üzerinde olumsuz sonuçlara neden olmuştur. Kurumlar arası iletişim sağlanmasında yaşanan problemler bölge halkına sunulan destek faaliyetlerinde gecikmelere neden olmuştur. Yapılan görüşmeler neticesinde deprem bölgesinde ilk aşamalarda koordinasyonsuzluk ön plana çıkmış ve hem karar vericiler hem de uygulayıcılar, kurumlar arası diyalog ve iletişim sorununun var olduğunun altını çizmişlerdir. Deprem döneminde kurumlar arası koordinasyon ve iletişim konusunu karar vericiler ana hatlarıyla şu ifadelerle anlatmaya çalışmışlardır:

~~*“Bakanlık düzeyinde çok sayıda bakanlığın afet bölgesinde olması moral vericiydi. Fakat kurumlar arası bir yol haritası yoktu. Kurumsal kimlikle ön plana çıkma mücadelesi vardı.” (Genel Sekreter, 49 Yaş, Van)*~~

“Kurumlar arası diyalog eksikliği belirgindi. Ortada yığınla sorun ve talep vardı, işbirliği ve diyalog olmadığı için çözüm gecikiyordu.” (Müdür, 40 yaş, Van)

Depreme hazırlıksız yakalanmanın beraberinde getirdiği problemler, kurumlarca sürdürülen çalışmaların niteliğini etkileyen en önemli faktör olarak ön plana çıkmaktadır. Kurumlar arası koordinasyonun yanı sıra, yetki ve görev karmaşası da bahsedilen problemler arasında yer almaktadır. Özellikle ihtiyaç analiz çalışmaları sırasında birden fazla kurumun benzer çalışmalar yürütmesi ve toplanan verilerin ortak bir sistemde değerlendirilememesi ve belirlenen ihtiyaçlara yönelik desteklerin gecikmesi veya karşılanmaması afetzedeler üzerinde yürütülen çalışmaların güvenilirliğini zedelemiştir.

İlgili bakanlık uzmanlarına UNICEF desteği ile verilen eğitimlerin ihtiyaca yönelik ve kapsamlı olması önemli kapasite artırma araçlarından birisi olmakla beraber eğitimlerin katılımcıların bir kesimine sahadan döndükten sonra verilmesi ve ardından bölgede aktif olarak çalışmamaları eğitimlerin getireceği olumlu sonuçların sahaya yansımalarını en azından Van depremi özelindeki çalışmalar için sınırlandırmıştır.

5.6. Etkililik

Afet sonrasında uygulanan psikososyal programların etkililiği, programların belirlenen hedeflere ne kadar ulaşıldığının göstergesidir. Değerlendirme sırasında, UNICEF'in yürüttüğü psikososyal müdahalelerdeki temel hedefinin aşağıdakiler olduğu kabul edilmiştir.

- Psikososyal sağlık için uygun bakım ve iyileşme imkanları sağlayan ve çocukların, onların psikososyal sağlıklarını bozacak durumlara maruz kalmalarını önleyen bir ortamın teşvik edilmesi
- Psikososyal sağlıklarını bozacak durumlara maruz kalmış olan çocuklara yönelik olan sosyal ve psikolojik destek faaliyetlerinin güçlendirilerek psikososyal sorunlara müdahale edilmesi
- Psikososyal programları uygulamakla görevli personelin kapasitesinin güçlendirilmesi

Afet sonrası dönemlerde uygulanan psikososyal destek programları, psikolojik ve sosyal açıdan bireylerin yaşamlarının yeniden yapılanması sırasında onlara rehabilitasyon hizmeti verme ve destek sağlamayı hedeflemektedir. Psikososyal iyileşme için uygun bir ortamın teşvik edilmesi ve normal yaşama dönmede çocuklara yönelik düzenlenen destek faaliyetlerinin etkili olduğu görülmüştür. Uygulayıcıların ve çocukların ifadeleri aşağıdadır.

“Çocuklara yönelik eğitimlerimiz etkili olmuştu ki mesai başlamadan önce öğrenciler bizi bekliyordu.” (Çocuk Gelişimcisi, 22 Yaş, Erciş)

“Biz depremden sonra (okula) çadırlarda başlamıştık. Okuduğum “Eğitim Gönüllüleri” şey yapmışlar mesela okuldakileri bir otobüse toplayıp götürüyordular oraya müzik grubu olsun, resim olsun, spor olsun, oraya gidiyorduk orası da çok eğlenceliydi. Bilgisayar ihtiyacı filan oluyordu orada gidip biraz kafa dağıtıyorduk.” (H, 12, K, G1)

“Kapalı alanlara girmede zorluk, öfke kontrolünde zorluk, uyku sorunları gibi sıkıntıları bu çalışmalarla minimize ettiğimizi düşünüyorum.” (PDR Uzmanı, Yaş 29, Van)

“Sinema, resim ve müzik gibi sanatsal faaliyetler depremedelerde pozitif sonuçlara yol açtı” (Psikolog, 41 yaş, Van)

Ancak, çocuklara yönelik sağlanan destek hizmetlerinin sınırlı kaldığı da yapılan görüşmeler neticesine ortaya çıkmıştır. Özellikle, Van ili dışına göç eden ailelerin ve çocuklara yönelik psikososyal destek hizmetleri müdahalesinin kapsamı yetersiz kaldığı için istenilen etkiye ulaşılamamıştır. Çocuklar ve kadınlar ile yapılan görüşmeler neticesinde ihtiyaca göre yapılandırılmış, sürekli bir psikolojik desteğin verilmediği belirlenmiştir. Görüşülen kişiler yaşadıkları sorunları yakın akraba ve arkadaşlar tarafından sağlanan manevi destek ile aşmaya çalıştıklarının altını çizmişlerdir. Kendi imkânlarıyla il dışına çıkan kadınlarla yapılan odak grup görüşmesinde de kadınların psikososyal desteği yakın akrabalarından aldıkları görülmektedir. Kamu imkanlarıyla il dışına göç eden kadınlar psikolojik desteğe ihtiyaç duymalarına rağmen toplumsal tepki ve bu tarz bir alışkanlıklarının olmaması nedeniyle psikolojik destek almadıklarını belirtmişlerdir. Görüşülen kadınların bu konuya ilişkin ifadeleri aşağıdaki gibidir.

“Psikolojik desteğe çok ihtiyacımız vardı. Fakat bunu almak için bir isteğimiz olmadı, hiç aklımıza gelmedi. Birbirimize destek olduk.” (Evli, 35 yaş, Çocuk Sayısı:5)

“Psikoloğa gitme alışkanlığımız yoktu. Aklımıza da gelmedi.” (Bekâr, 21 yaş)

“Sorunum vardı, tepkilerden çekindiğim için gidemedim.” (Bekâr, 25 yaş)

“Gittiğimiz tesiste psikolog vardı. Ben gitmedim. Gidenleri de görmedim. Çünkü psikoloğa gitmek hoş görülüyordu.” (Bekâr, 27 yaş)

Psikolojik destek ile beraber hizmetlerin geniş bir kitleye tam anlamıyla ulaşamaması, programların hedeflediği çıktılara ulaşmada ancak kısmen başarılı olunduğu sonucunu göstermektedir.

UNICEF desteğiyle verilen eğitimler ilgili kurum uzmanlarının psikososyal müdahale alanında kapasitesini güçlendirmeyi hedeflemiş ve yapılan görüşmeler neticesinde bu konuda hedeflenen sonuca ulaşıldığı görülmüştür. Yapılan araştırmada eğitime katılan uzmanların eğitimi çok faydalı buldukları, özellikle ruhsal travmanın nedenleri ve psikolojik sonuçları, afetlerde psikososyal gereksinim ve kaynak belirleme ile ruhsal travma ve afetlerle ilgili kavram ve açıklamalar konularının saha çalışmalarında çok faydalı olduğu sonucu elde edilmiştir.

Uygulan psikososyal destek faaliyetlerinin beklenen hedeflere ne kadar ulaştığının takibinde kullanılacak araçlardan birisi olan izleme ve değerlendirme faaliyetlerinin programlar

içerisine dahil edilmemiş olması, verilen desteklerin etkililiğinin takibini imkansız kılmıştır. Yapılmış olan bu değerlendirme çalışması afet sonrası psikososyal müdahaleler konusunda afetlerde çalışacak tüm kurumlarla birlikte değerlendirilerek uygun politikaların geliştirilmesinde önemli bir adım olarak görülmektedir.

5.7. Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirlik, psikososyal programlara verilen değer, ulusal ihtiyaçlarla uyumluluk ve programların kurumsallaştırılmasına bağlı olarak yerelliğe dayalıdır. Bu bağlamda, afet sonrası uygulanan psikososyal destek programlarının sürdürülebilirliği ile ilgili güçlü yönlerin yansira geliştirilmesi gereken yönler de bulunmuştur.

ASPB ve UNICEF tarafından desteklenen afet sonrası psikososyal programlar aynı zamanda Milli Eğitim Bakanlığı, Türk Kızılay'ı, AFAD ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarınca da afet bölgesinde ve il dışına gidenler için ilgili illerde de yürütülmüştür. Van depremi sonrasında uygulanan psikososyal desteklerin özellikle yerelde hizmet veren kurumlarca yeterli kapasitenin olmaması, bölgede yaşayan uzmanların da birer afetzede olması ve başka illerden gelen uzmanların bölge kültürüne uyum sağlamakta zorluklar yaşamasına ek olarak kurumlar arası koordinasyon yetersizliği desteklerin sürdürülebilirliğine zarar vermiştir. Karar vericiler ile yapılan görüşmelerde, özellikle yetişkinlere sağlanan psikososyal desteklerin sürdürülebilir olmadığı ifade edilmiştir. ASPB desteği ile il dışına göç eden aileler ise gittikleri illerde sağlanan hizmetlerin devamlılığından kısmen memnun olduklarını ifade etmişlerdir.

Bütüncül olarak değerlendirme yapıldığında, afetzedelerin kamu kurumlarından beklediği psikososyal destek ziyaretlerinin ve afet sonrası genel bilgilendirme toplantılarının psikolojik destek faaliyetleri gibi afet sonrasında yeterli süre devam ettirilmemiştir. Öte yandan, çocuklar için okul imkanlarının iyileştirilmesi, eğitime devam edilebilmesi için eğitim desteği gibi konularda yapılan çalışmaların süreklilik arz etmiş olması sürdürülebilirlik anlamında olumlu uygulamalardır.

Sürdürülebilirliğin temel faktörlerinden birisi olan nitelikli insan kaynağının alt yapısı UNICEF desteği ile verilen eğitimler neticesinde oluşturulmaya başlanmış ve olumlu sonuçları yapılan görüşmelerde teyit edilmiştir. Türkiye'de psikososyal faaliyetlerin kamu politikalarına dahil edilmesinin henüz yeni olgunlaşan bir sosyal destek aracı olması ve UNICEF'in Van depremi sonrasında sağlamış olduğu eğitimler, psikososyal alanda özellikle ASPB ve AFAD'ın yaptığı ve planladığı eğitimler, sürdürülebilirlik bağlamında olumlu gelişmeler

olarak göze çarpmaktadır. Kurumların konuya ciddiyetle eğilmelerinin yanı sıra, kurum uzmanlarının da konuya aynı açıdan bakmaları, psikososyal desteklerin uygulanmasının geliştirilmesi anlamında memnun edici gelişmelerdir. Yapılan görüşmelerde uzmanlardan birisinin konuyla ilgili görüşü aşağıdaki gibidir.

“Yapılacak çalışmaların sadece afetlerden sonra değil sürekli olması gereklidir diye düşünüyorum. afetlerde psikososyal eğitimlerin devamının sağlanması.”(Erkek, 29 yaş, Psikolog)

5.8. Etki

Programların etkisi değerlendirilirken, programın hedef kitlesi olan afetzedelere verilen psikososyal destekler ile bakanlık uzmanlarına verilen eğitimlerin, uzun vadede ne gibi değişimlere yol açtığı irdelenmiştir. Etki ve sürdürülebilirlik birbirine çok bağlı olan kriterler olup, sürdürülebilirliğin zayıf olduğu yerlerde uygulanan programın etkisinin önemli boyutlara ulaşması pek mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla, programın sürdürülebilirliğinin zayıf kalması, istenilen düzeyde etki yaratılmasını olumsuz etkilemiştir. Ayrıca, değerlendirme çalışmasının verilen eğitimler ve psikososyal destekleri takiben yaklaşık iki buçuk yıl sonra yapılması, sağlanan hizmetlerin etkisini değerlendirmede bir takım sıkıntıları da beraberinde getirmektedir. Özellikle, değerlendirme kapsamında yapılan hane ziyaretlerinde, topluma sağlanan psikososyal desteklerin tam hatırlanamaması sorunu ile karşılaşmıştır. Genel anlamda deprem üssü Erçiş ilçesi ve Van merkezinde yürütülen psikososyal faaliyetlerin etkilerinin iki yerleşim yerinde farklı boyutlarda olduğu ve bu etkilerin kısmen olumlu olduğu saptanmıştır. İncinebilir gruplar arasında da desteklerin etkileri istatistiksel olarak farklılaşmakta ve pozitif etkilerin en fazla olduğu grup yetişkinler ve ergenler iken engelliler ve kronik hastalar desteklerin en az etki yarattığı hedef kitledir.

Deprem sonrasında Van ve ilçelerinde ekonomik hayat olumsuz etkilenmiş ve birçok kişi maddi zorluklar çekmiştir. Bu nedenle, deprem sonrasında uygulanan psikososyal destekler kapsamında istihdama yönelik bir takım uygulamalar da yapılmıştır. Hanehalkı araştırması sonuçlarına göre, çalışma durumunda deprem sonrası önemli farklılıklar meydana gelmediği görülmüştür. Afet sonrasında çocukların da çalışma oranında artış gözlenmemiştir.

Bölgede uygulanan psikososyal destek faaliyetleri kapsamında, yetişkinlere yönelik bireysel görüşmeler/terapiler afet sonrası bilgilendirme faaliyetleri, aile içi iletişime yönelik eğitimler ve psikolojik destek çalışmaları sağlanmıştır. Genel olarak yetişkinlere sağlanan

destekler yetişkinler üzerinde kalıcı etkilere kısmen neden olmakla beraber, aile üyelerinin birbirleri ile daha güzel geçinmeye başlamalarında, anne babaların afet sonrasında çocuklara nasıl davranmaları gerektiğini anlamalarında ve ailenin sosyal ilişkilerinin (komşuluk ve akrabalık) artmasında pozitif anlamda önemli etkiler gözlenmiştir (Tablo 9). Yapılan görüşmelerde aile içi ilişkilerin gelişmesinde alınan desteklerin önemli rol oynadığı görülmüştür. Van merkez ve Erçiş arasında ise istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamaktadır.

İl dışına göç eden kadınlar afet yerinde kalanlarla karşılaştırıldığında, gidilen illerde sunulan desteklerin etkisinin, memleketlerine dönmelerinden ötürü kalıcı olmadığı saptanmıştır.

Çocuklar

Afetlerden etkilenen hassas gruplardan çocuklara yönelik psikososyal destek faaliyetlerinin etkileri incelendiğinde, genel anlamda yetişkinlere nazaran olumlu etkilerin daha az olduğu görülmüştür. Çocuklar üzerinde olumlu etkilerin ön plana çıktığı hususlar, çocukların anne babalarıyla ilişkilerinin daha iyi olması ve arkadaşlarıyla olan ilişkilerinin gelişmesi şeklindedir (Tablo 10).

Ergenler

Hedef kitlenin önemli bileşenlerinden birisi olan ergenler, çocuklarla, yaşlılarla, kronik hastalarla ve engellilerle karşılaştırıldığında, sağlanan psikososyal desteklerin daha olumlu etkilerinin olduğu gözlenmiştir. (Tablo 13). Özellikle, ergen grubuna dahil olan çocuklardan Erçiş'te yaşayanların desteklerden daha olumlu etkilendiği de bulgular arasında yer almaktadır. Hemen hemen bütün aile bireylerinde olduğu gibi ergenlerinde anne babaları ve arkadaşları ile olan ilişkileri daha iyi olmuş ve uygulanan sosyal faaliyetlere katılımı sonucu depremin etkisiyle baş etmede daha iyi duruma gelmişlerdir (Tablo 11).

Yaşlılar

Deprem sonrasında yaşlıların sağlığı ve psikolojik durumu sadece bireylerin değil beraber yaşadıkları aile üyelerinin de yaşamını etkilemektedir. Bu nedenle, yaşlılara sağlanan psikososyal destekler özellikle korkuları yenme ve sağlık koşullarının iyileştirilmesi anlamında tüm aileyi olumlu etkilemektedir. Araştırma kapsamında elde edilen sonuçlara göre, yaşlıların deprem sonrasında sağlık koşullarının iyileşmesinden ötürü kendilerini sağlık konusunda daha güvenli hissetmişlerdir. Ek olarak, aile arasındaki ilişkilerin daha olumlu olması yaşlılar üzerinde olumlu etkilere neden olmuştur (Tablo 12). Fakat, deprem öncesi

eski yaşamlarına dönmeleri pek de kolay olmamıştır. Erçiş ve Van karşılaştırmasında ise diğer gruplarda olduğu gibi, Erçiş ilçesinde yürütülen yaşlılara yönelik destek programları daha etkili olmuştur.

Engelliler

İncinebilir gruplar içerisinde yer alan engelliler ve kronik hastalara yönelik sunulan psikososyal desteklerin etkileri diğer gruplara göre daha az olmuştur. Engelliler ve kronik hastalar, deprem sonrasında yürütülen faaliyetler neticesinde kendilerine önem verildiğini düşünmüşler ve daha dışa dönük olmaya başlamışlardır (Tablo 12). Diğer gruplarda olduğu gibi Erçiş’de yaşayan bireylerde etkilerinin daha olumlu olduğu gözlenmiştir.

Eğitim Alanlar

Bakanlık uzmanlarına verilen eğitimlerin uzun vadede etkilerinin son derece olumlu olduğu görülmüştür. Eğitim almayanlar ile de yapılan görüşmeler neticesinde, UNICEF desteği ile verilen eğitimlerin, alanda karşılaşılabilecek bütün hususları içermesi ve tamamen ihtiyaca göre hazırlanmış olması, katılımcılar tarafından altı çizilen noktalar olmuştur. Eğitim konularından ruhsal travma ve afetler ile ilgili kavramlar, ruhsal travmanın nedenleri ve psikolojik sonuçları ve afet zararlarını azaltma, önleme ve örgütlenme konuları saha çalışmaları en çok ihtiyaç duyulan alanlar olmuş ve uzmanlar bu anlamda eğitimin faydalarını görmüşlerdir. Eğitim sonrasında özellikle ihtiyaç tespiti ve bireysel psikolojik destek çalışmalarında faydalı olduğu ifade edilmiştir.

SONUÇLAR VE ÖĞRENİLEN DERSLER

Saha çalışmasının sonuçları incelenerek yapılan Van ve Erciş Depremleri sonrasında uygulanan psikososyal destek programının genel değerlendirmesi programın üç temel aşamasındaki zayıf ve güçlü yanları ortaya koymuştur (Tablo 28).

Tablo 28 Van - Erciş Depremleri Sonrasında Uygulanan Psikososyal Destek Programının Genel Değerlendirmesi

Değerlendirme Alanı	Zayıf Yanlar	Güçlü Yanlar
PSİKOSOSYAL DESTEK	<ul style="list-style-type: none"> Psikososyal destek sağlayan uzmanların ve yerel yöneticilerin deneyim ve bilgi eksikliği Verilen psikososyal desteklerin sürdürülebilir olmaması Yerel olmayan psikososyal destek sağlayan personelin kültürel adaptasyon sorunu Geçici göçün sebep olduğu olumsuzluklar İzleme ve değerlendirme çalışmalarının eksikliği ve afet sonrası ihtiyaçlara cevap verilmesinde yaşanan aksaklıklar	<ul style="list-style-type: none"> Çadır kentlerde özellikle kadınları ve çocukları hedef alan psikososyal destek aktiviteleri Bölgede çalışan çok sayıda psikososyal destek uzmanının depremden etkilenen kişilerin yanında olması ve onlara yol göstermesi Depremden etkilenen kişilerin ihtiyaçlarının belirlenmesine yönelik ihtiyaç analizini yapmak üzere hazırlıklı personelin bölgeye gönderilmesi
AFETE HAZIRLIKLIK	<ul style="list-style-type: none"> Farklı hedef gruplar için afet sonrası olası risklerin belirlenerek psikososyal destek faaliyetlerinin risk ve ihtiyaç odaklı hazırlanmasına olanak sağlayacak bir sosyo-ekonomik veritabanının bulunmaması	<ul style="list-style-type: none"> Afet durumunda uzman kurum personelinin harekete geçirecek kapasitenin olması
AFET YÖNETİMİ	<ul style="list-style-type: none"> Sorumlu kurumlar arasındaki iletişim ve koordinasyon eksikliği İhtiyaç tespiti sonrasında verilen psikososyal desteğe yönelik izleme ve değerlendirme çalışmalarının eksikliği Farklı kurumların aynı anda ihtiyaç tespit çalışması yapması	<ul style="list-style-type: none"> Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde çadır ve konteyner kentlerde verilen psikososyal destek hizmetlerine ilişkin düzenli raporlama yapılması

Değerlendirme sonuçları psikososyal destek çalışmalarının çok kurumlu, çok yönlü ve eş zamanlı yürütülen afet sonrası iyileştirme çalışmalarından bağımsız olmadığını göstermektedir. Bu nedenle, değerlendirmenin odağını afet sonrası iyileştirme çalışmalarından ayırmak mümkün olmamıştır. Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere yerel ve ulusal kaynaklar müdahalenin en güçlü yönünü oluşturmaktadır. Bununla birlikte, sonuçlar Van ve Erciş depremleri sonrasındaki süreçte bu kaynakların (insan kaynağı, para, zaman) iyi bir planlama ile daha etkili ve verimli kullanılabileceğini göstermiştir.

Kurum desteği altındaki kişilerin; örneğin öksüz ve yetimler, engelliler, yaşlılar, deprem sonrasında güvenilir bir ortamda kurum bakımının devam ettirilmesi amacıyla bir süreliğine başka illere transfer edilmeleri psikososyal iyilik hallerinin korunması için önemli olmuştur. Bunun yanısıra, soğuk hava şartları ve artçı sarsıntılar sebebi ile depremden etkilenen insanların çoğu kendi imkanları veya ASPB'nin desteği ile Van ve Erciş'i terk ederek başka illere yerleşmişlerdir. Van Depremi'ne özel olarak nitelendirilebilecek iklim, yerel kültür, coğrafi konum vb. bazı koşulların psikososyal destek çalışmalarını etkilemiş olması anlaşılır bir durum olmasına rağmen kısa veya uzun süreli göçün özellikle çocukları ve ailenin birliğini olumsuz etkilemiş olması depremden etkilenen insanların başka illere transfer edilmesinin ilk çözüm olarak sunulmaması gerektiğini göstermiştir. Van – Erciş depremleri gibi başka illere transferin zorunlu olduğu durumlarda insanların benzer kültürel yapıdaki, iklim koşulları benzer olan komşu kentlere yönlendirilmesinin daha olumlu etkileri olması beklenmektedir.

Van-Erciş depremleri sonrası verilen psikososyal desteklere genel olarak bakıldığında, ASPB bünyesindeki uzmanlardan oluşan psikososyal destek personeline verilen eğitim ve personelin Van ilinde dönüşümlü görevlendirilmesinin afet sonrası koşullar düşünülerek iyi planlanmış olduğu görülmektedir. Ancak, uygulama sürecinde afet bölgesinde ortaya çıkan beklenmeyen etkenler, çoklu aktör müdahalesi ve kurumlararası- kurum içi koordinasyon eksiklikleri gibi sebeplerden dolayı görevli personelin bazı sorunlarla karşılaştığı ve psikososyal müdahale modelinde önerilen aşamaları tam olarak takip edemediği görülmüştür.

Buna rağmen değerlendirme sonuçları göstermektedir ki, depremden etkilenen kişilere yönelik planlanan psikososyal destek çalışmaları, çadır ve konteyner kentlerle sınırlı kalmış olsa da öncelikli olarak risk grupları hedeflediği, insan hakları perspektifinde ve toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeterek planlanmıştır. Ancak, uygulama sürecinde olması gereken izleme ve değerlendirme çalışmalarının eksikliği karşılaşılan problemlerin ve başarı hikayelerinin takip edilmesine, varsa haksız veya yanlış uygulamaların tespit edilmesine engel olmuştur. İnsanlar birbirlerinden öğrenmektedir ve haksız bir uygulama

SONUÇLAR VE ÖĞRENİLEN DERSLER

deneyimleyen kişiler (örneğin bir çocuğun yapılan bir aktiviteye dahil edilmemesi ve bu olumsuz deneyimi diğer çocuklarla ve ailesiyle paylaşması) bu durumu etraftaki insanlarla paylaşarak ulaşılmak istenen sonucu olumsuz etkileyecek ve belki de geri dönüşü imkansız bir durum ortaya çıkacaktır. Program faaliyetlerinin insanlar üzerine ne gibi etkilere yol açtığını belirleyebilmek, öğrenilen dersler üzerinden çözüm önerileri oluşturabilmek için yapılması gereken izleme ve değerlendirme çalışmalarının eksikliğini aynı zamanda afete hazırlılık ve koordinasyon eksikliği ile bağlantılı olduğu görülmektedir.

Değerlendirme çalışması göstermektedir ki, afet durumunda özellikle çocuklar ve kadınlar ilk aşamada aile desteğine ihtiyaç duymaktadırlar. Buna ek olarak, aile desteğinin yanında verilen profesyonel destek aile birlikteliğini ve toplumsal dayanışmayı olumlu etkilemektedir.

Van ve Erciş Depremleri düşünüldüğünde, uygulanan psikososyal destek programının kısmen de olsa evrensel insan hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımını benimsemiş olduğu görülmektedir. Değerlendirilen programın incinebilir grupları önceliklendirmiş olduğu ve planlanan insan hakları eğitimlerinin ve kadınlara yönelik düzenlenen bazı faaliyetlerin programı bu bağlamda güçlü kıldığı söylenebilir. Bunun yanı sıra programın coğrafi kapsamının depremden etkilenen herkesi içerecek şekilde belirlenmiş olmaması, ihtiyaçların karşılanmasında yaşanan bazı aksaklıklar, sürdürülebilirliğin olmaması, izleme ve değerlendirme çalışmalarının eksikliği değerlendirilen programın zayıf yanlarını ortaya koymakta ve insan hakları perspektifinden değerlendirildiğinde kısmen uygun olduğu sonucuna ulaştırmaktadır.

Öğrenilen Dersler

Değerlendirme ve yapılan masabaşı taraması sonucunda Van-Erciş depreminden öğrenilen dersler doğrultusunda afet sonrası uygulanan psikososyal destek programlarına ilişkin ortaya çıkan temel noktalar aşağıdaki gibidir:

- Afet durumunda yerel psikososyal destek uzmanları (bakanlık personeli ve diğer uzmanlar) da depremden etkilenmekte ve psikososyal desteğe ihtiyaç duymaktadırlar.
- Yerel psikososyal destek çalışanları afetten etkilenene için ilk müdahalede (ihtiyaç tespiti çalışmaları, yönlendirme, izleme, koordinasyon) yer almak üzere gönüllü bir uzman ekibinin hazır olması gerekmektedir.
- Afetlerin nerede, ne zaman ve nasıl olduğu ile afetlerin çeşitleri farklılık göstermektedir. Bu farklılıkların insanları da farklı etkilediği aynı zamanda teorik bilginin bazen afet

sonrası müdahalede yeterli olmadığı görülmüştür. Bu nedenle, teorik bilgi gerçek uygulamada karşılaşılan olası hataları ve zorlukları, afetlerin insanlar üzerindeki kümülatif etkilerini önceden belirlemek için yeterli olmayabilir.

- Afet sonrasında psikososyal destek çalışmalarına katkı sunmak için başka illerden gelen uzmanlar farklı bir kültüre ve fiziksel koşullara uyum sağlamakta zorluk çekmektedirler.
- Yerel yöneticiler afet sonrasında psikososyal desteklere öncelik vermemektedirler. Genel olarak da yöneticiler afet sonrası iyileştirme çalışmalarının psikososyal boyutuna ilişkin yeterli bilgiye sahip değildirler.
- Psikososyal destek hizmetlerinin uygulanmasından sorumlu kurumlar arasındaki koordinasyon ve iş birliği yeterli değildir. Bu durum psikososyal desteğin verimliliğini ve etkililiğini olumsuz yönde etkilemektedir.
- ASPB tarafından yürütülen psikososyal destek programları sosyo-ekonomik faktörler, ve engelliler, yaşlılar, kronik hastalar ve çocukların afet incinebilirliği göz önünde bulundurularak hazırlanmamıştır. Bu durum deprem öncesi incinebilir grupları deprem sonrası diğer gruplara göre daha olumsuz etkilemiştir.
- Afet sonrası ihtiyaçların belirlenmesine yönelik çalışmaların farklı kurumlar tarafından yapılmış olması insanların talebini arttırırken hem kurumlara olan güvenin zedelenmesine neden olmuş hem de hizmetlerin izleme değerlendirmesinin yapılmasına engel olmuştur.
- Aile ve toplum için sunulan destek hizmetleri önceden tasarlanmış ve ihtiyaçlardan bağımsız olarak planlanmıştır. Bu nedenle uygulanan faaliyetlerin neyi amaçladığını ve sonuçta ne beklediğini tam anlamıyla belirlenmemiştir.
- Psikososyal destek aktivitelerinin her aşaması farklı grupları hedeflemekte ve profesyonel desteğe ihtiyaç duyan kişilerin sayısı bu aşamalarda (1. Aşama: temel hizmetler ve güvenlik; 2. Aşama: aile ve toplum hizmetleri; 3. Aşama odaklı, uzmanlaşmamış hizmetler; 4. Aşama: uzmanlaşmış hizmetler) (Şekil 3) başarılı uygulamalar doğrultusunda azalmaktadır. Müdahalenin profesyonel destek ile başlaması, 2. ve 3. aşamada desteğe ihtiyaç duyan kişilerin normal hayatlarına geri dönme süreçlerini uzatarak zaman içinde profesyonel desteğe ihtiyaç duyan kişilerin sayısının da artmasına sebep olmaktadır.
- Afet sonrası insanların kurum desteği veya kendi imkanları ile bir süreliğine başka şehirlere gönderilmesinin beklenen olumlu etkilerinden çok olumsuz etkileri olmaktadır.

SONUÇLAR VE ÖĞRENİLEN DERSLER

7.1. Psikososyal Müdahale Uygulamaları

Afete hazırlık

Afete hazırlığın en önemli bileşenlerinden olan ve Türkiye Afet Müdahale Planı'nın psikososyal destek hizmetlerinde depremden etkilenen herkesi kapsayacak şekilde geliştirilmesi, güncel tutulması ve il/bölge afet eylem planlarının oluşturulması bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Yerel psikososyal destek ekiplerinin uzun süreli bir destek sağlayabilmesi için kapasite güçlendirme çalışmaları yapılmalıdır. Bu kapsamda ilgili kurumların izleme ve değerlendirme kapasiteleri artırılarak belirli aralıklarla afet riski yüksek olan bölgelerde özellikle incinebilir gruplara (kadın, genç, çocuk, vb) ait veri toplanması ve özel afet sonrası destek programları geliştirilmelidir.

Diğer önemli bileşen olan eğitim ve bilinçlenme anlamında da büyük eksiklikler olduğu görülmektedir. Bu eksikliği gidermek için afet sonrası müdahalelere yönelik akademik çalışmaların yanı sıra üniversitelerde sosyal hizmet ve afet sonrası müdahale eğitimleri ilgili bölümlerde seçmeli ders olarak okutulmalı ve gelecekte afet müdahalesinde görev alacak personelin konuya hakim olması sağlanmalıdır. Ayrıca gerekli bilinci oluşturmak amacıyla ilk ve orta öğretimde farkındalık, koruyucu önlemler ve baş etme stratejileri konusunda eğitimler verilmelidir. Her yaşta bireye yönelik afet duyarlılığı ve hazırlıklı olma eğitimleri verilmeli ve bu eğitimler sadece okullarla sınırlı kalmamalıdır. Bu eğitimler aracılığıyla insanların afet sonrası öncelikli ihtiyaç sahipleri ve incinebilir gruplar hakkında da bilgi sahibi olması hedeflenmelidir.

Yerel Çalışanlara Verilen Psikososyal Destekler

Afet durumunda yerel psikososyal destek uzmanları ve diğer uzmanların kendileri de afet durumundan etkilenmekte ve psikososyal desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Bu nedenle, dışarıdan müdahalenin zamanında ve planlı bir şekilde yapılması gerekmektedir. Yerel uzmanların da uygulanan psikososyal müdahalede yer almaları beklenmektedir ancak aynı zamanda kendilerine de profesyonel destek sağlanması gerekmektedir. ASPB öncelikli olarak bölgede hizmet veren kurum personelinin ihtiyaçlarını belirleyerek yerel kaynakları psikososyal destek personelinin güçlendirilmesi ve afet bölgesinde görevlerini yapabilecek hale gelmeleri için seferber etmelidir. Bu durum düşünüldüğünde, ilk müdahale için (ihtiyaç analizi çalışmaları, yönlendirme, izleme ve koordinasyon) gönüllü ve hazırda bekleyen bir uzman ekibinin olması gerekmektedir. Bu ekip bakanlık içindeki gönüllülerden oluşmalı ve geçici olarak bölgede görevlendirilmelidir.

İhtiyaç analizleri

Afet sonrası psikososyal ihtiyaçlara yönelik yapılacak olan tespit çalışmaları bir sürecin parçası olarak tek elden koordine sağlanacak şekilde yürütülmelidir. İhtiyaç tespiti yapıldıktan hemen sonra tespit edilen ihtiyaçlar ilgili kurum ve/veya kişilere bildirilerek zamanında müdahalenin yapılması sağlanmalıdır. İhtiyaçların karşılanabilmesi için gerçekçi bir müdahale yürütülmesi için psikososyal desteklerden sorumlu kurumlar arasında düzenli bir iletişim ve geri bildirim mekanizması olması gerekmektedir.

Afetler sonrasında her afetzedenin temel ihtiyaçlarının karşılanması gerekliliği göz önünde bulundurularak, müdahale planlarında en çok zarar gören kesimler, özellikle incinebilirliği yüksek gruplar, olmak üzere temel ihtiyaçların tespiti ve karşılanmasına öncelik verilmelidir. Bu süreçte afetin ekonomik boyutu göz ardı edilmemeli, afet dönemlerinde ekonomik işleyişin yapısı ve bu alanda oluşan travmalar da afet sonrası psikososyal destek kapsamına alınmalıdır.

Afet bölgelerinde veri toplama tek elden ortak soru formları üzerinden sağlanmalıdır. İhtiyaç analizleri/saha çalışmaları tek elden yapılmalı ve bu analizlerde mevcut kaynakların tespitine de yer verilmelidir.

Değerlendirme çalışmasında görülmüştür ki tekrar eden ihtiyaç tespit çalışmaları depremden etkilenen kesimde bir talep artışına yol açmıştır. Toplanan nicel veri değerlendirildiğinde yüksek taleplere karşılık sağlanan hizmetlerin yeterli görünmediği ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla ihtiyaç tespit çalışmaları yapılırken bu durum göz önünde bulundurulmalıdır.

İzleme ve Değerlendirme

Afet sonrasında yürütülen programların kısıtlı olduğu konuların başında, izleme ve değerlendirme faaliyetlerinin yetersizliği gelmektedir. Dolayısı ile, afet sonrasında uygun, etkili etkin ve sürdürülebilir psikososyal destek çalışmalarının yürütülmesi için düzenli aralıklarla veri toplanması ve buna bağlı izleme değerlendirme çalışmalarının yapılması, programların hedeflere ne derecede ulaştığının takip edileceği sürdürülebilir geri bildirim mekanizmalarının geliştirilmesi önemlidir.

7.2. Afet Risk Yönetimi

Afet öncesine ilişkin öneriler üç ana başlık altında toplanmış olup bunlar özellikle kurumsal kapasite artırımı ve kurumlar arası işbirliğine yöneliktir. Ülkemizde afet öncesinde ve sonrasında ilişkin, mevzuatlar ile yetkilendirilmiş kurumların yapmış oldukları ve halen yürüttükleri önemli çalışmalar bulunmaktadır. Yapılan projeler ve araştırmalar arasında afet yönetimine ilişkin çalışmalar özellikle nitelik bakımından artırılmalı ve aşağıdaki konuları içermelidir.

- Bölgesel/Şehirselsel bazda afet bölgelerine yönelik kültürel, sosyal ve fiziksel risk analizlerin yapılarak risk haritalarının oluşturulması
- Afet bilgi sisteminin oluşturulması ve risk gruplarına yönelik önceden bir takım önlemlerin alınması
- Afet öncelikli illerin önceden tespit edilerek sosyo-ekonomik özellikler göz önünde bulundurularak psikososyal desteklerin planlanması
- Afete hazırlıkta farkındalığın ve bilincin artırılması için ailelere yönelik afete hazırlık eğitimlerinin ve projelerinin yürütülmesi
- Depremde yakınlarını kaybeden kişilerin daha fazla psikososyal desteğe ihtiyacı olduğu göz önünde bulundurularak destek programlarının bu durum gözetilerek düzenlenmesi

Kurumsal örgütlenme ve işbirlikleri kapsamında ise,

- Türkiye Afet Müdahale Planı'nın uygulanabilirliğinin artırılması
- Afet yönetimine ilişkin mevzuatın yeniden gözden geçirilmesi
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde disiplinlerarası bir yaklaşım ile Bakanlık Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezi vasıtasıyla tüm kamu kurumları ve sivil toplum örgütlerinin planlı ve koordineli hareket etmesinin sağlanması
- Gönüllülerin ve STK'ların güçlendirilmesi
- Afet eğitimi almış uzmanların istihdamı sağlanarak, olası afetler için meslek elemanlarına yönelik eğitimler verilmesi, deneyimsiz ve bu alanda eğitimi olmayan meslek elemanlarının yerine deneyimli meslek elemanlarının görevlendirilmesi ve tercihen gönüllü bir ekip oluşturulması
- Yöneticilerin Afet Yönetimi konusunda uzmanlaşması kapsamında eğitimlerin ilgili yöneticilere eğitimlerin verilmesi

AFAD. (2013). *Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP)*.

ASPB. (n.d.). *Kırmızı Montlular: Psikososyal Destek Çalışmaları*.

Baron, N. (2007). *catastrophes, On the road to peace of mind guidebook: An applied approach to training trainers who train teams to do psychosocial and mental health interventions in developing countries affected by*.

EERC, M. (2011). *23 Ekim 2011 MW 7.2 Van Depremi Sismik ve Yapısal Hasara İlişkin Saha Gözlemleri Raporu*.

Erdoğan, S. (n.d.). *Çocuk Vakfı - Depremi Çocuklar Üzerine Psikolojik Etkileri*.

IASC. (2007). *IASC Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings*. Geneva.

Long, A., & Perkins, D. D. (2002). *Neighborhood sense of community and social capital: A multi-level analysis*. In A. T. Fisher & C. C. Sonn (Eds.) *Psychological sense of community: Research, applications and implications*. New York: Plenum.

Macy, R., Macy, D., Gross, S., Rozelle, D., & Brighton, P. (2000). *Depremzede Öğrencilere Yönelik 15 Oturumluk Sınıf Temelli Psikososyal Müdahale Programı için İleri Düzey Eğitim El Kitabı*. T.C. MEB-UNICEF.

NATO. (2008). *Psychosocial Care for People Affected by Disasters and Major Incidents, A Model for Designing, Delivering and Managing Psychosocial Services for People Involved in Major Incidents, Conflict, Disasters and Terrorism*.

Prewitt Diaz, J. O., & Dayal, A. (2008). *Sense of Place: A Model for Community Based Psychosocial Support Programs*, *Australasian Journal of Disaster and Trauma Studies*.

(2012). *Van Depremi Psikososyal Destek Çalışmaları Sonuç Raporu*. Van: Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği.

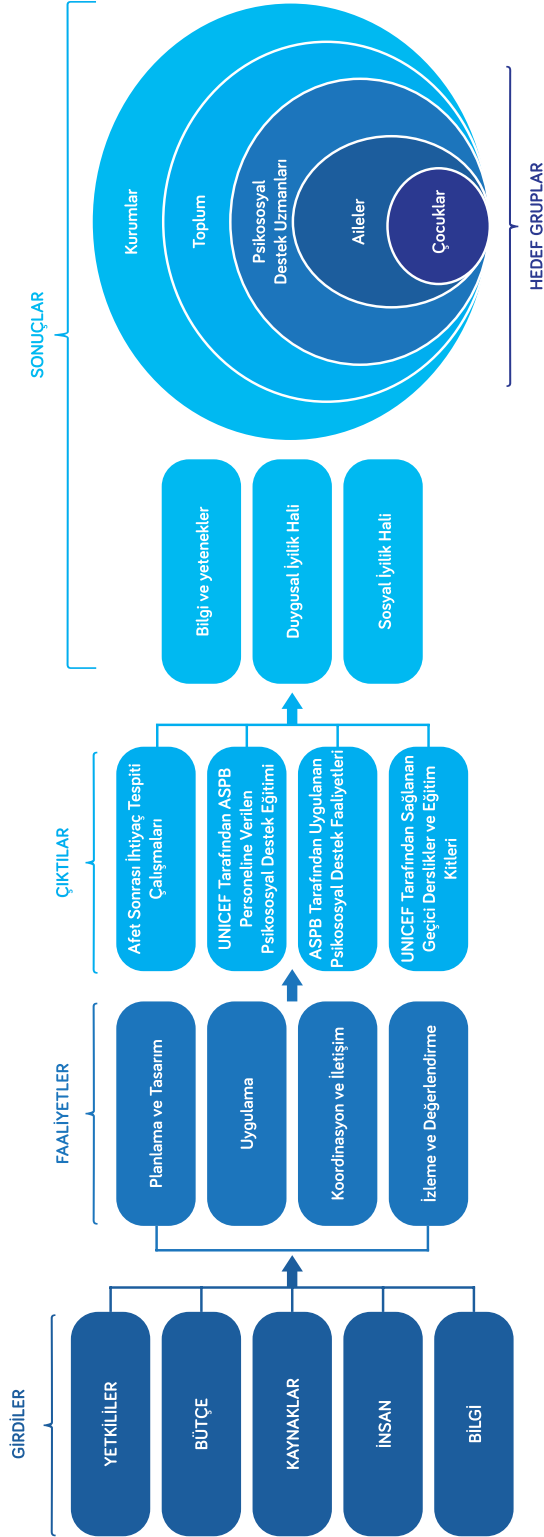
www.ifrc.org/en/what-we-do/health/psychosocial-support/. (n.d.).

Ek I - Değişim Teorisi

EK II - Hedef Gruplar, Programın Hedefleri, Değerlendirmenin Hedefleri ve Değerlendirme Araçları

HEDEF GRUPLAR	PROGRAMIN HEDEFLERİ	DEĞERLENDİRMENİN HEDEFLERİ	DEĞERLENDİRME ARAÇLARI
ÇOCUKLAR	Bilgi ve Beceri <ul style="list-style-type: none"> Çocukların okuldaki ve sosyal faaliyetlerdeki katılımının artırılması Çocukların depreme ve deprem sırasında ne yapmaları gerektiğine ilişkin bilgi düzeylerinin artırılması 	<ul style="list-style-type: none"> Deprem mağduru çocukların tümü eğitim faaliyetlerine katıldı mı? Çocuklar depreme ve deprem sırasında ne yapmaları gerektiğine ilişkin bilgiye sahipler mi? 	<ul style="list-style-type: none"> Çocuklarla yapılan odak grup görüşmeleri Öğretmenlerle yapılan derinlemesine görüşmeler
	Duyusal Açıdan İyi Olma Hali <ul style="list-style-type: none"> Güven duygusunun ve mutluluk düzeyinin artırılması Korku ve kaçınma düzeyinin azaltılması Davranış bozukluklarının azaltılması Çocukların aileleriyle ve akranlarıyla kurdukları iletişimin artırılması 	<ul style="list-style-type: none"> Deprem mağduru çocukların daha mutlu olup korkuları, kaçınma düzeyleri ve davranış bozuklukları azaldı mı? Çocuklar ihtiyaçlarını ve endişelerini yetişkinlere ve akranlarına anlatıyor mu? 	<ul style="list-style-type: none"> Çocuklarla yapılan odak grup görüşmeleri Saha çalışanlarıyla yapılan derinlemesine görüşmeler
	Sosyal Açıdan İyi Olma Hali <ul style="list-style-type: none"> Çocukların okul devam oranlarının ve okul başarıları düzeylerinin artırılması Çocukların akranlarıyla kurdukları ilişkilerde şiddet yanlısı değil işbirliği yanlısı olmalarının sağlanması Destekleyici yetişkinlerle (ebeveynler, öğretmenler) kurulan ilişkilerin sayısının ve kalitesinin artırılması 	<ul style="list-style-type: none"> Deprem mağduru çocukların tümü okula gidiyor mu? Deprem mağduru çocukların tümü akranlarıyla kurdukları ilişkilerde şiddet yanlısı değil işbirliği yanlısı bir tavır sergiliyor mu? Deprem mağduru çocukların tümü ebeveynleri ve öğretmenleriyle yapıcı ilişkiler kuruyor mu? 	<ul style="list-style-type: none"> Çocuklarla yapılan odak grup görüşmeleri Öğretmenlerle yapılan derinlemesine görüşmeler Hane halkı anketleri
AİLE (Yaşlı, Engelli, Ergen, Yaşlı)	Bilgi ve Beceri <ul style="list-style-type: none"> İletişim becerilerinin artırılması Ebeveynlik becerilerinin artırılması Ailelerin depreme ve deprem sırasında ne yapmaları gerektiğine ilişkin bilgi düzeylerinin artırılması 	<ul style="list-style-type: none"> Aileler kendi aralarında daha fazla iletişim kuruyor mu? Ebeveynler ebeveynlikte kendilerine daha fazla güveniyor ve olumlu ebeveynlik davranışı sergiliyor mu? Aileler depreme ve deprem sırasında ne yapmaları gerektiğine ilişkin daha fazla bilgi sahibi oldular mı? 	<ul style="list-style-type: none"> Kadınlarla yapılan odak grup görüşmeleri Saha çalışanlarıyla yapılan derinlemesine görüşmeler Hane halkı anketleri

HEDEF GRUPLAR	PROGRAMIN HEDEFLERİ	DEĞERLENDİRMENİN HEDEFLERİ	DEĞERLENDİRME ARAÇLARI
AİLE (Yaşlı, Engelli, Ergen, Yaşlı)	Duyusal Açından İyi Olma Hali <ul style="list-style-type: none"> Korku, uyarılma, kaçınma ve stres tepkilerinin azaltılması Aile üyelerinin birbirlerine verdiği desteğin artırılması Stresle başka çıkma becerilerinin artırılması	<ul style="list-style-type: none"> Aile üyeleri birbirini daha fazla destekliyor mu? Ailelerin stresle başa çıkma becerilerinde artış var mı? Aile üyelerinin stres tepkilerinde azalma var mı?	<ul style="list-style-type: none"> Kadınlarla yapılan odak grup görüşmeleri Hane halkı anketleri
	Sosyal Açından İyi Olma Hali <ul style="list-style-type: none"> Ailelerin sosyal ağlarının artırılması Ebeveynlerin okulla olan ilişkilerinin güçlendirilmesi ve çocuklarıyla ilgili diğer faaliyetlere katılımlarının artırılması Ailelerin sosyal faaliyetlere katılımlarının artırılması	<ul style="list-style-type: none"> Ailelerin sosyal bağlarında/ ağlarında ve sosyal faaliyetlere katılımlarında artış var mı? Ebeveynler çocuklarla ilgili olan kurumlara gidiyor ve faaliyetlere daha fazla katılıyor mu?	<ul style="list-style-type: none"> Yerel yönetimlerle yapılan derinlemesine görüşmeler Odak gruplar Hane halkı anketleri
TOPLUM	Bilgi ve Beceri <ul style="list-style-type: none"> Afetlerde verilen psikolojik tepkilere ilişkin bilgi düzeyinin artırılması Psikososyal stres etkenleriyle nasıl başa çıkılacağına ilişkin bilgi düzeyinin artırılması Topluluk üyelerinin birbirlerini nasıl destekleyeceklerine ilişkin bilgi düzeylerinin artırılması Depremlere ve ileride yaşanması muhtemel olan depremlerde neler yapılacağına ilişkin bilgi düzeyinin artırılması	<ul style="list-style-type: none"> Afetlerin yaratacağı psikososyal etkilere ilişkin bilgi düzeyinde artış var mı? Psikososyal stres etkenleriyle nasıl başa çıkılacağına ilişkin bilgi düzeyinde artış var mı? Topluluk üyelerinin birbirlerini nasıl destekleyeceklerine ilişkin bilgi düzeylerinde artış var mı? Depremlere ve ileride yaşanması muhtemel olan depremlerde neler yapılacağına ilişkin bilgi düzeyinde artış var mı?	<ul style="list-style-type: none"> Derinlemesine görüşmeler Odak gruplar Hane halkı anketleri Çevrim içi anketler
	Duyusal Açından İyi Olma Hali <ul style="list-style-type: none"> Günlük faaliyetlere katılımın artırılması Gelecek hakkında düşünme, plan yapma ve hayal kurma düzeyinin artırılması Uyarılma ve stres tepkilerinin azaltılması Psikolojik destek kaynaklarına ilişkin bilgi düzeyinin artırılması	<ul style="list-style-type: none"> Toplum günlük faaliyetlerine kaldığı yerden devam ediyor mu? Toplum gelecek hakkında düşünüyor, planlar yapıyor ve geleceğe dair hayal kuruyor mu? Toplumun uyarılma ve stres düzeylerinde azalma var mı? Toplum deprem hakkında konuşup depreme nasıl hazırlıklı olunacağını biliyor mu?	<ul style="list-style-type: none"> Derinlemesine görüşmeler Odak gruplar Hane halkı anketleri Çevrim içi anketler
	Duyusal Açından İyi Olma Hali <ul style="list-style-type: none"> Sosyal ve kültürel faaliyetlere katılımın artırılması Mevcut psikososyal destek kaynaklarının artırılması Sosyal yardım kurumlarının işlevinin artırılması	<ul style="list-style-type: none"> Toplum sosyal ve kültürel etkinliklere katılıyor mu? Toplumda daha fazla psikososyal destek mekanizması var mı? Sosyal yardım kurumları istenilen şekilde işliyor mu?	<ul style="list-style-type: none"> Derinlemesine görüşmeler Odak gruplar Hane halkı anketleri Çevrim içi anketler

HEDEF GRUPLAR	PROGRAMIN HEDEFLERİ	DEĞERLENDİRMENİN HEDEFLERİ	DEĞERLENDİRME ARAÇLARI
PSİKOSOSYAL ÇALIŞMACILAR	Bilgi ve Beceri <ul style="list-style-type: none"> Psikososyal sorunlara ilişkin bilgi düzeyinin artırılması Psikososyal stres tepkilerine ve başa çıkma yöntemlerine ilişkin bilgi düzeyinin artırılması Çocuklar, aileler ve topluluklarla işbirliği yapma konusundaki bilgi ve becerilerin artırılması Psikososyal müdahalelerin uygulanmasına ilişkin becerilerin artırılması 	<ul style="list-style-type: none"> Çalışanlar psikososyal sorunlara ilişkin daha fazla bilgiye sahip mi? Çalışanlar psikososyal stres tepkileri ve başa çıkma yöntemleri konusunda daha fazla bilgiye sahip mi? Çalışanların çocuklar, aileler ve topluluklarla işbirliği yapma konusundaki bilgi ve becerilerinde artış var mı? Çalışanlar psikososyal müdahalelerin uygulanmasında daha fazla beceriye sahip mi? 	<ul style="list-style-type: none"> ASPB personeline yönelik çevrim içi anketler ASPB personeliyle yapılan Odak Grup Görüşmeleri
	Duygusal Açıdan İyi Olma Hali <ul style="list-style-type: none"> Duygusal açıdan iyi olma düzeyinin artırılması Takım halinde çalışma becerisinin artırılması Stres ve tükenmişlik düzeyinin azaltılması 	<ul style="list-style-type: none"> Çalışanlar duygusal açıdan daha iyi bir durumda mı? Çalışanların takım halinde çalışma becerisinde artış var mı? Çalışanların stres tepkilerinde ve tükenmişlik düzeylerinde azalma var mı? 	<ul style="list-style-type: none"> ASPB personeline yönelik çevrim içi anketler ASPB personeliyle yapılan Odak Grup Görüşmeleri
	Sosyal Açıdan İyi Olma Hali <ul style="list-style-type: none"> Kurumları tarafından desteklendiklerine ilişkin inancın artırılması Kurumlarına duydukları güvenin artırılması 	<ul style="list-style-type: none"> Çalışanlar bağlı oldukları kurum tarafından desteklendiklerini hissediyorlar mı? Çalışanlar bağlı oldukları kuruma daha fazla güven duyuyorlar mı? 	<ul style="list-style-type: none"> ASPB personeline yönelik çevrim içi anketler ASPB personeliyle yapılan Odak Grup Görüşmeleri

EK III - Van ve Erciş Depremleri Sonrası Yürütülen Temel Faaliyetler¹³

TEMEL FAALİYETLER	İÇERİK	HİZMET SUNUCU	HEDEF GRUP						YER
			PERSONEL	HANE HALKI	KADIN	ÇOCUK	YAŞLI	ENGELLI	
1 ACİL MÜDAHALE									
BARINMA	Deprem mağduru 175.000 kişiye kalacak yer temin etmek amacıyla 35 adet konteynır kent kurulması	AFAD		X	X	X	X	X	VAN / ERCİŞ
	Deprem mağduru 43.000 kişi için bir giyim çarşısı kurulması	AFAD		X	X	X	X	X	VAN / ERCİŞ
	Van İli Erciş İlçesi'nde; 3 çadırkent (Yenişehir, Yüzüncü Yıl ve Belediye Stadyumları), 1 Mevlanakent (Van Gölü) ve 3 konteynırkent (Umutkent, Çelebibağ, Haydarbey) kurulması	KIZILAY ¹⁴		X	X	X	X	X	ERCİŞ
	Van Merkez'de 2 Mevlanakent (İşgem, Seyrantepe) ve 2 çadırkent (Et ve Balık Kurumu, 75. Yıl) kurulması	KIZILAY		X	X	X	X	X	VAN
BESLENME	28.10.2011-29.02.2012 tarihleri arasında toplam 3.410.195 kişi/kap sıcak yemek dağıtımı yapılması	KIZILAY		X	X	X	X	X	VAN / ERCİŞ
	3.183.538 adet ekmek dağıtımı	KIZILAY		X	X	X	X	X	VAN / ERCİŞ
	35.432 aileye (177.160 kişi) kuru gıda yardımı	KIZILAY		X	X	X	X	X	VAN / ERCİŞ
GÜVENLİK	Yaklaşık 200.000 ev için Hasar Tespiti yapılması	AFAD							VAN / ERCİŞ
2 PSİKOLOJİK İLK YARDIM (psikolojik ilk yardım, afetlerin ve terör faaliyetlerinin hemen ardından yaşanan üzüntüyü hafifletmek ve kısa/uzun vadede topluma tekrar adapte olarak normal hayata dönülmesini desteklemek amacıyla benimsenen kanıta dayalı modüler bir yaklaşımdır*)									
KOORDİNASYON	Psikososyal Destek Faaliyetlerinin Planlaması ve Yürütülmesi	ASPB	X	X	X	X	X	X	VAN / ERCİŞ
SAHA TARAMASI	Hane Ziyaretleri	ASPB SB		X	X	X	X	X	VAN / ERCİŞ
	İhtiyaç Değerlendirmesi	ASPB KIZILAY APHB ¹⁵ SB		X	X	X	X	X	VAN / ERCİŞ
	Veri Kaydı	ASPB		X	X	X	X	X	VAN / ERCİŞ

¹³Faaliyetler tanımlanırken UNICEF'in işbirliği içerisinde olduğu sivil toplum kuruluşlarının dışında kalan ulusal ve uluslararası örgütlerin faaliyetleri bu tabloya dahil edilmemiştir.

¹⁴Kızılay, APHB bünyesinde olmasına rağmen Değerlendirme Çalışması'nın Danışma Kurulu'nda olması dolayısıyla bu tablo özelinde faaliyetlerinin ayrıştırılması uygun görülmüştür.

¹⁵Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği.

TEMEL FAALİYETLER	İÇERİK	HİZMET SUNUCU	HEDEF GRUP						YER
			PERSONEL	HANE HALKI	KADIN	ÇOCUK	YAŞLI	ENGELLİ	
SEVK ve TAKİP	Karşlanması gereken ihtiyaçların takibi	ASPB		X	X	X	X	X	VAN / ERCİŞ
	Psikiyatrik desteğe ihtiyaç duyan kişilerin ilgili noktalara sevk edilmesi	SB KIZILAY APHB		X	X	X	X	X	VAN / ERCİŞ
	Nakdi ve ayni yardım	ASPB		X	X	X	X	X	VAN / ERCİŞ
	Kişilerin diğer şehirlere gönderilmesi	ASPB		X	X	X	X	X	VAN / ERCİŞ
PSIKOSOSYAL DESTEK	Psikososyal çalışmacılar, yöneticiler, teknik personel ve çocuklara destek verecek psikososyal danışmanlarla ile toplantılar yapılması	UNICEF				X			VAN / ERCİŞ
	Psikososyal destek faaliyetleri için 4 adet konteynır tedarik edilmesi	UNICEF		X	X	X	X	X	VAN / ERCİŞ
	Kurulan psikososyal destek çadırlarında çocuklarla oyun ve boyama etkinlikleri, gençlerle afetlerin psikososyal etkileri ve başa çıkma yöntemleri ile ilgili bilgilendirme toplantıları yapılması	KIZILAY				X			VAN / ERCİŞ
	Kadınlarla çocukların afet sonrası gösterdiği tepkiler ve çocuklara nasıl yardımcı olabilecekleri konuları ile ilgili bilgilendirme toplantıları yapılması	KIZILAY			X				VAN / ERCİŞ
	Türk Kızılay personeli ile psikolojik anlamlandırma ve bilgilendirme çalışması yapılması	KIZILAY	X						ERCİŞ
	Psikososyal destek çadırlarının kurulması	APHB		X	X	X	X	X	VAN / ERCİŞ
	24 kişiden oluşan psikososyal destek ekibinin harekete geçirilmesi	APHB		X	X	X	X	X	VAN / ERCİŞ
	Umutsuzluk, kadına karşı şiddet ve çocuklarla iletişim konularında konuşmak üzere buluşmalar düzenlenmesi	APHB		X	X	X	X	X	VAN / ERCİŞ
	Kadınlarla grup çalışması yapılması	KIZILAY			X				VAN / ERCİŞ
	Evde Bakım	ASPB		X	X	X	X	X	VAN / ERCİŞ
	Kurumda Bakım	ASPB		X	X	X	X	X	VAN / ERCİŞ
	Psikolojik Destek Çadırları	SB		X	X	X	X	X	VAN / ERCİŞ

TEMEL FAALİYETLER	İÇERİK	HİZMET SUNUCU	HEDEF GRUP						YER
			PERSONEL	HANE HALKI	KADIN	ÇOCUK	YAŞLI	ENGELLI	
	Psikolojik Destek Ekipleri hakkında bilgi veren Broşürün dağıtılması	SB		X	X	X	X	X	VAN / ERCİŞ
3 TOPLUMUN HAREKETE GEÇİRİLMESİ									
KONTEYNIRLERDEN OLUŞAN 13 YERLEŞİM YERİNDE SOSYAL HİZMET MERKEZLERİ KURULMASI	Okul Öncesi Eğitim	ASPB				X			VAN / ERCİŞ
	Kütüphane Hizmetleri	ASPB		X	X	X	X	X	VAN / ERCİŞ
	Sosyal Faaliyetler	ASPB		X	X	X	X		VAN / ERCİŞ
	Eğitimler ve Seminerler	ASPB		X	X	X			VAN / ERCİŞ
	Kurslar (satranç, tiyatro, müzik, resim vs.)	ASPB		X	X	X			VAN / ERCİŞ
	Kadınlara yönelik eğitimler	SB			X				VAN / ERCİŞ
	Deprem mağduru insanlara yönelik sosyal faaliyetler	SB		X	X	X	X	X	VAN / ERCİŞ
ZİYARET PROJESİ	Deprem mağduru göçmen ailelere yapılan hane ziyaretleri	ASPB		X					VAN / ERCİŞ
DESTEK EĞİTİMİ	Deprem mağduru 5-6 yaşındaki çocuklar için ana sınıfı	MEB				X			VAN / ERCİŞ
	80 konteynirin 40 adet derslik ve 11 konteynirin de tuvalet olacak şekilde düzenlenmesi	UNICEF				X			VAN / ERCİŞ
	200 adet Erken Çocukluk Gelişim Setinin, 201 adet Eğlence Setinin tedarik edilmesi	UNICEF				X			VAN / ERCİŞ
4 SAHA ÇALIŞANLARINA DESTEK									
SAHA ÇALIŞANLARININ EĞİTİLMESİ	208 adet bakanlık personelinin saha çalışmasından önce ve sonra eğitime katılması	UNICEF	X						ANKARA
	Van ve Erciş'teki Sağlık Bakanlığı çalışanlarını destekleme ve yeterlilik geliştirme eğitim etkinliği	SB Dünya Sağlık Örgütü APHB	X						VAN
SAHA ÇALIŞANLARININ KONAKLAMASI	Saha çalışanlarına kalacak yer temin etmek üzere 8 adet konteynir ayrılması	UNICEF	X						VAN / ERCİŞ

EK IV Değerlendirme Tablosu

Bulgular: Sorunların Tanımı	Kanıtlar: Bulguları Doğrulayan Kaynaklar	Öneriler
Psikososyal destek sağlayan uzmanların deneyim eksikliği	<ul style="list-style-type: none"> Kurum personeline yönelik çevrim içi anketler Karar vericiler ile yapılan derinlemesine görüşmeler	<ul style="list-style-type: none"> Psikososyal destek sağlayan uzmanlara ve kurum personeline yönelik sürekli eğitimler verilmesi ve bölge koşullarına paralel olarak uygulama alıştırmaları yapılmalıdır.
Geçici olarak başka illere göç eden ailelerin yaşadıkları sorunlar	<ul style="list-style-type: none"> İl dışına giden kadınlarla yapılan derinlemesine görüşmeler Hanehalkı anketleri	<ul style="list-style-type: none"> İlk aşamada afetzedelerin bölge dışındaki illere göç etmesinin teşvik edilmemelidir. Kültürel farklılıklar ve iklim koşulları göz önünde bulundurularak geçici yerleşim planları hazırlanmalıdır.
Psikososyal destek personelinin bölge kültürüne uyum sorunları yaşaması	<ul style="list-style-type: none"> Kurum personeline yönelik çevrim içi anketler Karar vericiler ile yapılan derinlemesine görüşmeler	<ul style="list-style-type: none"> Afet bölgesi dışından psikososyal destek için görevlendirilen uzmanlara uygulama öncesi bölgenin kültürel farklılıklar ve hassasiyetlere ilişkin oryantasyon eğitimleri verilmelidir.
Afet sonrası psikososyal destek verilmesinden sorumlu ilgili kurumlar arasındaki koordinasyon ve işbirliği eksikliği	<ul style="list-style-type: none"> Kurum personeline yönelik çevrim içi anketler Karar vericiler ile yapılan derinlemesine görüşmeler Yerel uygulayıcılar ile yapılan derinlemesine görüşmeler Hanehalkı anketleri	<ul style="list-style-type: none"> Afet yönetim mevzuatı psikososyal müdahalede kurumlar arası iletişim göz önünde bulundurularak yeniden gözden geçirilmelidir. Türkiye Afet Müdahale Planı'nın uygulanabilirliğinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Sorumlu kurumlar arasındaki koordinasyon ve işbirliğini arttırmak amacıyla afet öncesi uygulamalar yapılmalıdır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde disiplinlerarası bir yaklaşım ile bir afet koordinasyon merkezi oluşturulmalıdır. Gönüllüler ve STK'lar arasındaki koordinasyon artırılmalıdır.

<p>Psikosozyal destek programlarını şekillendirecek bir sosyo-ekonomik veritabanının olmaması</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hanehalkı anketleri • Çocuklar ile yapılan odak grup görüşmeleri • Kurum personeli ile yapılan odak grup görüşmeleri • Yerel uygulayıcılar ile yapılan derinlemesine görüşmeler • Karar vericiler ile yapılan derinlemesine görüşmeler • Kurum personeli ile yapılan çevrim içi anketler • Uzman görüşü	<ul style="list-style-type: none"> • Afet riski olan bölgelerde bölge ve il bazında kültürel, sosyal ve fiziksel risk analizlerini içeren risk haritaları oluşturulmalıdır. • Psikososyal destek çalışmaları ulusal afet müdahale planı göz önünde bulundurularak planlanmalı ve uygulanmalıdır. • Kırılgan gruplara ilişkin olarak risk haritaları oluşturulmalıdır. • Afet yönetimi bilgi sistemi oluşturularak afet öncesinde risk gruplarına ait bilgi toplanmalıdır. • Afet riski yüksek iller belirlenmeli ve psikososyal destek programları bu illerin sosyo-ekonomik koşulları da göz önünde bulundurularak planlanmalıdır.
<p>İhtiyaç belirleme çalışmalarındaki çok aktörlü müdahale</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hanehalkı anketleri • Yerel uygulayıcılar ile yapılan derinlemesine görüşmeler • Karar vericiler ile yapılan derinlemesine görüşmeler • Kurum personeli ile yapılan çevrim içi anketler	<ul style="list-style-type: none"> • Afet sonrası psikososyal ihtiyaçların belirlenmesine yönelik veri toplama çalışmaları tek elden ortak soru formları üzerinden sağlanmalı ve bu analizlerde mevcut kaynakların tespitine de yer verilmelidir. • İhtiyaç tespiti yapıldıktan hemen sonra tespit edilen ihtiyaçlar ilgili kurum ve/veya kişilere bildirilerek zamanında müdahalenin yapılması sağlanmalıdır. • İhtiyaçların karşılanabilmesi için gerçekçi bir müdahale yürütülmesi için psikososyal desteklerden sorumlu kurumlar arasında düzenli bir iletişim ve geri bildirim mekanizması olması gerekmektedir. • İhtiyaç tespit çalışmaları sonrasında ortaya çıkabilecek talep artışına karşı hazırlıklı olunmalı ve gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaşılmaya çalışılmalıdır.

Psikososyal desteklerin sürdürülebilirliğinin olmaması	<ul style="list-style-type: none"> • İl dışına giden kadınlar ile yapılan derinlemesine görüşmeler • Hanehalkı anketleri • Çocuklar ile yapılan odak grup görüşmeleri • Uzman görüşü	<ul style="list-style-type: none"> • İl Afet Eylem Planları oluşturularak afet sonrasında uygulanacak psikososyal müdahalelere ilişkin görev ve sorumluluklar netleştirilmelidir. • Yerel psikososyal destek ekiplerinin uzun süreli bir destek sağlayabilmesi için kapasite artırma çalışmaları yapılmalıdır. • Kırılgan grupların afet sonrası dayanıklılıklarının artırılması ve toplumsal birliğin korunması için güçlendirilmesi gerekmektedir. • STK'lar ve gönüllülerin desteklenmesi gerekmektedir.
İzleme ve değerlendirme çalışmalarının eksikliği	<ul style="list-style-type: none"> • Yerel uygulayıcılar ile yapılan derinlemesine görüşmeler • Karar vericiler ile yapılan derinlemesine görüşmeler • Kurum personeli ile yapılan çevrim içi anketler • Uzman görüşü	<ul style="list-style-type: none"> • Kurumların izleme ve değerlendirme kapasiteleri artırılarak belirli aralıklarla afet öncesi ve sonrası veri toplanmalı ve buna ilişkin geri bildirim mekanizması oluşturulmalıdır.
Afete hazırlıklı olunmaması	<ul style="list-style-type: none"> • Yerel uygulayıcılar ile yapılan derinlemesine görüşmeler • Karar vericiler ile yapılan derinlemesine görüşmeler • Kurum personeli ile yapılan çevrim içi anketler • Uzman görüşü	<ul style="list-style-type: none"> • Yöneticilerin Kriz Yönetimi konusunda uzmanlaşması kapsamında ilgili yöneticilere belirli aralıklarla afet yönetimi ve psikososyal müdahale aşamaları ile ilgili eğitimler verilmelidir. • İlk ve orta okullarda afet konusunda farkındalık arttırmaya, afetlerde zarar azaltmaya ve baş etme stratejileri geliştirmeye yönelik eğitimler düzenlenmelidir. Bu farkındalık ve hazırlıklılık eğitimleri okullarla sınırlı kalmamalı ve yaş gözetmeksizin her bireye ulaştırılmalıdır. Verilecek eğitimler aynı zamanda afet sonrası oluşabilecek psikososyal sorunları ve korunma yöntemlerini de içermelidir.

EK V Veri Toplama Araçları

Hanehalkı Anket Formu

Anket Bilgilendirme Formu

Sayın Katılımcı,

Bu araştırmanın amacı, Van ve Erciş Depremleri sonrası uygulanan psikososyal destek çalışmalarını değerlendirmektir. UNICEF ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından desteklenen araştırma UDA Danışmanlık şirketi tarafından yürütülmektedir.

Çalışmaya katılmayı kabul ederseniz, sizinle birlikte 400 gönüllü bu çalışmaya dahil olmuş olacaktır. Araştırmaya katılmanız durumunda, araştırmacı ile anket görüşmesi yapmanız gerekmektedir. Bu çalışmanın sonuçları, verilmiş olan desteklerin olumlu ve olumsuz sonuçlarını ortaya koyarak olası bir deprem sonrası uygulanacak faaliyetlerin planlanmasına katkı sağlayacaktır. Aldığınız hizmetlerden memnuniyetinize ilişkin değerlendirmeler, depremden etkilenen kişilere verilecek hizmetlerin iyileştirilmesi için kullanılabilir.

Bu çalışmaya katılım tamamen gönüllülüğe dayalıdır. Çalışmaya katılmayı reddetme hakkınız vardır ve çalışmanın herhangi bir aşamasında onayınızı çekmek hakkına da sahipsiniz.

Bu çalışma ile toplanacak olan bilgileriniz gizli tutulacak, sadece toplulaştırılmış halde analizlerde kullanılacaktır. Toplanan veri üçüncü kişilerle paylaşılmayacak ve çalışma dışında farklı bir amaç ile kullanılmayacaktır.

Bu çalışmaya katılmanız için sizden herhangi bir ücret istenmeyecek; çalışmaya katıldığınız için size bir ödeme de yapılmayacaktır.

Araştırmacı

Adı-Soyadı :
Tarih :
Adres :
Telefon :
İmza

Merhaba, ben.....Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nden geliyorum. UNICEF ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile birlikte bir değerlendirme çalışması yürütmekteyiz. Bu çalışma ile Van ve Erciş depremleri sonrası uygulanan psikososyal destek çalışmaları değerlendirilecektir. Bu amaçla depremden etkilenen kişilerle anket uygulaması yapmaktayız.

Öncelikle;

- Siz deprem olduğu sırada Van veya Erciş'te miydiniz?
- **Hayır ise**, hanede yaşayan ve deprem döneminde bölgede olan biri(leri) var mıydı?
- **Hayır ise, DEVAM EDİLMEYECEK.**

Bu çalışmanın sonuçları, verilmiş olan desteklerin olumlu ve olumsuz sonuçlarını ortaya koyarak olası bir deprem sonrası uygulanacak faaliyetlerin planlanmasına katkı sağlayacaktır. Aldığınız hizmetlerden memnuniyetinize ilişkin değerlendirmeler, depremden etkilenen kişilere verilecek hizmetlerin iyileştirilmesi için kullanılabilir.

Bu çalışmaya katılım tamamen gönüllülüğe dayalıdır. Eğer çalışmaya katılmayı kabul ederseniz vereceğiniz hiçbir bilgi başka amaçlarla kullanılmayacak ve kimlik bilgileriniz talep edilmeyecektir.

- Tüm bunları düşünerek çalışmaya katılmak ister misiniz?
- **Hayır ise, DEVAM EDİLMEYECEK.**

Reddedilme nedeni (Gözlemlere dayalı olarak doldurulacak.);

.....

.....

.....

- **Evet ise** ankete başlanacak.

<p>Görüşülen kişi: <input type="text"/></p> <p>Görüşülen Kişi Kodları*</p> <p>01 Kadın (21-62)</p> <p>02 Erkek (21-62)</p> <p>03 Ergen (16-20)</p> <p>04 Yaşlı (63+)</p> <p>05 Engelli</p> <p>06 Kronik Hasta</p>	<p>Anket No: <input type="text"/></p> <p>Anket Kodları*</p> <p>A1 (Van Ağır Hasarlı)</p> <p>A2 (Van Orta-Hafif Hasarlı)</p> <p>B1 (Erciş Ağır Hasarlı)</p> <p>B2 (Erciş Orta-Hafif Hasarlı)</p>
<p>İl .....</p> <p>İlçe .....</p> <p>Köy.....</p> <p>Mahalle .....</p> <p>Sokak .....</p> <p>Blok .....</p> <p>Kat .....</p> <p>Daire No.....</p>	<p>Görüşmeci .....</p> <p>İmza</p> <p>Tarih...../...../.....</p>

A. HANEHALKI BİLGİSİ

1. Hane Saır No. (görüşülen kişiden sonra en büyükten en küçüğe doğru)	2. Hanehalkı Listesi (Evdaki konumu) 1- Evh 2- Evin oğlu/kızı 3- Evin 4- Torunu 5- Evin 6- Diğer	3. Cinsiyet 1- Erkek 2- Kadın	4. Yaş	5. Medeni Durum 1- Bekar 2- Evli 3- Boşanmış 4- Eşi Ölmüş 5- Ayrı Yaşiyor 6- Bilmiyorum	6. Eğitim Durumu 1- Okuma yazma bilmiyor 2- Okuma yazma biliyor ama okula gitmemiş 3- Okula devam ediyor 4- İlkokul mezunu 5- Ortaokul/İlköğretim mezunu 6- Lise mezunu 7- Üniversite ve üzeri mezunu 8- Bilmiyorum	7. Çalışma Durumu		7.2.1. Depremden sonra çalışıyorsa; 1- Kamu 2- Özel	8. Herhangi bir engeli ya da rahatsızlığı var mı? (Çoklu cevap) 1- Herhangi bir engel/ hastalığı yok 2- Deprem öncesinde engeli vardı 3- Deprem sonrası bir engeli oluştu 4- Deprem öncesinde kronik rahatsızlığı vardı 5- Deprem sonrası kronik rahatsızlığı oluştu	9. Deprem olduğu dönemde Van/ERCİŞ'te mi bulunuyordunuz? 1- Evet 2- Hayır	10. Aile olarak il dışına gitmek için başyurda bulundunuz mu? ☐ Evet ☐ Hayır ☐ Bilmiyorum					
						71. Depremden önce 1- Çalışıyor 2- Emekli 3- Emekli ama çalışıyor 4- İşsiz 5- Çalışmıyor	72. Depremden sonra 1- Çalışıyor 2- Emekli 3- Emekli ama çalışıyor 4- İşsiz 5- Çalışmıyor				10.1.1. Çocuk edenler	10.1.2. Nereye göç etti?	10.1.3. Ne kadar süre ile göç etti? (ay olarak belirtin)	10.1.4. Kendi imkanı ile devlet tarafından gönderildi? 1- Kendi imkanı ile 2- Devlet aracılığı ile 3- Belediye 4- Diğer	10.1.5. Çtiğiniz yerun hangisi? (sizin size destek oldu?) Çoklu seçim 1- ASPB 2- Kızılay 3- AFAD 4- Valilik/ Kaymaklık ile 5- STK'lar 6- Belediye 7- Diğer 8- Bilmiyor 9- Hiçbir destek almadı	10.1.4. Kendi imkanı ile devlet tarafından gönderildi? 1- Kendi imkanı ile 2- Devlet aracılığı ile 3- Belediye 4- Diğer
01 (Görüşülen kişi)		1	2					1	2					1	2	3
02		1	2					1	2					1	2	3
03		1	2					1	2					1	2	3
04		1	2					1	2					1	2	3
05		1	2					1	2					1	2	3
06		1	2					1	2					1	2	3
07		1	2					1	2					1	2	3
08		1	2					1	2					1	2	3
09		1	2					1	2					1	2	3
10		1	2					1	2					1	2	3
11		1	2					1	2					1	2	3
12		1	2					1	2					1	2	3
13		1	2					1	2					1	2	3
14		1	2					1	2					1	2	3
15		1	2					1	2					1	2	3

SAAT DAKİKA

B. DEPREM SONRASI İHTİYAÇLAR

Depremden sonraki durumu düşündüğünüzde size sayacağım maddelerden hangilerine ihtiyaç duyduğunuzu, bu ihtiyaçların karşılanıp karşılanmadığını ve ne kadar süre ile hizmet aldığınızı belirtmenizi isteyeceğim.

B1.	1. İhtiyaç var mıydı?		1.1 Evet ise; kim(ler)in ihtiyacı vardı? (çoklu seçim)	1.2 İhtiyaç ne kadar karşılandı/verildi?			1.3 Depremden sonra bu hizmetler ne kadar süre verildi?					1.4 Hangi kurum(lar) tarafından sağlandı? (çoklu seçim)										
	1- Evet	2- Hayır		3- Tamamen karşılandı	2- Kısmen karşılandı	1- Hiç karşılanmadı	5- Hala devam ediyor	4- Depremi takip eden 1 yıl süresinde	3- Depremi takip eden 6 ay süresince	2- Depremi takip eden ilk ay süresince	1- Sadece bir kez	ASPB ¹⁶	UNICEF	Yerel Yönetimler ¹⁷	STK'lar ¹⁸	Esnaf ve/ya kişiler	Diğer ¹⁹ (Belirtiniz)	Bilinmiyor				
1. BARINMA (çadır, konteynır)	1	2	Hanehalkı	3	2	1	5	4	3	2	1											
2. ISINMA (soba, kömür,tüp gaz, battaniye)	1	2	Hanehalkı	3	2	1	5	4	3	2	1											
3. YİYECEK	1	2	Hanehalkı	3	2	1	5	4	3	2	1											
4. GİYECEK	1	2	Hanehalkı	3	2	1	5	4	3	2	1											
5. ULAŞIM (şehir merkezine servis)	1	2	Hanehalkı	3	2	1	5	4	3	2	1											
6. GÜVENLİK	1	2	Yaşlı(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1											
			Engelli(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1											
			Kronik hasta(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1											
			Kadın(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1											
			Erkek(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1											
			Küçük çocuk(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1											
			Genç/Ergen(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1											
7. SAĞLIK HİZMETLERİ	1	2	Yaşlı(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1											
			Engelli(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1											
			Kronik hasta(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1											
			Kadın(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1											
			Erkek(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1											
			Küçük çocuk(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1											
			Genç/Ergen(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1											

¹⁶Kırmızı Montlular

¹⁷Belediye, Valilik, Muhtar

¹⁸Kızılay, APHB,vb.

¹⁹Valilik, Belediye, Müftülük, vb.

B1.	1. İhtiyaç var mıydı? 1- Evet 2- Hayır	1.1 Evet ise; kim(ler)in ihtiyacı vardı? (çoklu seçim)	1.2 İhtiyaç ne kadar karşılandı/verildi?					1.3 Depremden sonra bu hizmetler ne kadar süre verildi?					1.4 Hangi kurum(lar) tarafından sağlandı? (çoklu seçim)						
			3- Tamamen karşılandı	2- Kısmen karşılandı	1- Hiç karşılanmadı	5- Hala devam ediyor	4- Depremi takip eden 1 yıl süresince	3- Depremi takip eden 6 ay süresince	2- Depremi takip eden ilk ay süresince	1- Sadece bir kez	ASPB ¹⁷	UNICEF	Yerel Yönetimler ¹⁸	STK'lar ¹⁹	Esnaf ve/ya kişiler	Diğer ²⁰ (Belirtiniz)	Bitinmiyor		
8. AFET SONRASI YAPILACAKLARLA İLGİLİ BİLGİLENDİRME (göç imkanları, barınma, ihtiyaçların nereden gidereceği, iş imkanları)	1	2	Yaşlı(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1								
			Engelli(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1								
			Kronik hasta(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1								
			Kadın(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1								
			Erkek(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1								
			Küçük çocuk(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1								
			Genç/Ergen(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1								
9. AFETLERLE İLGİLİ GENEL BİLGİLENDİRME (afet öncesinde ve sonrasında nasıl davranılması gerektiği vb)	1	2	Yaşlı(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1								
			Engelli(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1								
			Kronik hasta(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1								
			Kadın(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1								
			Erkek(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1								
			Küçük çocuk(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1								
			Genç/Ergen(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1								
10. PSİKOLOJİK SIKINTILARLA İLGİLİ BİLGİLENDİRME	1	2	Yaşlı(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1								
			Engelli(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1								
			Kronik hasta(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1								
			Kadın(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1								
			Erkek(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1								
			Küçük çocuk(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1								
			Genç/Ergen(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1								

B1.	1. İhtiyaç var mıydı? 1- Evet 2- Hayır	1.1 Evet ise; kim(ler)in ihtiyacı vardı? (çoklu seçim)	1.2 İhtiyaç ne kadar karşılandı/verildi?					1.3 Depremden sonra bu hizmetler ne kadar süre verildi?					1.4 Hangi kurum(lar) tarafından sağlandı? (çoklu seçim)							
			3- Tamamen karşılandı 2- Kısmen karşılandı 1- Hiç karşılanmadı					5- Hala devam ediyor 4- Depremi takip eden 1 yıl süresince 3- Depremi takip eden 6 ay süresince 2- Depremi takip eden ilk ay süresince 1-Sadece bir kez					ASPB ¹⁷	UNICEF	Yerel Yönetimler ¹⁸	STK'lar ¹⁹	Esnaf ve/ya kişiler	Diğer ²⁰ (Belirtiniz)	Bitinmiyor	
11. ÇOCUKLARA VE ERGENLERE NASIL DAVRANILACAĞI İLE İLGİLİ BİLGİLENDİRME	1	2	Yaşlı(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1									
			Engelli(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1									
			Kronik hasta(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1									
			Kadın(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1									
			Erkek(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1									
12. PSİKOLOJİK SIKINTILARI HAFİFLETMEYE YÖNELİK DESTEK (psikolog veya psikiyatr desteği)	1	2	Yaşlı(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1									
			Engelli(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1									
			Kronik hasta(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1									
			Kadın(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1									
			Erkek(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1									
			Küçük çocuk(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1									
			Genç/Ergen(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1									
12. PSİKOLOJİK SIKINTILARI HAFİFLETMEYE YÖNELİK DESTEK (psikolog veya psikiyatr desteği)	1	2	Yaşlı(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1									
			Engelli(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1									
			Kronik hasta(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1									
			Kadın(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1									
			Erkek(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1									
			Küçük çocuk(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1									
			Genç/Ergen(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1									

B1.	1. İhtiyaç var mıydı? 1- Evet 2- Hayır	1.1 Evet ise; kim(ler)in ihtiyacı vardı? (çoklu seçim)	1.2 İhtiyaç ne kadar karşılandı/verildi?					1.3 Depremden sonra bu hizmetler ne kadar süre verildi?					1.4 Hangi kurum(lar) tarafından sağlandı? (çoklu seçim)								
			3- Tamamen karşılandı	2- Kısmen karşılandı	1- Hiç karşılanmadı	5- Hala devam ediyor	4- Depremi takip eden 1 yıl süresinde	3- Depremi takip eden 6 ay süresince	2- Depremi takip eden ilk ay süresince	1- Sadece bir kez	ASPB ¹⁷	UNICEF	Yerel Yönetimler ¹⁸	STK'lar ¹⁹	Esnaf ve/ya kişiler	Diğer ²⁰ (Belirtiniz)	Bitinmiyor				
13. SOSYAL DESTEK (sosyal faaliyetler, etkinlikler, dini faaliyetler(Kur'an Kursu, İftar Çadırı vb), manevi destek)	1	2	Yaşlı(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1										
			Engelli(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1										
			Kronik hasta(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1										
			Kadın(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1										
			Erkek(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1										
			Küçük çocuk(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1										
			Genç/Ergen(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1										
14. MADDİ DESTEK (kredi erteleme, para yardımı, elektrik-su faturalarının iptali)	1	2	Hanehalkı	3	2	1	5	4	3	2	1										
15. EĞİTİM-ÖĞRETİM FAALİYETLERİNE YÖNELİK DESTEK	1	2	Engelli(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1										
			Kronik hasta(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1										
			Kadın(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1										
			Erkek(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1										
			Küçük çocuk(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1										
			Genç/Ergen(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1										
16. OKUL İMKANLARININ İYİLEŞTİRİLMESİ	1	2	Engelli(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1										
			Kronik hasta(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1										
			Kadın(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1										
			Erkek(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1										
			Küçük çocuk(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1										
			Genç/Ergen(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1										

B1.	1. İhtiyaç var mıydı? 1- Evet 2- Hayır	1.1 Evet ise; kim(ler)in ihtiyacı vardı? (çoklu seçim)	1.2 İhtiyaç ne kadar karşılandı/verildi?			1.3 Depremden sonra bu hizmetler ne kadar süre verildi?					1.4 Hangi kurum(lar) tarafından sağlandı? (çoklu seçim)														
			3- Tamamen karşılandı	2- Kısmen karşılandı	1- Hiç karşılanmadı	5- Hala devam ediyor	4- Depremi takip eden 1 yıl süresince	3- Depremi takip eden 6 ay süresince	2- Depremi takip eden ilk ay süresince	1-Sadece bir kez	ASPB ¹⁷	UNICEF	Yerel Yönetimler ¹⁸	STK'lar ¹⁹	Esnaf ve/ya kişiler	Diğer ²⁰ (Belirtiniz)	Bilinmiyor								
17. KURSLAR (yetişkinlere yönelik kurslar, öğrencilerin sınavlarına yönelik kurslar, çocuklara yönelik kurslar)	1	2	Yaşlı(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1														
			Engelli(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1														
			Kronik hasta(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1														
			Kadın(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1														
			Erkek(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1														
			Küçük çocuk(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1														
			Genç/Ergen(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1														
18. HİZMETLERE ULAŞABİLİRLİK/ERİŞİM	1	2	Yaşlı(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1														
			Engelli(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1														
			Kronik hasta(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1														
			Kadın(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1														
			Erkek(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1														
			Küçük çocuk(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1														
			Genç/Ergen(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1														
19. KURUMLARDAN YETKİLİ/ UZMANLARIN İHTİYAÇLARINIZI ÖĞRENMEK ÜZERE ZİYARETE GELMELERİ	1	2	Hanehalkı	3	2	1	5	4	3	2	1														
20. KURUM DESTEĞİ İLE İL DIŞINA GÖNDERİLME	1	2	Yaşlı(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1														
			Engelli(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1														
			Kronik hasta(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1														
			Kadın(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1														
			Erkek(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1														
			Küçük çocuk(lar)	3	2	1	5	4	3	2	1														
			Genç/Ergen(ler)	3	2	1	5	4	3	2	1														

B2. Genel olarak kurumların deprem sonrasında yapmış olduğu destek çalışmaları sizce ne kadar yeterliydi?

(5 Çok yeterli buldum, 4 Yeterli buldum, 3 Ne yeterli ne yetersiz buldum, 2 Yetersiz buldum, 1 Çok yetersiz buldum)

	5	4	3	2	1	Fikrim Yok
1. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (Kırmızı Montlular)						
2. UNICEF						
3. AFAD						
4. Sağlık Bakanlığı						
5. Milli Eğitim Bakanlığı						
6. Belediye						
7. Valilik						
8. Muhtarlar						
9. Sivil Toplum Kuruluşları (Kızılar, APHB, vb)						

Anketör Gözlem Formu: Bu bölümde sorduğunuz sorular ile ilgili görüşülen haneye dair eklemek istediğiniz gözlemlerinizi varsa lütfen buraya yazınız.

C. ALINAN DESTEKLER SONRASI DURUM

Almış Olduğunuz Desteklerin sonucunda ortaya çıkabilecek bazı değişiklikleri söyleyeceğim. Bunlara 5- çok katılıyorum, 4- biraz katılıyorum, 3- ne katılıyorum ne katılmıyorum, 2- pek katılmıyorum ve 1- hiç katılmıyorum olacak şekilde 5ten 1e kadar bir puan vermenizi isteyeceğim. **Belirtilen desteklerden sadece birini almış olsa da bu bölümün kesinlikle cevaplandırılması gerekmektedir.**

	6 Fikrim yok	5 Çok katılıyorum	4 Biraz katılıyorum	3 Ne katılıyorum ne katılmıyorum	2 Pek katılmıyorum	1 Hiç katılmıyorum
C1. YETİŞKİNLER (Hanede yaşayan ve deprem sonrası destek alan 21-62 yaş arasındaki kişileri düşündüğünüzde, aşağıdaki durumlara ne kadar katıldığınızı belirtiniz)						
1.1 Deprem olunca nasıl davranmaları gerektiği konusunda daha çok bilgileri oldu.	5	4	3	2	1	
1.2 Deprem sonrasında ihtiyaçlarımı karşılamak için hangi kurum(lar)a müracat edileceği hakkında bilgileri oldu.	5	4	3	2	1	
1.3 Anne babaların çocuklarına nasıl davranmaları gerektiği konusunda daha çok bilgileri oldu.	5	4	3	2	1	
1.4 Aile üyeleri birbirleri ile daha güzel geçinmeye başladılar.	5	4	3	2	1	
1.4 Aile üyeleri birbirleri ile daha güzel geçinmeye başladılar.	5	4	3	2	1	
1.6 Aile üyeleri birbirine daha fazla destek olmaya başladılar.	5	4	3	2	1	
1.7 Aile üyelerinin depremden sonra oluşan psikolojik sıkıntılarında azalma oldu.	5	4	3	2	1	
1.8 Ailenin sosyal ilişkileri (komşuluk, akraba ilişkileri) arttı.	5	4	3	2	1	
1.9 Anne babalar çocuklarla ilgili faaliyetlere daha fazla katıldılar.	5	4	3	2	1	
1.10 Eski yaşamlarına daha kolay döndüler.	5	4	3	2	1	

		6 Fikrim yok					
		5 Çok katılıyorum					
		4 Biraz katılıyorum					
		3 Ne katılıyorum ne katılmıyorum					
		2 Pek katılmıyorum					
		1 Hiç katılmıyorum					
C2. ÇOCUKLAR (Hanede yaşayan ve deprem sonrası destek alan 3-15 yaş arasındaki çocukları düşündüğünüzde, aşağıdaki durumlara ne kadar katıldığınızı belirtiniz)							
2.1 Yaramazlıkları/hırçınlıkları azaldı.		5	4	3	2	1	
2.2 Arkadaşlarıyla ilişkileri daha olumlu oldu.		5	4	3	2	1	
2.3 Sosyal faaliyetlere daha çok katılmaya başladılar.		5	4	3	2	1	
2.4 Eski yaşamlarına daha kolay döndüler.		5	4	3	2	1	
2.5 Okula ve derslere olan ilgileri arttı.		5	4	3	2	1	
2.6 Anne baba ile ilişkileri daha iyi oldu.		5	4	3	2	1	
C3. ERGENLER (Hanede yaşayan ve deprem sonrası destek alan 16 – 20 yaş arasındaki çocukları düşündüğünüzde, aşağıdaki durumlara ne kadar katıldığınızı belirtiniz)							
3.1 Yaramazlıkları/hırçınlıkları azaldı.		5	4	3	2	1	
3.2 Arkadaşlarıyla ilişkileri daha olumlu oldu.		5	4	3	2	1	
3.3 Sosyal faaliyetlere daha çok katılmaya başladılar.		5	4	3	2	1	
3.4 Eski yaşamlarına daha kolay döndüler.		5	4	3	2	1	
3.5 Okula ve derslere olan ilgileri arttı.		5	4	3	2	1	
3.6 Anne baba ile ilişkileri daha iyi oldu.		5	4	3	2	1	
3.7 Öfke ve saldırgan davranışları azaldı.		5	4	3	2	1	
C4. YAŞLILAR (Hanede yaşayan ve deprem sonrası destek alan 63 yaş üstü kişileri düşündüğünüzde, aşağıdaki durumlara ne kadar katıldığınızı belirtiniz)							
4.1 Eski yaşamlarına daha kolay döndüler.		5	4	3	2	1	
4.2 Günlük yaşamları daha kolay hale geldi.		5	4	3	2	1	
4.3 Sağlık konusunda daha güvenli hissettiler.		5	4	3	2	1	
4.4 Aile üyeleriyle ilişkileri daha olumlu oldu.		5	4	3	2	1	
C5. ENGELLİLER (Hanede yaşayan ve deprem sonrası destek alan engelli bireyleri düşündüğünüzde, aşağıdaki durumlara ne kadar katıldığınızı belirtiniz)							

		6 Fikrim yok 5 Çok katılıyorum 4 Biraz katılıyorum 3 Ne katılıyorum ne katılmıyorum 2 Pek katılmıyorum 1 Hiç katılmıyorum				
5.1 Eski yaşamlarına daha kolay döndüler.		5	4	3	2	1
5.2 Günlük yaşamları daha kolay hale geldi.		5	4	3	2	1
5.3 Sağlık konusunda daha güvenli hissettiler.		5	4	3	2	1
5.4 Kendilerine önem verildiğini hissettiler.		5	4	3	2	1
5.5 Daha dışa dönük olmaya başladılar.		5	4	3	2	1
C6. KRONİK HASTALAR (Hanedede yaşayan ve deprem sonrası destek alan kronik hastalığı olan bireyleri düşündüğünüzde, aşağıdaki durumlara ne kadar katıldığınızı belirtiniz)						
6.1 Eski yaşamlarına daha kolay döndüler.		5	4	3	2	1
6.2 Günlük yaşamları daha kolay hale geldi.		5	4	3	2	1
6.3 Sağlık konusunda daha güvenli hissettiler.		5	4	3	2	1
6.4 Kendilerine önem verildiğini hissettiler.		5	4	3	2	1

Anketör Gözlem Formu: Görüştüğünüz hane ile ilgili eklemek istediğiniz gözlemlerinizi varsa, lütfen buraya yazınız.

SAAT

DAKİKA

Çevrim İçi Anket Formu

Van-Erciş Sonrasında Uygulanan Psikososyal Destek

1.

Bu çalışma *Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve UNICEF'in Van-Erciş Depremlerinden Sonra Uyguladığı Destek Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi* Projesi kapsamında UDA Danışmanlık ve ODTÜ Afet Yönetimi Merkezi tarafından yapılmaktadır.

*1. Cinsiyetiniz

- Kadın
 Erkek

*2. Doğum tarihiniz

Lütfen geçerli bir tarih girin. GG / AA / YYY
□ / □ / □

*3. Eğitim durumunuz

- İlkokul mezunu
 Lise mezunu
 Yüksek okul mezunu
 Lisans mezunu
 Yüksek lisans mezunu

*4. Mezun olunan okul / bölüm:

*5. Lütfen kendinizle ilgili aşağıdaki soruları cevaplayınız.

Yaşadığınız yer

Mesleğiniz

Mesleğiniz

Çalıştığınız kurum / göreviniz:

Kaç yıldır bu işi yapıyorsunuz?

2011-2012 yıllarında çalıştığınız kurum / göreviniz

*6. Medeni durumunuz

- Bekar
 Evli
 Eşi vefat etmiş
 Boşanmış

Diğer (lütfen belirtin)

Derinlemesine Görüşme Formları

A. İL DIŞINA GÖNDERİLENLER (İl dışına gidip gelen 30 kadın)

A1. Demografik Bilgiler

Doğum Tarihi:		
Medeni Durumu:		
☐ Evli		
☐ Bekar		
☐ Boşanmış		
☐ Eşi ölmüş		
☐ Ayrı yaşıyor		
Çocuk Sayısı:		
En büyük çocuğunun yaşı:	En küçük çocuğunun yaşı:	
Eğitim Durumu (En son mezun olduğunuz okul):		
☐ Okuma yazma bilmiyor		
☐ Okuma yazma biliyor ama okula gitmemiş		
☐ İlköğretim		
☐ Lise		
☐ Üniversite		
Çalışma Durumu:		
☐ Çalışıyor		
☐ Çalışmıyor		
☐ İşsiz		
Hanede çalışan kişi sayısı:		
Sizde ya da aile üyelerinden birinde engel veya kronik rahatsızlığınız var mı?	Yakınlık Derecesi	Engel/rahatsızlık
Yaşadığınız il/ ilçe/ mahalle:		
Deprem olduğu dönemde hanenizde kaç kişi yaşıyordu?		
Deprem sonrası nereye gittiniz? (Aile üyelerinden kimler, ne zaman, ne kadar süre ile Van/Erciş dışına gittiler?)		

Nereye	Kimler	Ne zaman	Ne kadar süre ile

A2. Gitme Hikayesi

1. Gitmeye nasıl karar verdiniz? (Nasıl gidileceğini nereden öğrendiniz? Neden Van/Erciş dışına gitmek istediniz? Gitmeye hevesli miydiniz yoksa zorunlu olarak mı gittiniz?)
2. Kendi imkanlarınızla mı yoksa bir kurum aracılığıyla mı gittiniz? Gitme sürecinizi ve kimlerin size ne şekilde destek olduğunu anlatır mısınız? (Kimler ya da hangi kurumlar gitmenize destek oldu? Başvuru yaptı mı ?)
3. Giderken nasıl hissettiniz? Gidiş sürecinde ne gibi zorluklarla karşılaştınız?

A3. Gidilen Yerdeki Yaşam

1. Gittiğiniz yerde sizinle hangi kurum veya kişiler ilgilendi? **Ne tür destekler aldınız?** (Özellikle çocuklar, yaşlı ve engelli bireyler için)
2. Gittiğiniz yerdeki yaşantınız nasıldı? Değerlendirir misiniz? (sosyal ilişkiler – komşuluk, olumlu şeyler, zorluklar, sıkıntılar,yalnız hissettiğiniz, anlaşılmadığınız, istenmediğiniz veya farklı olduğunuz gibi duygulara kapıldığınız; çevreye uyum sağlamakta güçlük çektiğiniz oldu mu?)
3. Gitmiş olmanız herhangi bir hak kaybına yol açtı mı?
4. Ne tür ihtiyaçlarınız vardı? Bu ihtiyaçlarınızın karşılanabileceği bir ortam var mıydı? Bu ihtiyaçlar ne kadar/ kimler tarafından karşılandı?
5. Çocuklarınız orada okula devam etti mi? Kimler destek oldu ? Ne gibi sorunlar yasadılar ? Oraya gitmek sizin ya da çocuklarınızın ruh halini nasıl etkiledi? (Ne hissettiği ve nedenleri detaylı bir şekilde açıklaması istenecek) (Depremden öncekine göre daha öfkeli, huzursuz, üzgün, umutsuz hissetme; iletişim güçlükleri, tartışmalar yaşama; kafa karışıklığı, dikkat sorunları gibi nedenlerle hatalar-kazalar yapma gibi sorunlar oldu mu? Peki, depremden önce var olan bu ve benzeri bir takım sorunlarınızda azalma oldu mu?)
6. Geride birilerini bıraktıysanız, onlar sizin gitmenizden nasıl etkilendi?

A4. Dönüş Hikayesi

1. Dönmeye nasıl karar verdiniz?
2. Kendi imkanlarınızla mı yoksa bir kurum aracılığıyla mı döndünüz? dönüş sürecinizi ve kimlerin size ne şekilde destek olduğunu anlatır mısınız?
3. dönerken nasıl hissettiniz?
4. dönüş sürecinde ne gibi zorluklarla karşılaştınız?
5. Şu an yaşadığınız bölgenin ve evin durumu deprem öncesine göre nasıl ? değerlendirebilir misiniz ?
6. Geri döndükten sonra yaşantınız nasıl oldu? (olumlu-olumsuz yönler)
7. çocuklarınız okula dönüşü nasıl oldu? (devam/ uyum konusunda bir sıkıntı yaşadılar mı?)
8. Önemli bulduğunuz, bizimle paylaşmak istediğiniz başka bir şey var mı?

B. MERKEZİ ve YERELDEKİ KARAR VERİCİLER

B1. Bilgi Formu

Doğum Tarihi:
Cinsiyet: ☐ Kadın ☐ Erkek
Şu anda çalıştığınız kurum / pozisyon:
Kaç yıldır bu kurumda çalışıyorsunuz?
Van/Erciş Depremleri esnasında çalıştığınız kurum/pozisyon: ☐ Şu anda çalıştığım kurumla aynı
Van/Erciş depremlerinden önce afet esnasında/döneminde görev almış mıydınız? ☐ Evet ☐ Hayır
Van/Erciş depremi ile ilgili çalışmalarınız sırasında afetlerde psikososyal destekler konusunda ne kadar bilgiye sahiptiriz? ☐ Çok iyi derecede ☐ Orta derecede ☐ Hiç

B2. Kurum Faaliyetleri

1. Doğal afetler konusunda kurumunuz hangi konularda, ne şekilde faaliyetler yürütmeyi amaçlar?
2. Van/Erciş Depremlerine kurum olarak hazırlıklı mıydınız?
3. Kurum olarak Van/ Erciş depremleri sonrasında hangi konularda, ne tür çalışmalar yürüttünüz? (kısaca belirtmesi istenecek)
4. Psikososyal çalışmalar kapsamında neler yaptınız?
5. Bu çalışmalar sırasında sorunlar/zorluklar yaşandı mı ? Bu zorluklarla nasıl başa çıktınız?
6. Sağlanan hizmetler afetzedelerin ihtiyaçları ile uyumlu muydu ? Bu ihtiyaçlara cevap verilebildi mi? Nedenleri ile belirtiniz.

ASPB Faaliyetleri Özelinde;

7. Aile Bakanlığı tarafından sağlanan psikososyal destekler nelerdi?
8. Size göre sağlanan hizmetlerin olumlu ve olumsuz yönleri nelerdi ? Açıklar mısınız ?
9. Size göre deprem sonrası psikososyal faaliyetler ne derece başarılı oldu? Nedenleri ile beraber Açıklar mısınız?
10. Deprem sonrası sahada görev alan kurumların organizasyon ve iletişimi hakkındaki görüşleriniz paylaşabilir misiniz ? Eksiklikler nelerdi ?

B4. Kurumsal Yeterlilik

1. Yeniden bir afet yaşandığı takdirde size göre önceki dönemde eksik olan ve kesinlikle uygulanması gereken psikososyal destek faaliyetleri nelerdir ?
2. Eklemek veya önermek istediğiniz istediğiniz başka bir şey var mı?

4C. UYGULAYICILAR (öğretmenler, psikologlar, psikiyatrlar, aile hekimleri, vb)

C1. Bilgi Formu

Doğum Tarihi:
Cinsiyet: ☐ Kadın ☐ Erkek
Şu anda çalıştığınız kurum / pozisyon:
Kaç yıldır bu kurumda çalışıyorsunuz?
Van/Erciş Depremleri esnasında çalıştığınız kurum/pozisyon: ☐ Şu anda çalıştığım kurumla aynı
Van/Erciş depremlerinden önce afet esnasında/döneminde görev almış mıydınız? ☐ Evet ☐ Hayır
Van/Erciş depremi ile ilgili çalışmalarınız sırasında afetlerde psikososyal destekler konusunda ne kadar bilgiye sahiptiniz? ☐ Çok iyi derecede ☐ Orta derecede ☐ Hiç

C2. Kişisel Durum

1. Deprem esnasında/döneminde neredeydiniz? Nasıl etkilendiniz?
2. Depremden sonra psikososyal destek faaliyetlerine yönelik ne gibi görevler yaptınız?
3. Deprem sonrası destek faaliyetlerine ilişkin herhangi bir deneyime sahip miydiniz? Bu konuda eğitim almış mıydınız? (Hangi kurumdan)
4. Bu görevleri yaparken sizce neleri iyi yaptınız, nelerde zorluk çektiniz? (Hem depremde olup hem sorumluluk almak sizi nasıl etkiledi? Kendiniz psikososyal destek aldınız mı? İhtiyaç duydunuz mu?)
5. Ne olsaydı bu zorluklar yaşanmazdı?
6. Sizce yaptığınız çalışmalar insanların hayatında ne gibi etkileri oldu?

C3. Psikososyal Faaliyetlerin Değerlendirilmesi

1. Deprem sonrasında psikososyal alanda yapılan çalışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz? (Sizce ne kadar yeterliydi, süresi, kalitesi vb?)
2. Desteklerin ihtiyaca yönelik olarak verildiğini düşünüyor musunuz?
3. Size göre depremzedelerin psikososyal anlamda temel ihtiyaçları nelerdi ve neler karşılanabildi? (çocuklar, kadınlar, yaşlılar..)
4. Çocukların/Ailelerin psikolojik durumuna ilişkin sağlanan destekleri değerlendirebilir misiniz?

ASPB Faaliyetleri Özelinde;

5. ASPB tarafından sağlanan psikososyal desteklerden haberdar mıydınız?
6. Bu destek faaliyetlerin depremden etkilenen bireyleri ve özellikle çocukları nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz? Açıklayınız.
7. Dağıtılan KİTLER faydalı oldu mu ? Herkese ulaştı mı? (öğretmenler sadece) Bu KİTler dışında başka neler verilebilirdi?
8. Size göre sağlanan hizmetlerin güçlü ve zayıf yönleri nelerdi? Açıklar mısınız?
9. Deprem sonrası sahada görev alan kurumların organizasyon ve iletişimi hakkındaki görüşleriniz paylaşabilir misiniz? Eksiklikler nelerdi?

C4. İleriye dönük öneri ve görüşler

1. Herhangi bir afet durumunda tekrar gönüllü olarak çalışmak ister miydiniz?
2. Yeniden bir afet yaşandığı takdirde size göre önceki dönemde eksik olan ve kesinlikle uygulanması gereken psikososyal destek faaliyetleri nelerdir?
3. Eklemek veya önermek istediğiniz istediğiniz başka bir şey var mı?

